

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

SIMONA VAIČIULYTĖ
TEISĖS PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA
KODAS 62401S111

**SKOLININKŲ DAUGETO ATSAKOMYBĖS YPATUMAI (TEORINĖS IR PRAKTINĖS
PROBLEMOS)**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. D. Ambrasienė

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
I DALIS. SKOLININKŲ DAUGETO DALINĖ CIVILINĖ TEISINĖ ATSAKOMYBĖ	8
1.1. Asmenų daugeto prievolėje nustatymas	8
1.2. Dalinės atsakomybės instituto teisinis reglamentavimas.....	12
1.3. Lygių dalių principas ir jo išimtys.....	15
1.4. Bendraskolių dalinės atsakomybės dalių nustatymas teismų praktikoje	17
1.4.1. Bendraskolių atsakomybės dalių dydžių nustatymas Lietuvos teismų praktikoje	18
1.4.2. Užsienio šalių patirtis ir proporcinės atsakomybės dalių nustatymo pavyzdžiai	22
II DALIS. SKOLININKŲ DAUGETO SOLIDARIOJI CIVILINĖ TEISINĖ ATSAKOMYBĖ.....	26
2.1. Solidariosios bendraskolių prievolės samprata ir kilimo pagrindai	26
2.2. Solidari atsakomybė deliktiniuose teisiniuose santykiuose.....	32
2.3. Atsakomybės solidarumas esant skirtingiems atsakomybės kilimo pagrindams.....	36
2.3.1. Įstatymas (deliktas) ir sutartis kaip solidarios prievolės atsiradimo pagrindas	37
2.3.2. Kelios atskiros sutartys kaip solidarios prievolės atsiradimo pagrindas	45
2.4. Kai kurie solidarių bendraskolių vidinių santykių aspektai.....	46
2.4.1. Vieno iš bendraskolių veiksmų įtaka kitiems bendraskoliams	47
2.4.2. Teismo sprendimo įtaka teismo procese nedalyvavusiems bendraskoliams	50
2.4.3. Skolininkų daugeto tarpusavio santykiai, įvykdžius prievolę kreditoriui	55
III DALIS. SUBSIDIARI CIVILINĖ TEISINĖ ATSAKOMYBĖ	61
3.1. Bendrasis subsidiariosios atsakomybės teisinis reglamentavimas.....	61
3.2. Subsidiarios atsakomybės taikymas Lietuvos teismų praktikoje	65
3.3. Kai kurie specialūs subsidiarios atsakomybės taikymo atvejai.....	69
3.3.1. Subsidiarioji juridinio asmens dalyvio atsakomybė.....	69
3.3.2. Atsakomybė už nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų padarytą žalą.....	71
3.3.3. Subsidiari garanto atsakomybė	76
IŠVADOS	78
LITERATŪROS SĄRAŠAS	81
SANTRAUKA	94
SUMMARY	96

DARBE VARTOJAMOS SANTRUMPOS

1964 m. CK	Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas
angl.	angliškai
CK	(Lietuvos Respublikos) Civilinis kodeksas
CMR konvencija	1956 m. Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
DCFR	Bendros pagrindų sistemos projektas (Draft Common Frame of Reference)
d.	dalis
et al.	ir kiti
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
kat.	kategorija
kt.	kita, kiti
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LR	Lietuvos Respublika
p.	punktas
pan.	panašiai
PECL	Europos sutarčių teisės principai (Principles of European Contract Law)
PETL	Europos deliktų teisės principai (Principles of European Tort Law)
pranc.	prancūziškai
pvz.	pavyzdžiui
rus.	rusiškai
str.	straipsnis
t.t.	taip toliau
UNIDROIT principai	Tarptautiniai komercinių sutarčių principai (Principles of International Commercial Contracts)
vok.	vokiškai

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Teisinė atsakomybė egzistuoja iš esmės kiekvienoje teisės šakoje. Ji suprantama kaip prievolė¹, naujas (papildomas arba savarankiškas²) teisinis santykis³, atsirandantis pažeidus teisės saugomą viešą ar privatų interesą⁴. Plačiai žinomos ir taikomos administracinė, baudžiamoji, civilinė, drausminė⁵, rečiau – konstitucinė, tarptautinė ir kt. atsakomybė. Bendriausia prasme šio darbo tema – civilinė atsakomybė, kuri pagal LR CK⁶ 1.138 straipsnį laikoma vienu iš būdų, kuriais ginamos asmenų civilinės teisės ir teisėti interesai. Kadangi civilinės atsakomybės taikymas yra susijęs su daugeliu civilinės teisės sričių (daiktine, šeimos, paveldėjimo, prievolių teise ir t.t.), teigtina, jog ji užima reikšmingą vietą kone kiekvieno asmens gyvenime. Pastaruoju metu Lietuvoje ir visame pasaulyje susiklosčius sudėtingai ekonominei situacijai, skolininkams vis dažniau patiriant sunkumų atsiskaitymuose su kreditoriais, mažėjant skolininkų mokumui⁷, taip pat išliekant dažniems deliktams padaromos žalos atvejams, civilinės atsakomybės instituto, kaip priemonės apginti savo pažeistas teises ir interesus, vaidmuo dar labiau išauga.

Šiuolaikiniai civiliniai teisiniai santykiai pasižymi kompleksiskumu. Civilinėje atsakomybėje viena tokių komplikuočiau situacijų – skolininkų daugetas prievolėje (pasyvusis daugetas⁸), kuomet pareiga įvykdyti prievolę priklauso ne vienam, o keliems subjektams. Prievolėje veikiant skolininkų daugetui, civilinės atsakomybės taikymas tarsi išsiplečia, mat susiklosto dvejopi santykiai – bendraskolių ir kreditoriaus, įskaitant kiekvieno skolininko ir kreditoriaus individualų santykį, bei bendraskolių tarpusavio santykiai, todėl kyla poreikis numatyti specialias šiuos santykius reglamentuojančias taisykles. Daugiausia jų (tiek bendrųjų, tiek specialiųjų) įtvirtinta CK Šeštojoje knygoje, kitose apsiribojama specialiais atvejais. Skolininkų daugeto atsakomybė CK numatyta sutuoktinių prievolių atveju, garantijos, laidavimo (pastarieji vis dažniau taikomi praktikoje, kreditoriams tokiu būdu siekiant užsitikrinti prievolių įvykdymą), bendraturčių santykiuose, taip pat atlyginant kelių asmenų veiksmais padarytą žalą, ir daugelyje kitų. Šio instituto taikymo atvejų įvairovė lemia gausią teismų praktiką, kurioje išryškėja įstatyminio reglamentavimo trūkumai. Kita vertus, galimai dėl riboto skolininkų daugeto atsakomybės formų (CK skiriama dalinė, solidari bei subsidiari (arba papildoma) civilinė

¹ Pagal apibrėžimo autorių prievolė čia suprantama ne tik kaip civilinės teisės elementas, bet plačiau – taip, kaip buvo suprantama Romos teisėje. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius, 1995. P. 23.

² Šatas J. Prievolių teisinis reguliavimas vidaus ir tarptautinėje komercijoje. Kaunas: Technologija, 1999. P. 53.

³ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 22.

⁴ Ten pat, P. 22-23.

⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 435-436.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁷ Antstolių rūmai. Krizės spaudžiami kreditoriai aktyviau reikalauja skolų (2009-03-04) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-11]. <<http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1013/articlepage/2/articleid/729>>.

⁸ Kreditorių daugetas įvardijamas kaip aktyvusis. Galimi ir mišraus daugeto atvejai, t.y. santykyje veikia daugiau nei vienas kreditorius ir daugiau nei vienas skolininkas. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 126.

atsakomybė⁹), kurios taikomos tarpusavyje gerokai besiskiriantiems teisiniams santykiams, pasirinkimo, teismų praktikoje pastebimas įstatymo normų taikymo ir aiškinimo nenuoseklumas, prieštaravimai. Siekiant sukurti vieningą, tarpusavyje suderintą skolininkų daugeto atsakomybės taikymo sistemą, būtina identifikuoti ir analizuoti konkrečius teisiniame reglamentavime, teismų praktikoje ir jų sąveikoje išryškėjančias problemas, ir, pasitelkiant doktriną bei užsienio šalių praktiką, ieškoti galimų sprendimo variantų.

Temos naujumas ir ištyrimo lygis. Nepaisant įstatymuose ir teismų praktikoje pastebimų problemų, jaučiamas išskirtinai asmenų daugeto atsakomybės problematiką nagrinėjančių doktrinos darbų stygius. Paprastai teorijoje (monografijose¹⁰, disertacijose¹¹, moksliniuose straipsniuose¹²) gvildenami atskiri sutartinės ar deliktinės atsakomybės aspektai, civilinės ir kitų teisinės atsakomybės rūšių santykis, civilinės atsakomybės kilimo sąlygos, atsakomybės taikymas atskiruose civiliniuose santykiuose. Konkrečiau skolininkų daugeto civilinė atsakomybė, jos rūšys ir tam tikri ypatumai glaustai aptariami D. Ambrasienės, E. Baranausko, V. Mikelėno, V. Pakalniškio, S. Selelionytės – Drukteinienės ir kitų autorių civilinės teisės klausimams skirtuose darbuose¹³. Daugiau dėmesio asmenų daugeto atsakomybei skirta prof. V. Mikelėno knygoje „Prievolių teisė“¹⁴. Doktrinos trūkumas, dažnas praktinis taikymas ir plati jo sritis leidžia įvardinti šią specialią civilinės atsakomybės instituto dalį – skolininkų daugeto atsakomybę kaip aktualią tyrimų sritį.

Kiek gausesnis šioje srityje užsienio šalių autorių indėlis. Gana daug aktualios informacijos apie skolininkų daugeto atsakomybės ypatumus atskirose Europos valstybėse galima rasti deliktinei teisei skirtuose Deakin S., Johnston A., Markesinis B.¹⁵, Koziol H., Steininger B. C.¹⁶, Rogers W. V.

⁹ Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 36; Stanislovaitis R. Lietuvos komercinė teisė. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003. P. 128; Vasarienė D. Civilinė teisė. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 135-137; Mikelėnas V., et al. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 429 – 430; Žeruolis J., et al. Tarybinė civilinė teisė. Pirmojo dalis. Vilnius: Mintis, 1975. P. 340 ir kt.

¹⁰ Ambrasienė D., Sinkevičius E. Vežėjo civilinė atsakomybė pagal Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją ir jos draudimas: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004 ir kt.

¹¹ Pavyzdžiui, Selelionytė-Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro dis. Soc. mokslai, teisė (01 S)/ MRU.- V., 2008; Cirtautienė S. Šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo kaip civilinių teisių gynimo koncepcija: daktaro dis. Soc. mokslai, teisė (01 S)/ MRU.- V., 2008.

¹² Kiršienė J. Loenova N. Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses // Jurisprudencija. 2009, Nr. 1(115). P. 221-246; Juškevičius J., Rudzinskas A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai // Jurisprudencija. 2008, Nr. 12(114). P. 73-81; Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis* // Jurisprudencija. 2008. Nr. 10(112). P. 52-63; Selelionytė - Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia. 2008, Nr. 1 (67).; Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55 (47). P. 68-77; Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 37(29). P. 59-65.

¹³ Ambrasienė D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009; Baranauskas E., et al. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007; Ambrasienė D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004; Mikelėnas V., et al. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997; Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996; Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995 ir kt.

¹⁴ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.

¹⁵ Deakin S., et al. Markesinis and Deakin's Tort Law (Sixth Edition). Oxford: Oxford University Press, 2008.

¹⁶ Koziol H., Steininger B. C. (eds.). European Tort Law 2007. Wien: SpringerWienNewYork, 2008.

H.¹⁷ ir daugelio kitų autorių darbuose. Taip pat reikšmingu šaltiniu laikytini prievolinius (sutartinius bei deliktinius) santykius Europoje apibendrinantys PECL¹⁸, PETL¹⁹, UNIDROIT²⁰ principai ir jų komentarai²¹.

Taigi Lietuvoje stingant doktrinos darbų, detaliau analizuojančių skolininkų daugeto atsakomybės ypatumus, teorijoje ir praktikoje kylančias problemas, šis darbas bus pirmasis, kuriame išimtinai bus analizuojami tik šie klausimai.

Tyrimo ribos. Kaip minėta, skolininkų daugeto atsakomybės ypatumai pasireiškia daugelyje skirtingų santykių (reglamentavimo ir taikymo subtilybių randama šeimos, paveldėjimo, prievolių, juridinių asmenų ir kitose srityse), dėl ko tyrimo sritis itin išsiplečia. Dėl ribotos darbo apimties neįmanoma aptarti visų skolininkų daugeto atsakomybės ypatumų, todėl darbe, siekiant aprėpti visas bendraskolių atsakomybės formas (dalinę, solidarią ir subsidiarią), orientuojamasi į autorės nuomone, problemiškesnius aspektus, nesistengiant išanalizuoti kiekvieno temai aktualaus CK straipsnio ir jo taikymo teismų praktikoje.

Tyrimo objektas – skolininkų daugeto atsakomybės įstatyminio reglamentavimo bei jo taikymo problemų analizė.

Tyrimo dalykas – LR CK, kitų Lietuvos Respublikos įstatymų ir užsienio valstybių teisės aktų, *soft law* normos, reglamentuojančios skolininkų daugeto civilinės atsakomybės ypatumus, temai aktuali Lietuvos ir užsienio šalių teisės doktrina bei teismų praktika.

Tikslas – išanalizuoti skolininkų daugeto atsakomybės teisinio reglamentavimo ir praktinio taikymo probleminius aspektus, išryškėjančius nagrinėjant tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių teisės aktus, doktriną, teismų praktiką, ir nustatyti, ar teisinis reglamentavimas yra tinkamas, pakankamas ir išsamus, atskleisti, ar teismų praktika, taikant aktualias normas, yra nuosekli, vieninga ir pagrįsta, bei pasiūlyti kai kurių kylančių problemų galimus sprendimų variantus.

Išsikeltą darbo tikslą pasiekti padės šie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti, kaip LR CK apibrėžiami pagal skolininkų daugeto atsakomybę reglamentuojančias taisykles atsakingi asmenys, kaip įstatyminės taisyklės praktiškai pritaikomos nustatant asmenų daugeto prievolėje ratą ir kokios problemos kyla šiame procese, t.y. išaiškinant atsakingus asmenis.

¹⁷ Rogers W. V. H. (ed.), *et al.* Unification of tort law: multiple tortfeasors. The Hague: Kluwer Law International, 2004.

¹⁸ Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-09]. <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/index.html>.

¹⁹ Principles of European Tort Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-09] <<http://civil.udg.es/tort/principles/pdf/petl.pdf>>.

²⁰ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-09]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>>.

²¹ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005; Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002 ir kt.

2. Išanalizuoti skirtingose skolininkų daugeto atsakomybės formose (dalinėje, solidarioje, subsidiarioje) susiklostančius bendraskolių ir kreditoriaus tarpusavio santykius, jų teisinį reglamentavimą, doktrininį aiškinimą bei praktinį taikymą Lietuvoje.

3. Ištirti solidariai ir subsidiariai atsakingų bendraskolių tarpusavio santykius, jų teisinį reglamentavimą, jį aiškinančią doktriną bei teismų praktiką.

4. Identifikuoti galimas skolininkų daugeto atsakomybės (tiek vidinio, tiek išorinio aspekto) reglamentavimo spragas, nenuoseklumą, fragmentiškumą ar kitas problemas, dėl kurių reglamentavimas negali būti laikomas pakankamu.

5. Iškristalizuoti atskirų skolininkų daugeto atsakomybės formų taikymo praktikoje kylančias problemas, aptarti egzistuojančius tokių problemų sprendimo būdus, jų suderinamumą su teisės normomis.

6. Pasitelkiant rekomendacinio pobūdžio Europos valstybių teisę sisteminančius dokumentus bei užsienio šalių praktiką skolininkų daugeto atsakomybės reglamentavimo ir taikymo klausimais, pateikti galimus kai kurių Lietuvoje kylančių teorinių ir praktinių problemų sprendimo variantus.

Hipotezė. Galiojantis skolininkų daugeto civilinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje nėra pakankamai aiškus, nuoseklus ir suderintas, tačiau teismų praktikoje formuluojamos taisyklės užpildo visas teisinio reglamentavimo spragas, kas įgalina teismus vystyti vieningą praktiką skolininkų daugeto atsakomybės bylose.

Mokslinio tyrimo metodai. Darbe naudoti šie teoriniai ir empiriniai metodai²²:

- **analogijos** – remiantis dviejų objektų ar tam tikrų jų požymių panašumu, daroma išvada dėl šių objektų panašumo ir kitų požymių atžvilgiu. Šiame darbe analogijos metodas pasireiškia įstatymo ir teisės analogijos taikymu gretinant skirtingas Lietuvos teisės normas bei mėginant rasti analogijų tarp Lietuvoje ir užsienio valstybėse esančio skolininkų daugeto atsakomybės reglamentavimo;

- **apibendrinimo** – perėjimas į aukštesnį abstrakcijos lygį. Naudojantis šiuo metodu darbe apibendrinta analizuota medžiaga, literatūra, taip pat suformuluotos galutinės išvados;

- **lingvistinis** – teisės moksluose plačiai taikomas metodas, naudingas atskleidžiant Lietuvos ir užsienio teisės šaltiniuose vartojamų sąvokų reikšmę, analizuojant įstatymų formuluotes, struktūrą;

- **lyginamasis** – gretinama informacija, gauta skirtingais istoriniais laikotarpiais, skirtingų autorių nuomonės ir kt. Analizuojant užsienio valstybių patirtį skolininkų daugeto atsakomybės reglamentavimo ir taikymo srityse, atliekamas lyginimas su Lietuvos situacija, ieškoma skirtumų, panašumų, galimų mūsų šalyje išskylančių problemų sprendimo būdų;

- **loginis** – aktualus analizuojant teisės normų struktūrą; naudotas aiškinant skolininkų daugeto atsakomybės klausimus reglamentuojančias normas, jų loginį nuoseklumą ir sąsajumą su

²² Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 355 – 564.

kitomis įstatymų normomis, taip pat tiriant teismų praktikoje suformuluotų taisyklių nagrinėjama temą loginį pagrįstumą;

- **sisteminės analizės** – leidžia tirti sudėtingo vientiso objekto su daugybe elementų visumą bei ryšius tarp atskirų elementų, visumos ir atskirų jos dalių. Šis metodas praverė analizuojant atskirų CK ir kitų teisės aktų normų sąveiką, tarpusavio ryšius, nustatyti jų suderinamumą ar nesuderinamumą;

- **(teisinių) dokumentų analizės** – teisinės srities analizė neįmanoma be teisės aktų ir teismų praktikos tyrimo, kurie ir šiame darbe yra vieni iš pirminių šaltinių. Metodas naudotas tiriant teisės aktus bei teismų sprendimus temai aktualiose bylose.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

I DALIS

SKOLININKŲ DAUGETO DALINĖ CIVILINĖ TEISINĖ ATSAKOMYBĖ

1.1. ASMENŲ DAUGETO PRIEVOLĖJE NUSTATYMAS

Prieš pradėdant detaliau analizuoti kiekvieną iš Lietuvos teisėje pripažįstamų civilinės teisinės atsakomybės formų atskirai, atkreiptinas dėmesys į jau temos pavadinime užkoduotą problemą – skolininkų daugetas. Manytina, jog norint konstruktyviai pažvelgti į skolininkų daugeto atsakomybės formų taikymą, pirmiausia derėtų atsakyti į klausimą, kaip nustatomi atsakingi asmenys, t.y. koku būdu turėtų būti identifikuojama, kurie asmenys priklauso skolininkų ratui.

Sutartinės civilinės atsakomybės atveju paprastai nekyla didesnių problemų nustatant atsakomybės subjektus. Elementaru, jog sudarant, pavyzdžiui, paskolos sutartį, kurioje paskolos gavėjais nurodomi keli asmenys, jie abu bus laikomi atsakingais kreditoriui už tokios sutarties vykdymą, t.y. paskolos grąžinimą. Vadinasi, jie bus laikomi bendraskoliais (klausimas, kokia bus jų atsakomybės forma šioje dalyje nekliamas). Deja, praktikai būdingos kur kas sudėtingesnės situacijos, kuomet sutartis sudaroma vieno asmens vardu, tačiau atsakomybė kyla ne tik sutartį sudarančiam, bet ir trečiajam asmeniui, taip pat kai skolininkų atsakomybės atsiradimo pagrindai skiriasi arba atsakomybė yra deliktinio pobūdžio.

CK normose, reglamentuojančiose atskiras bendraskolių atsakomybės formas, dažnai apsiribojama tokiais teiginiais kaip „jeigu skolininkai yra du ar daugiau asmenų“ (CK 6.5 str.), „skolininkų prievolė“ (CK 6.6 str. 1 d.), „atsako papildomai kartu su kitu asmeniu“ (CK 6.245 str. 5 d.), „bendrai padarę žalos asmenys“ (CK 6.279 str. 1 d.). Tiesa, analizuojant konkrečius teisinius santykius reglamentuojančias nuostatas, įstatymų leidėjas atsakingus bendrai asmenis įvardija aiškiau (dalinė – CK 6.651 str. 2 d., 6.982 str. 3 d.; solidarioji – 2.61, 3.114 str. 1 d., 4.247 str. 1 d., 5.52, 6.696 str. 4 d ir kt.; subsidiarioji – 2.50 str. 3 d., 6.444 str. 2 d. ir kt.), orientuodamasis į tame santykyje veikiančius subjektus – juridinis asmuo ir jo dalyviai, sutuoktiniai, paveldėtojai, kartu priėmę palikimą, rangos, rentos ir kt. atskirų teisinių santykių subjektai. Toks abstraktaus pobūdžio reglamentavimas šioje srityje pateisinamas objektyviu nepajėgumu sureguliuoti absoliučiai visas galimas situacijas ir juose atsakingus asmenis, tačiau keltinas klausimas, ar naudodamiesi įstatymų leidėjo suteikta galimybe interpretuoti teisės normose įtvirtintus bendraskolių atsakomybės kilimo atvejus, teismai konkrečiose situacijose tinkamai identifikuoja atsakingus asmenis.

Atsakyti į šį klausimą galima išanalizavus keletą teismų praktikos pavyzdžių. Vienoje žymesnių civilinių bylų bendraskolių atsakomybės taikymo srityje, be kitų klausimų, gana detaliai

svarstyta, kurie asmenys laikytini atsakingais už kilusią žalą²³. Pagal faktines aplinkybes ieškovė nekilnojamojo turto registre buvo įrašyta kaip garažo savininkė, tačiau VĮ Registrų centro Kauno filialas, perkeldamas garažo duomenis iš techninės apskaitos knygos į kompiuterinę Nekilnojamojo turto registro duomenų bazę, padarė klaidą ir pakeitė įrašą apie savininkę, vietoj ieškovės J. M. Š. nurodydamas trečiąjį asmenį J. Š. Po kurio laiko ieškovė sužinojo, kad, vykdydama priverstinį išieškojimą, antstolė be varžytynių pardavė ieškovės garažą, kaip trečiojo asmens J. Š. turtą, šios pasiūlytam pirkėjui J. B., o šis turtą pardavė A. V. Ieškovė, remdamasi CK 6.263, 6.279 straipsniais, prašė teismo priteisti jai solidariai iš atsakovų VĮ Registrų centro Kauno filialas ir antstolės 15 tūkst. Lt žalai atlyginti. Pirmos instancijos teismas šioje situacijoje neižvelgė asmenų daugeto atsakomybės ir atsakingu pripažino tik VĮ Registrų centras Kauno filialą; reikalavimas dėl solidariosios atsakomybės taikymo antstolei teismas atmetė nenustatęs deliktinės atsakomybės sąlygų (CK 4.262 str.). Apeliacinės instancijos teisme sprendimas liko nepakeistas, tik papildomai pasisakyta, jog kartu su VĮ Registrų centras solidariai atsakinga yra ir J. Š. Galiausiai bylą sprendęs kasacinės instancijos teismas konstatavo, jog iš bylos duomenų matyti, kad ieškovė neteko garažo dėl kelių asmenų – atsakovų VĮ Registrų centras, antstolės bei trečiųjų asmenų J. Š., J. B. ir A. V. – veiksmų. Teismas pasisakė, jog nagrinėdami reikalavimą atlyginti žalą, teismai privalo nustatyti visus asmenų, sudariusių sąlygas žalai kilti ar prisidėjusių prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo, veiksmus. Jeigu dėl tokių veiksmų pagal įstatymą atsako keli subjektai, tai teismas privalo įtraukti į bylą visus atsakingus asmenis ir spręsti jų atsakomybės dydžio klausimus, priklausomai nuo atliktų veiksmų ir sukeltų pasekmių, nors žalą patyręs asmuo, reikšdamas ieškinio reikalavimą, būtų nurodęs ne visus žalą padariusius ir prie to prisidėjusius asmenis.²⁴ Taigi šioje byloje kasacinis teismas išvelgė akivaizdų skolininkų daugetą, kurio pirmos ir antros instancijų teismai nekonstatavo. Teismas pabrėžė, kad nors minėtieji asmenys atskirus veiksmus, galiausiai sąlygojusius ieškovės piniginio pobūdžio praradimus, atliko individualiai, tai neeliminuoja jų atsakomybės bendrumo. Nors LAT tiesiogiai neįvardijo, kurie asmenys ir kokia apimtimi laikytini atsakingais, spręsta, kad žemesnių instancijų teismai turėjo pareigą analizuoti kiekvieno susijusio ir potencialiai atsakingo asmens santykį su kilusia žala, nustatyti jų civilinės teisinės atsakomybės sąlygų buvimą ar nebuvimą.

Kitoje kasacinio teismo byloje²⁵ buvo keliamas klausimas dėl civilinės atsakomybės kilimo sveikatos sužalojimo atveju. Ieškovas nurodė, kad atsakovai D. D. (vykdytojas, šovęs į ieškovą), G. Ž. (vykdytojas, parūpinęs šaunamąjį ginklą ir dalyvavęs apiplėšime), E. Š. (organizatorius), J. M. (asmuo, pažadėjęs paslėpti pagrobtą turtą), būdami iš anksto susitarę ir veikdami bendrai, turėdami

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D.*, Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17 ; 44.5.2.1; Teismų praktika 29.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje *R. L., V. L. v. Z. S.* ir kt., Nr. 3K-3-764/2003, kat. 39.2.2; 39.9.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. D. D., G. Ž.* ir kt., Nr. 3K-3-196/2010, kat. 44.2.4.2 ; 44.5.2.14.

tikslą įvykdyti plėšimą, panaudodami šaunamąjį atsakovui V. S. (didesnio pavojaus šaltinio valdytojas) priklausančią ginklą, įsibrovė į V. L. butą, kur atsakovas D. D. tyčia du kartus iš pistoleto iššovė į ieškovą, taip padarydamas šiam sunkų sveikatos sutrikdymą. Šiaulių rajono apylinkės teismo nuosprendžiu atsakovai nuteisti laisvės atėmimo bausmėmis už plėšimą (pagal skirtingas šį nusikaltimą kvalifikuojančias BK dalis); atsakovo V. S. veika perkvalifikuota ir baudžiamoji byla dėl jo nutraukta, suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui. Dėl patirtų sužalojimų, ieškovas prašė priteisti solidariai iš visų atsakovų neturtinės žalos. Šiaulių apygardos teismas ieškinį tenkino iš dalies ir priteisė ieškovui iš atsakovo D. D. 50 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą, atmetė reikalavimą kitiems atsakovams, t.y. kaip ir pirmajame pavyzdyje, atsakomybės bendrumo nenustatė. Lietuvos apeliacinis teismas pakeitė tokį sprendimą ir, konstatavęs bendrą nusikalstamų veiksmų buvimą, žalos atlyginimą ieškovui priteisė solidariai iš atsakovų D. D. ir G. Ž. Vis dėlto, kasacinio teismo teisėjų kolegija nesutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, jog atsakovų E. Š. ir J. M. nusikalstamų veikų priežastinio ryšio su kasatoriui kilusia žala nėra. Teismas sprendė, jog žemesnių instancijų teismai netinkamai nustatė civilinės teisinės atsakomybės subjektus ir jų atsakomybės apimtį, kaip tai reglamentuojama CK 6.279 straipsnio 1 dalyje. Taip pat atkreiptas dėmesys į imperatyvią CK 6.270 straipsnio 3 dalies taisyklę ir poreikį nustatyti didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltės buvimą ar nebuvimą dėl valdymo praradimo. Atitinkamai, padaryta išvada, jog žemesnių instancijų teismai nepagrįstai eliminavo E. Š., J. M. ir V. S. iš bendraatsakovių rato, netinkamai sprendė dėl civilinės teisinės atsakomybės subjektų ir jų atsakomybės apimties, todėl Lietuvos apeliacinio teismo nutartis panaikinta, byla perduodant iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

Be sunkumų identifikuojant atsakingus asmenis deliktiniuose santykiuose (dažniausiai CK 6.279 str. taikymo atvejais), atsakingų asmenų ratas netinkamai nustatomas ir kitokio pobūdžio bylose, pavyzdžiui, kuomet asmenys laikomi bendrai atsakingais tam tikroje dalyje pareikšto reikalavimo, o kitoje dalyje egzistuoja tik vieno iš skolininkų atsakomybė. Vienoje tokių bylų²⁶ ieškovas sudarė su trečiuoju asmeniu UAB „Radma“ lieso pieno miltų pirkimo – pardavimo sutartis. Prekės buvo skirtos gavėjui Lenkijoje. Sutartimis UAB „Radma“ įsipareigojo organizuoti krovinio pristatymą ir sudarė krovinio ekspedijavimo sutartį su ekspedicine bendrove UAB „Retanalis“. Ekspeditorius pavedė krovinį pervežti tarptautiniu maršrutu atsakovui UAB „Rainio transportas“, kurio atsakomybė buvo apdrausta draudimo kompanijų „Lindra“ ir „Drauda“ bendru draudimu, sutartyje numatant 1500 Vokietijos markių frančizę. Krovinys ir automobilis kartu su jį vairavusiu vairuotoju paskirties vietos nepasiekė, įvykis išaiškintas nebuvo, kalti dėl įvykio asmenys nenustatyti. Ieškovas prašė teismo priteisti iš atsakovų UAB „Rainio transportas“, UAB DK „Lindra“ ir UAB DK

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje „*Apollo Melkprodukten b. v.*“ v. *UAB „Rainio transportas“*, *UAB DK „Lindra“* ir kt., Nr. 3K-3-730/2003, kat. 67, 54; Teismų praktika 20.

„Ergo Lietuva“ solidariai prarasto krovinio vertę, 5 procentų metines palūkanas bei bylinėjimosi išlaidas. Žemesnių instancijų teismai ieškinį tenkino visa apimtimi, sprendimą grįsdami CMR konvencijos 17 straipsnio 1 dalimi bei Draudimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8 punktu. Kasacinio teismo teisėjų kolegija patvirtino, jog teismai iš esmės pagrįstai laikė vežėją ir draudimo kompanijas solidariais bendraatsakoviais, mat krovinio praradimo atveju atsiranda solidarioji vežėjo ir draudimo kompanijų, kuriose vežėjas yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę, prievolė. Tačiau teismas atkreipė dėmesį, jog draudimo kompanijų atsakomybė ribojama draudimo išmokos suma, todėl draudimo išmokai esant mažesnei nei (naudos gavėjo) nuostoliai, šis skirtumas gali būti išieškomas tik iš vežėjo. Teismas konstatavo, kad šalims sutartyje susitarus dėl franšizės, ši suma taip pat negali būti solidariosios vežėjo ir draudimo kompanijų atsakomybės naudos gavėjui objektas ir yra mokėtina tik vežėjo. Atitinkamai, būtina aiškiai išskirti, kurioje reikalavimo dalyje kyla solidari bendraatsakovių atsakomybė, o kurioje – asmeninė. Be to, procesinės palūkanos yra skaičiuojamos nuo naudos gavėjo pretenzijos vežėjui (bet ne draudikui) pareiškimo dienos, todėl nuo tos dienos šias palūkanas turėtų mokėti būtent vežėjas. Vadinasi, nors iš esmės žemesnių instancijų teismai pagrįstai kvalifikavo esant skolininkų daugetą, netinkamai nustatyta, kurioje reikalavimo dalyje ši atsakomybė kyla, neįvertintos atsakomybę ribojančios sąlygos, kas lėmė nepagrįstą atsakomybės ribų išplėtimą daliai atsakovų.

Panašaus pobūdžio keblumų iškyla ir nagrinėjant sutuoktinių prievolių bendrumo klausimus. Pasisakydamas dėl sutuoktinių prievolių LAT yra išaiškinęs, kad sutuoktiniai atsako pagal skirtingų rūšių turtines prievoles: asmenines arba bendras (dalines, solidariąsias ar subsidiariąsias)²⁷. Vienoje naujausių LAT Plenarinės sesijos nutarčių²⁸ pažymėta, kad sutuoktinių (vieno iš jų ar abiejų) prisiimtų prievolių tinkamas kvalifikavimas yra reikšmingas tiek sutuoktinių santykiams su kreditoriais, tiek ir tarpusavio sutuoktinių santykiams. Bendromis laikomos sutuoktinių prievolės, kurios yra susijusios su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų, taip pat kitos šeimos interesais prisiimtos prievolės, bei solidariosios sutuoktinių prievolės (CK 3.109 str. 1-3 d.). Siekiant bendros sutuoktinių atsakomybės, prievolę prisiėmęs sutuoktinis turi procesinę pareigą įrodyti, jog sutartis buvo sudaryta šeimos interesais (CPK 178 str.). Ilgą laiką buvo laikomasi kardinaliai priešingos nuomonės. Teigta, jog visi sandoriai, sudaryti nors vieno iš sutuoktinių, sukuria bendras prievoles abiem sutuoktiniams, nes sąžiningi kreditoriai negali būti priklausomi nuo sutuoktinių tarpusavio santykių, jų nelojalumo vienas kitam, piktnaudžiavimo vienas kito pasitikėjimu ar kt. Kitaip tariant, vienam iš sutuoktinių sudarius sandorį, automatiškai spręsta dėl asmenų daugeto atsakomybės, o pareiga įrodinėti, kad prievolė yra asmeninė vieno sutuoktinio, o ne jų abiejų bendra,

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. J. v. A. J.*, Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7; 75.8; Teismų praktika 30.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. A. v. A. A.*, Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1; 75.7; 75.8; Teismų praktika 33.

tekdamo tam asmeniui, kuris siekdavo paneigti prievolės bendrumo prezumpciją²⁹. Tokia praktika nepagrįstai „įstumdamo“ prievolės tiesiogiai neprisiėmusį sutuoktinį į skolininkų daugetą, nepagrįstai išplėsdavo jo atsakomybės ribas, primesdama įrodinėjimo ir prezumpcijos paneigimo našta (įrodyti tai, ko nebuvo) jos neturinčiai šaliai.

Pateikti teismų praktikos pavyzdžiai akivaizdžiai rodo, jog neretai, ypač žemesniųjų instancijų teismų praktikoje, kyla problemų nustatant, ar konkrečioje situacijoje kalbama apie skolininkų daugeto atsakomybę, o jei taip, kaip tiksliai identifikuoti atsakingais laikytinus asmenis bei jų atsakomybės apimtį. Be to, kaip matyti, pasitaiko tiek bendraskolių rato susiaurinimo, tiek pernelyg plečiamojo pobūdžio aiškinimo atvejai. Problematiškiausios situacijos kyla taikant abstrakčiai formuluojamas normas (bene daugiausiai keblumų sukelia CK 6.279 straipsnio taisyklė), tačiau, kaip jau minėta, negalint tiksliai sureguliuoti absoliučiai visų santykių, toks reglamentavimas neišvengiamas. Manytina, jog tinkamas būdas spręsti šias situacijas – teismų praktikos vystymas. LAT pagrįstai skatina atlikti išsamią kiekvieno potencialaus bendraskolio santykio su kilusiais padariniais analizę, aiškintis kiekvieno galimai atsakingo asmens civilinės teisinės atsakomybės sąlygas, jų sąsajas, stengtis išvelgti galimus nukrypimus nuo bendrų taisyklių, nes tik objektyviai ir visapusiškai išnagrinėjus situaciją, įmanoma priimti teisiškai pagrįstus, bendruosius protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principus atitinkančius sprendimus. Žemesniųjų instancijų teismams vadovaujantis šiomis gairėmis ir iš esmės, o ne formaliai analizuojant konkrečias situacijas, manytina, tokios ydingos praktikos pasitaikys vis rečiau. Akcentuotina, kad tik konstatavus, jog egzistuoja skolininkų atsakomybės bendrumas, yra pagrindas kalbėti apie tai, kokia konkrečiai skolininkų daugeto atsakomybės forma (dalinė, solidari ar subsidiari) taikytina.

1.2. DALINĖS ATSAKOMYBĖS INSTITUTO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Vieningos dalinės atsakomybės sąvokos nei įstatymas, nei teisės doktrina nepateikia. Žodis „dalinė“ pats savaime suponuoja tai, jog kalbama apie atsakomybę tam tikroje nustatytoje dalyje, ne visa esančios prievolės apimtimi. Užsienio šaltiniuose kaip dalinės atsakomybės atitikmenys vartojamos sąvokos proporcinė (angl. *proportionate liability*), atskira, asmeninė (angl. *several*³⁰, *separate liability*³¹) atsakomybė, kurios taip pat reiškia, jog kiekvienas skolininkas atsako tam tikroje bendros prievolės dalyje.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ v. *antstolė L. U.* ir kt., Nr. 3K-3-35/2006, kat. 75.7; 129.17; Teismų praktika 25; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansabankas“ v. A. A., Nr. 3K-3-117/2009, kat. 75.7; ir kt.

³⁰ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 139.

³¹ Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 59.

Lietuvoje kartinė skolininkų daugeto dalinę teisinę atsakomybę reglamentuojanti norma – CK 6.5 straipsnis, įtvirtinantis dalinės atsakomybės prezumpciją, t.y. laikoma, jog esant dviems ar daugiau asmenų (bendraskolių), kiekvienas iš jų privalo įvykdyti prievolę lygiomis dalimis (dalinė prievolė), išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytus atvejus. Atvirkštinei situacijai – kreditorių daugeto atveju, įstatymas taip pat numato dalinę reikalavimo teisės prezumpciją (CK 6.17 str.)³². Šios dvi įstatymo normos praktiškai atitinka anksčiau galiojusio 1964 m. CK³³ 187 straipsnio, reglamentavusio prievolių, kuriose dalyvauja keli skolininkai arba keli kreditoriai, įvykdymą, formuluotę. Pažvelgus į užsienio šalių civilinės atsakomybės klausimus reglamentuojančius įstatymus, akivaizdu, jog CK 6.5, 6.17 straipsnių ir senojo CK 187 straipsnio formuluotės, atitinkamai ir dalinės teisinės atsakomybės prezumpcija, iš esmės analogiška tiek Rusijos CK³⁴ 321 straipsnyje, tiek Vokietijos CK³⁵ 420 straipsnyje pateikiamoms sampratoms.

Atsižvelgiant į tai, jog analogiška Lietuvos praktikai prezumpcija įtvirtinta galias teisės tradicijas turinčiose užsienio valstybėse, darytina išvada, jog toks modelis pasirinktas neatsitiktinai. Kokie dalinės civilinės teisinės atsakomybės prezumpcijos įtvirtinimo tikslai? Kaip bus kalbama vėliau, skolininkų daugeto solidarumas suponuoja kur kas sunkesnę atsakingų asmenų padėtį nei taikant dalinę atsakomybę, mat galioja principas „vienas už visus, visi už vieną“³⁶. Kreditoriams tokia situacija neabejotinai palankesnė, jie turi didesnes galimybes patenkinti savo reikalavimus visa apimtimi, nukreipiant išieškojimą į bet kurį iš skolininkų arba į juos visus kartu. Dalinė atsakomybė apriboja kreditoriaus galimybes, mat reikalavimą galima nukreipti į atskirus skolininkus tik jiems priklausančios prievolės dalyje, t.y. numatoma palankesnė skolininkams atsakomybės forma. Analogiškos pozicijos laikosi ir teismų praktika. LAT praktikoje aiškiai išdėstyta, jog toks teisinis reglamentavimas paaiškinamas esminiais dalinės ir solidariosios prievolės skirtumais – solidarumas, ypač skolininko, apsunkina prievolės šalies teisinę padėtį, todėl CK nenustatyta solidarumo prezumpcijos, o įtvirtinta priešinga – dalinės prievolės – prezumpcija. Dalinės prievolės atveju kiekvienas bendraskolis yra atsakingas tik už savo dalies, o ne visos prievolės įvykdymą. Tai taip pat reiškia, kad dėl prievolės pažeidimo civilinė atsakomybė atsiranda skolininkui, pažeidusiam prievolę,

³² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriai, aiškindami CK 6.5 straipsnį, skolininkų ir kreditorių daugetą „suplaka“ į vieną, t.y. nurodo, kad „ši norma įtvirtina prezumpciją, kad esant asmenų (tiek skolininkų, tiek kreditorių) daugetui prievolė yra dalinė“ (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 23). Viena vertus, būtų racionalu CK 6.5 ir 6.17 str., kaip nustatančius iš esmės tapačias taisykles, sujungti į vieną, tačiau, kita vertus, teisiniam reglamentavimui esant kitokiam, komentaro autorių aiškinimas yra teisiškai netikslus, vertintinas kritiškai.

³³ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138 (negalioja).

³⁴ Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (The Civil Code of the Russian Federation (with the Additions and Amendments of February 20, August 12, 1996, October 24, 1997, July 8, December 17, 1999, April 16, May 15, November 26, 2001, March 21, November 14, 26, 2002, January 10, March 26, November 11, December 23, 2003)) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-03]. <<http://www.russian-civil-code.com>>.

³⁵ Vokietijos civilinis kodeksas (German Civil Code BGB of 18 August 1896; last amended by statute of 4 December 2008 I 2586) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-04]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html>.

³⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 127.

o ne kitiems bendraskoliams³⁷. Taigi iš esmės dalinės atsakomybės prezumpcija skirta skolininkų interesų apsaugai³⁸.

Nepaisant įtvirtintos prezumpcijos, kaip teigiama doktrinoje ir galima įsitikinti peržvelgus ir įvertinus teismų praktikos apimtis, esant skolininkų daugetai dalinės prievolės yra gana retos³⁹. Viena vertus, patys kreditoriai, kurie, kaip netiesiogiai užsiminta, esant skolininkų daugetai yra suinteresuoti, jog bendraskoliams būtų taikoma ne dalinė, o solidarioji civilinė atsakomybė, stengiasi pastarąją atsakomybės formą numatyti sutartyse, taip susikurdami saugikius sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo atvejais. Kita vertus, ir pats įstatymų leidėjas, matyt, siekdamas skolininkų ir kreditoriaus pusiausvyros bei, tam tikrose situacijose, didesnės kreditoriaus interesų apsaugos, įstatyme įtvirtino nemažai normų, numatančių dalinės civilinės atsakomybės prezumpcijos išimtis – solidariąją civilinę teisinę atsakomybę, taip pat numatė ir teisinius santykius, kuriems esant solidari atsakomybė preziumuojama (CK 6.6 str. 3 d.). Vienas iš preziumuojamų atvejų – kelių asmenų veiksmis padarytos žalos atlyginimas. Savo esme tai – deliktinio pobūdžio atsakomybės santykiai, todėl darytina išvada, kad deliktinėje atsakomybėje prioritetas vis tik teikiamas prievolės solidarumui. Kaip žinoma, Lietuvos teisėje vyrauja civilinės atsakomybės kaip dualistinio teisės instituto samprata, aiškiai išskiriant dvi civilinės atsakomybės rūšis – sutartinę ir deliktinę, tad skirtingų skolininkų daugeto atsakomybės formų prioriteto įtvirtinimas sutartinėje ir deliktinėje atsakomybėje, atsižvelgiant į veikiančių subjektų ir susiklostančių santykių specifiką, laikytinas priimtiniu. Vis dėlto, doktrinoje ir praktikoje šis momentas nėra išryškintas, nes pirmiausia akcentuojamas bendras principas – dalinės atsakomybės prezumpcija. Tuo tarpu prievolės solidarumas, nors deliktinio pobūdžio santykiuose įtvirtintas kaip prezumpcija, suprantamas tik kaip dalinės atsakomybės prezumpcijos išimtis, t.y. šios prezumpcijos reglamentuojamos ir suprantamos kaip nelygiavertės.

PECL principuose šis niuansas išsprendžiamas itin subtiliai. Viena vertus, PECL 10:103 straipsnis, panašiai kaip ir Lietuvos CK numato, kad atsakomybė yra dalinė, jei įstatymas ar sutartis nenumato kitaip. Komentarų autorių teigimu, dalinės atsakomybės taikymo klausimas sprendžiamas, kai iš sutarties teksto ar kitų reikšmingų situacijai aplinkybių nėra galimybės konstatuoti esant susitarimą taikyti solidariąją atsakomybę⁴⁰. Greta, lygiavertiškai PECL atskiru straipsniu reglamentuoja solidarios atsakomybės kilimo atvejus, tarp kurių numato ne tik atsakomybės solidarumo sutartiniuose santykiuose situacijas, bet ir kelių asmenų padarytą žalą (PECL 10:102 str. 2 d.). Solidariam atsakomybės pobūdžiui prioritetas teikiamas ir deliktų teisės klausimus reglamentuojančiuose PETL – 9:101 straipsnyje numatomas platus sąrašas atvejų, kuomet atsakomybė yra solidari. Be to, nurodoma,

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis UAB „IF draudimas“ v. UAB „Ketonas“, UAB „Simon Luoworse International Transport“, Nr. 3K-3-53/2007, kat. 35.3.1; 38; 62.1.

³⁸ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 127.

³⁹ Ten pat, P. 127.

⁴⁰ Lando O. (ed.), et al. The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 65.

kad, priešingai nei JAV, kur akivaizdžiai matomas atsitraukimas nuo solidariosios atsakomybės, pirmumą suteikiant dalinės atsakomybės taikymui, europietiškoje teisės sistemoje solidarumas deliktinėje teisėje yra būdingas.

Taigi skirtingų skolininkų daugeto atsakomybės formų prioritetas taikymas atsižvelgiant į atsakomybės rūšis yra įprastas ir taikomas reiškinys. Atitinkamai, nepaisant CK įtvirtintos dalinės atsakomybės prezumpcijos, neturėtų būti pamirštama ir solidarumo prezumpcija deliktiniuose santykiuose. Dar daugiau, - autorės nuomone, šis skirtumas, sekant ir PECL autorių pasirinktą poziciją, įstatymiškai turėtų būti labiau išryškintas, pabrėžiant tiek sutartinės ir deliktinės atsakomybės skirtumus, tiek skirtingų civilinės atsakomybės formų – dalinės ir solidariosios tarpusavio lygiavertiškumą. Manytina, kad skirtingų prezumpcijų deliktiniuose santykiuose ir kitose situacijose (galimai netikslinga būtų apsiriboti tik sutartine teise; pagal dalinės atsakomybės taisyklės sprendžiami ir solidarių bendraskolių tarpusavio santykiai) nustatymas būtų aiškesnis kiek pakeitus įstatymo formuluotes arba atlikus struktūrines korekcijas, pavyzdžiui, solidarumo prezumpciją deliktiniuose santykiuose reglamentuojant atskiru straipsniu.

1.3. LYGIŲ DALIŲ PRINCIPAS IR JO IŠIMTYS

Kitas CK 6.5 straipsnyje aiškiai įtvirtintas momentas – lygių dalių dalinėje atsakomybėje principas, kurio išimtis gali būti numatytos sutartyje arba įstatyme. Kaip jau kalbėta, sutartyse dalinė atsakomybė įtvirtinama gana retai, todėl atvejai, kuomet sutartyje nustatomos ir aiškios atsakomybės dalys nėra įprasti. CK taip pat nėra gausu normų, reglamentuojančių dalinės atsakomybės dalių paskirstymą – iš esmės apsiribojama gana aiškiais situacijomis, tokiomis kaip bendraturčiai ir jų atsakomybė proporcingai turimai turto daliai (pvz., CK 4.76, 4.82 str. 3 d., 4.84 str. 4 d.), jungtinė veikla ir jos partnerių atsakomybė už prievoles, nesusijusias su ūkine komercine partnerių veikla, proporcingai pagal turimos dalies dydį (CK 6.974 – 6.975 str.). Teismų praktikoje kaip bendrojo principo išimtis nurodomos CK 6.6 straipsnio 3 dalis ir 6.279 straipsnio 1 dalis⁴¹, t.y. kaip įstatyme įtvirtinta išimtis įvardijama ir solidarioji atsakomybė. Nelygių dalinės atsakomybės dalių taisyklę galima rasti ir kituose aktuose, pavyzdžiui, CMR konvencijoje⁴². Teismų praktikoje taikant CMR 36 – 37 straipsnius teigiama, jog pareiškus reikalavimą keliems vežėjams, jiems taikoma solidarioji atsakomybė⁴³. Papildomai CMR konvencijos 37 straipsnis 1 dalies b ir c papunkčiai aptaria atsakomybės dydžio paskirstymą tarp pačių bendraskolių: tuo atveju, jei žala atsirado dėl dviejų ar daugiau vežėjų kaltės, kiekvienas jų turi sumokėti jo atsakomybės dalį atitinkančią sumą (CMR

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui, UAB „Fodio“* ir kt., Nr. 3K-3-388/2008, kat. 84; 44.8.

⁴² 1956 m. Tarptautinio krovinų vežimo keliais sutarties konvencija (CMR) // Valstybės žinios, 1998, Nr. 107-2932.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. UAB „Portolitus“, P.V. firma*, Nr. 3K-3-536/2007, kat. 60 ; 73.2.6.2; Teismų praktika 29.

konvencijos 37 str. 1 d. b p.), o jeigu neįmanoma nustatyti, kuris iš vežėjų atsakingas už kilusią žalą, nuostolių kompensacijos suma paskirstoma visiems vežėjams proporcingai nuo jiems priklausančio atlygio už vežimą (CMR konvencijos 37 str. 1 d. c p.)⁴⁴.

Lietuvos teisės doktrinoje taip pat laikomasi nuomonės, jog lygių dalių principas gali būti paneigtas tik esant įstatyminei ar sutartinei normai⁴⁵. Ši situacija suponuoja tai, kad teismas, sprenddamas atsakomybės paskirstymo tarp pagal dalinės atsakomybės taisyklės atsakančių bendraskolių klausimą, yra apribotas negausiomis įstatymo leidėjo įtvirtintomis situacijomis, kuomet leidžiama nesilaikyti lygių dalių principo ir teorinėmis galimybėmis, jog sutartyje bus numatytos kitokios atsakomybės dalys. Tokiu būdu, manytina, sumenkinama bendrųjų civilinės ir civilinio proceso teisės principų reikšmė, apsunkinamas teismo pareigos priimti teisingus sprendimus vadovaujantis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais vykdydamas.

Įdomi išeitis pasirinkta PETL principuose. Vienas iš atveju, kuomet principuose kalbama apie dalinės atsakomybės taikymą, įtvirtintas 3:103 straipsnyje, kur teigiama, kad (1) esant keliems veikiantiems subjektams, kurių (2) kiekvieno veiksmas galėjo būti pakankama žalos atsiradimo priežastimi, tačiau (3) nėra aišku, kuris iš tiesų sukėlė žalą, atsakomybė paskirstoma pagal tikimybę (angl. *likelihood*), kad vienas ar kitas veiksmas sukėlė nukentėjusiajam žalą (alternatyvios priežastys)⁴⁶. Dalinės (proporcinės) atsakomybės pasirinkimą esant tokiam kelių asmenų veiksmų ir žalos kilimo santykiui, PETL komentaro autorių aiškinimu, lėmė suvokimas, kad, viena vertus, nėra teisinga suteikti nukentėjusiajam asmeniui teisę reikalauti visos žalos atlyginimo iš vieno asmens, tiksliai nežinant, ar atsakomybėn traukiamas asmuo iš tiesų yra kaltas dėl kilusios žalos, kita vertus, netoleruotina būtų ir situacija, kai neesant galimybės tiksliai nustatyti kalto asmens, nukentėjusysis būtų paliktas tuščiomis rankomis⁴⁷. Taigi dalinė atsakomybė pasirenkama kaip bendraskolių ir kreditoriaus interesų pusiausvyrą, interesus optimaliai atitinti priemonė, tačiau lygių dalių principo apskritai nenumatant kaip bendros taisyklės. Pozicijos palikti dalių bendroje atsakomybėje nustatymo laisvę laikosi ir kai kurios užsienio valstybės. Kaip atspirties taškas tokiais atvejais, kaip ir PETL, paprastai pasirenkamas priežastinis ryšys⁴⁸, t.y. sprendimą dėl konkrečių dalių nustatymo teismas

⁴⁴ Ambrasienė D., Sinkevičius E. Vežėjo civilinė atsakomybė pagal Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją ir jos draudimas: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 97-98.

⁴⁵ Ambrasienė D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 179; Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 23; Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 127 ir kt.

⁴⁶ PETL sudarytojai išskyrė konkuruojančias ir alternatyvias priežastis, pirmųjų atveju prioritetą teikiant solidariai bendraskolių atsakomybei, mat laikoma, jog kiekvieno iš bendraskolių veiksmas buvo *conditiones sine quibus non*, o esant antrosioms – sprendžiamas dalinės atsakomybės taikymo klausimas. Įdomu ir tai, kad pagal CK ir formuojamą teismų praktiką, Lietuvoje tokia situacija, kokia numatyta PETL 3:103 (1) straipsnyje, būtų sprendžiama pagal solidariosios atsakomybės. Plačiau apie tai kalbama aptariant teismų praktikoje suformuluotą solidarios atsakomybės deliktinėje teisėje taikymo atvejų sąrašą.

⁴⁷ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005, P. 47 – 48.

⁴⁸ McDonald B. Proportionate Liability in Australia: The Devil in the Detail // Sydney Law School Research Paper No. 06/25; Australian Bar Review. 2005, Vol. 26. P. 10.

priima išanalizavęs kiekvieno bendraskolio veiksmų priežastinį ryšį su kilusia žala. Lygių dalių principo nenustatymas, tam tikrų sąlygų, būtinų dalinės atsakomybės kaip tokios konstatavimui, įtvirtinimas bei gairės, kuriomis vadovaujantis bendraskoliams paskirstomos konkrečios bendros atsakomybės dalys, palieka gana plačias galimybes kiekviename situacijoje atskirai vertinti veiksmus ir, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, teisingausiai, tiksliausiai paskirstyti atsakomybę bendraskoliams, kitaip tariant, vykdyti teisingumą, neužkraunant įstatymų leidėjui naštos numatyti konkrečius nukrypimo nuo lygių dalių principo atvejus.

Taip pat gana vykęs ir, manytina, sektinas dalinės atsakomybės reglamentavimo pavyzdys randamas Olandijos CK, kur pagal bendrą taisyklę, kaip ir Lietuvoje, prioritetą esant skolininkų daugumai teikiamas dalinės atsakomybės taikymui. Olandijos CK 6:6 straipsnyje teigiama, kad dviems ar daugiau asmenų turint bendrą prievolę, jie atsakingi kreditoriui lygiomis dalimis, nebent pagal teisę⁴⁹ (angl. *law*), paprotį, praktiką (angl. *usage*) ar teisminį dokumentą (angl. *judicial act*) numatytas nuo lygių dalių principo nukrypstantis atsakomybės dalių paskirstymas arba yra numatyta solidari bendraskolių atsakomybė⁵⁰. Taigi Olandijos teisė numato platų ratą atvejų, kuomet bendrasis lygių dalių principas gali būti ignoruojamas ir priimamas geriausiai protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principus atitinkantis sprendimas dėl atsakomybės dalių nustatymo.

Autorės nuomone, pastarieji reglamentavimo pavyzdžiai galėtų būti pasitelkti tobulinant šiuo metu Lietuvoje galiojantį CK, –nustatyti tam tikras bendrąsias gaires, nesistengiant įtvirtinti griežtų taisyklių, teismams paliekant daugiau laisvės konkrečių situacijų analizei ir proporcinės atsakomybės dalių tarp bendraskolių skirstymui. Tikėtina, jog liberalesnis reglamentavimas sąlygotų aiškesnių, praktikai priimtinesnių taisyklių išsivystymą, mat dabartinės normos, kaip bus matyti iš tolimesnės teismų praktikos analizės, yra akivaizdžiai nepakankamos ir ribojančios.

1.4. BENDRASKOLIŲ DALINĖS ATSAKOMYBĖS DALIŲ NUSTATYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Manytina, jog dalinės atsakomybės reglamentavimas tobulintas išplečiant galimybes nukrypti nuo lygių dalių principo taikymo, paliekant teismams daugiau laisvės skirstyti atsakomybės dalis priklausomai nuo susiklosčiusios faktinės situacijos. Tačiau kaip kritikuota įstatymo norma šiuo metu taikoma praktiškai – kaip (jei apskritai) sprendžiamas bendraskolių atsakomybės dalių dydžio nustatymo klausimas, kokiais kriterijais vadovaujamosi? Kaip esama praktika galėtų būti tobulinama atsižvelgiant į užsienio šalių patirtį?

⁴⁹ Lietuvoje įprasta „law“ versti kaip „įstatymas“, tačiau neturint pakankamai žinių apie Olandijos teisinę sistemą, autorės nuomone, būtų nekorektiška siaurinti šią anglų kalboje gana plačiai aiškinamą, keletą reikšmių turinčią sąvoką, todėl pasirinktas bendresnio pobūdžio atitikmuo – „teisė“.

⁵⁰ Busch D., *et al.* The Principles of European Contract Law (Part III) and Dutch Law. A Commentary II. The Hague: Kluwer Law International, 2006. P. 22.

1.4.1. Bendraskolių atsakomybės dalių dydžių nustatymas Lietuvos teismų praktikoje

Analizuojant LAT praktiką, pastebėta, kad kasacinis teismas ne kartą yra išaiškinęs, jog kai sprendžiama dėl dalinės atsakomybės taikymo, teismui itin svarbu kiek įmanoma visapusiškai, detaliai ir objektyviai įvertinti konkrečios situacijos aplinkybes, kad būtų galima teisingiau nustatyti kiekvieno už žalą atsakingo asmens atsakomybės ir atlygintinos žalos dydį⁵¹. Kadangi teismas turi priedermę teisingai išspręsti bylą ir nustatyti objektyvią tiesą, išsamus, visapusiškas ir objektyvus konkrečios bylos faktų tyrimas ir įvertinimas yra būtinas⁵². Kitaip tariant, kasacinis teismas plečiamai aiškina įstatymą, ir numato teisę ir pareigą teismams atsakomybės dalis nustatyti savo iniciatyva, atsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes. Nors žemesnių instancijų teismai naudojami šia teise, tačiau ne visada atlieka pakankamai išsamią analizę, dėl to priimami sprendimai vertintini kritiškai.

Pirmiausia analizei pateiktini du faktinėmis aplinkybėmis itin panašūs teismų praktikos pavyzdžiai, kuriuose sprendimas dėl konkrečių atsakomybės dalių nustatymo tam tikra apimtimi skiriasi. Pirmojoje byloje⁵³ Šiaulių Lieporių vidurinės mokyklos koridoriuje pertraukos metu įvyko nelaimingas atsitikimas – ieškovės D. Š. sūnus L. Š. bėgdamas mokyklos koridoriu užkliuvo už kito mokinio M. B. (iki 14 metų amžiaus) kojos, kuris jį pastūmė ir L. Š. griūdamas atsitrenkė į koridoriuje esantį radiatorių bei susižalojo. Konstatuotas nesunkus sveikatos sutrikdymas. Ieškovai L. Š. ir D. Š. ieškiniu atsakovams M. B., R. B., S. B. (M. B. tėvai), Šiaulių Lieporių vidurinei mokyklai kreipėsi į Šiaulių miesto apylinkės teismą prašydami iš atsakovų priteisti 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimą. Pirmos instancijos teismas pripažino, kad dėl buvusio sužalojimo L. Š. patyrė neturtinę žalą (CK 6.250 str. 1 d.), dėl kurios iš dalies kaltais pripažinti M. B. tėvai bei mokykla (CK 6.275 str. prezumpcija). Konstatuota, kad mokyklos atsakomybės dalis bendroje prievolėje sudaro 40 proc., o M. B. tėvų – 60 proc. Šiaulių apygardos teismas laikė, kad žala atsirado dėl netinkamo tėvų auklėjimo bei netinkamos mokyklos priežiūros, dėl to galima ir bendra vaiko tėvų bei mokyklos atsakomybė

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. VĮ Registrų centras* ir kt., Nr. 3K-3-295/2006, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.5; 73.2.6.4.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D.*, Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.1; 44.5.2.17; Teismų praktika 29; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *LR transporto priemonių draudikų biuras v. A. G. ir K. B.*, Nr. 3K-3-325/2008; kat. 44.5.2.4; 73.2.6.1 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodis“* ir kt., Nr. 3K-3-388/2008, kat. 84; 44.8.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁵³ Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 22 d. civilinė byla *L. Š. ir D. Š. v. M. B., R. B.* ir kt., Nr. 2A-353-357/2009, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.11; 121.18.

pagal deliktinės atsakomybės taisyklės. Konstatuota, kad neturtinė žala turi būti atlyginta pagal dalinės atsakomybės taisyklės (CK 6.5 str.). Esant mišriai ieškovo L. Š. ir atsakovų kaltės formai, nustatytas atsakovų minimalus kaltės dydis – 10 proc., tame tarpe mokymo įstaigos kaltė įvertinta 4 proc., M. B. tėvų – 6 proc. (analogiškai kaip ir pirmos instancijos teismo).

Antroje byloje⁵⁴ Lieporių vidurinėje mokykloje A. J. sužalojo bendraklasis A. K., kuris pertraukos tarp pamokų metu klasėje laikė pakėlęs kėdę, su ja sukosi ir sudavė A. J., ko pasėkoje jam buvo padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas. Ieškovai A. J., D. J. (A. J. motina) ieškiniu atsakovams mokyklai, A. K., G. K., A. K. (A. K. tėvai) kreipėsi į Šiaulių miesto apylinkės teismą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Pirmos instancijos teismas priteisė A. J. iš atsakovų mokyklos, A. K., G. K. solidariai, o iš atsakovų A. K. ir G. K. jų sūnui A. K. neturint uždarbio ar turto, kurio pakaktų žalai atlyginti ir subsidiariai 3000 Lt neturtinei žalai atlyginti, o ieškovei D. J. iš atsakovų mokyklos, A. K., G. K. solidariai, o iš atsakovų A. K. ir G. K. jų sūnui A. K. neturint turto ar uždarbio, kurio pakaktų padarytai žalai atlyginti ir subsidiariai priteisė 451 Lt turtinei žalai atlyginti. Vertindamas mokyklos kaltės klausimą, teismas atsižvelgė ir į tai, kad mokykla dėjo pastangas tinkamai rūpintis mokinių saugumu, bet tai šioje situacijoje buvo nepakankama, nes prieš pamoką į atraktinę kabinetą nedalyvaujant mokytojui buvo įleisti mokiniai. Teismas laikė, kad žala padaryta dėl atsakovų kaltų veiksmų, todėl pažymėjo, jog prievolės solidarumas yra preziumuojamas. Šiaulių apygardos teismas išaiškino, jog žalos padarymo metu A. K. buvo tik 13 metų, todėl pagal CK 6.275 straipsnio nuostatą už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą atsako jo tėvai, tai yra A. K. ir G. K., o pagal CK 6.275 straipsnio 2 dalies nuostatą už nepilnamečio iki 14 m. padarytą žalą tuo metu, kai jis yra mokymo institucijos prižiūrimas, atsako ši institucija. Konstatuoja, jog mokykla neužtikrino saugumo ugdymo procese, o tėvų auklėjimas taip pat buvo netinkamas, todėl kyla bendra vaiko tėvų bei mokyklos atsakomybė pagal deliktinės atsakomybės taisyklės. Be to, apygardos teismas paneigė pirmos instancijos teismo argumentus ir konstatavo, jog šiuo atveju, neesant specialaus reguliavimo, ieškovams padarytą žalą atsakovai privalo atlyginti pagal bendraisiais dalinės atsakomybės taisyklės (CK 6.5 str.). Apeliacinės instancijos teismo posėdyje ieškovės atstovė pažymėjo, kad tiek mokykla, tiek A. ir G. K. yra atsakingi už teismo nustatytą žalą po lygiai, atriboti kurios nors šalies atsakomybės negalima. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, priteisė iš atsakovų žalos atlyginimą ieškovams lygiomis dalimis.

Kaip matyti iš situacijų aprašymo, abiem atvejais (tiek įvykiai, tiek teismų sprendimai laiko atžvilgiu nėra pernelyg nutolę) vienas moksleivis pertraukos metu sužalojo kitą (nesunkus sveikatos sutrikdymas). Abu kartus teismai konstatavo, jog mokymo institucijos pastangos užtikrinti mokinių saugą nebuvo pakankamos, kartu nurodant, kad prie atsiradusios žalos prisidėjo ir netinkamas ar

⁵⁴ Šiaulių apygardos teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *D. J., A. J. v. A. K., G. K. ir kt.*, Nr. 2A-54-267/2010, kat. 44.5.2.1.2.; 121.21.

nepakankamas tėvų auklėjimas. Tačiau, vienu atveju, tas pats apygardos teismas nusprendė dalinės atsakomybės dalis esant nevienodas (40 proc. – mokyklos kaltės ir 60 proc. – tėvų), o antruoju vadovavosi įstatyme nustatytu lygių dalių principu⁵⁵. Atkreiptinas dėmesys, jog pirmojoje byloje trumpai užsiminta, jog „<...> sužalojimo metu mokyklos atstovai nematė jokio pagrindo kviesti greitąją medicinos pagalbą, netinkamai reagavo t.y. telefonu ar kitu įmanomu būdu apie galimą traumą nepranešė vaiko motinai ir nepalydėjo vaiko į namus šalia mokyklos, neatsižvelgė į išoriškai pastebimą ir vaiko jaučiamą fizinį skausmą <...>”⁵⁶. Antruoju atveju tokių aplinkybių nekonstatuota, iš esmės mokyklos atsakomybė grįsta CK 6.275 straipsnio prezumpcija ir tuo, jog pertraukos metu mokiniai klasėje buvo palikti vieni. Nepaisant sąlyginai švelnesnės teismo pozicijos mokymo įstaigos atžvilgiu pastarojoje situacijoje, mokyklai buvo priskirta didesnė atsakomybės dalis nei pirmoje byloje. Teismai nepateikė kiekvieno iš tiesiogiai žalą sukėlusių mokinių ankstesnio elgesio ir, atitinkamai, tėvų bei mokymo institucijos požiūrio į tai analizės – ar žalą padaręs moksleivis ir anksčiau turėjo pastabų dėl netinkamo elgesio, mokyklos vidaus tvarkos nesilaikymo, ar jis nebuvo prasižengęs už mokyklos ribų, ar tėvai buvo kviečiami į mokyklą dėl netinkamo vaiko elgesio, ar tėvai kreipėsi į mokyklą, mokyklos socialinį pedagogą ar kitus asmenis dėl vaiko netinkamo elgesio, kokia mokinio elgesio charakteristika, kokia buvo mokyklos darbuotojų / mokinio tėvų reakcija į situaciją ir pan. To neištyrus, aiškesnius objektyvius paaiškinimus, kodėl faktiškai analogiškose situacijose numatomas skirtingas atsakomybės dalių taikymas, iš nutartyse išdėstytų aplinkybių išvelgti sunku. Iš tų faktinių aplinkybių, kurios vis dėlto yra bylose, ir turint galimybę jas tarpusavyje palyginti, autorės nuomone, galėjo būti prieita ir kitokios išvados nei padarė teismai, t.y. pirmosios bylos atveju mokyklai nustatant didesnę atsakomybės dalį, antruoju liekant prie lygių dalių principo.

Kitoje analizuotinoje byloje spręstas klausimas dėl dalinės atsakomybės taikymo atlyginant žalą, kilusią nuginčijus sandorius⁵⁷. Ieškovė per įgaliotinį sudarė paskolos sutartį su V. J. B., kuris, užtikrindamas paskolos grąžinimą, įkeitė butą. Paskolos sutartys, patvirtintos notarės, teismo sprendimu pripažintos negaliojančiomis, nes sutartis pasirašė ne V. J. B., o nežinomas asmuo pasinaudojęs pavogtu V. J. B. pasu. Ieškovė žalos atlyginimo reikalavo iš notarės, jos draudiko ir VĮ Registrų centras solidariai. Žemesnių instancijų teismai taikė dalinės atsakomybės taisykles, nes nustatė, kad žalą padarę asmenys žalą sukėlusius veiksmus atliko atskirai ir atsiradusi žala nėra jų bendrų veiksmų rezultatas (CK 6.6, 6.263 str., 6.279 str. 4 d.). Be to, pasinaudota teise nukrypti nuo lygių atsakomybės dalių principo: spręsta, kad notarės atsakomybės laipsnis (nors, kaip vėliau sprendamas byla akcentavo LAT, notarės civilinei atsakomybei taikyti nėra teisinio pagrindo) – 60

⁵⁵ Šiuo atveju atsakomybės mažinimo ir mišrios nukentėjusiųjų ir už žalą atsakingų asmenų kaltės klausimai nėra aktualūs, taip pat neanalizuotinas klausimas dėl atsakomybės formos pasirinkimo tinkamumo ar netinkamumo.

⁵⁶ Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 22 d. civilinė byla *L. Š. ir D. Š. v. M. B., R. B. ir kt.*, Nr. 2A-353-357/2009, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.11; 121.18.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. VĮ Registrų centras ir kt.*, Nr. 3K-3-295/2006, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.5; 73.2.6.4.1.

proc., VĮ Registrų centras (neanalizavus jo darbuotojų galimybių atlikti prevencinius veiksmus) – 25 proc., įgaliotinio (nesiaiškinus jo atsakomybės sąlygų) – 15 proc. Nagrinėdamas šią situaciją, kasacinis teismas pirmiausiai akcentavo konstitucinę teismo priedermę teisingai išspręsti bylą ir nustatyti objektyvią tiesą⁵⁸, kas įmanoma tik išsamiai, visapusiškai ir objektyviai ištyrus ir įvertinus tos konkrečios bylos faktus. Žemesnių instancijų teismų sprendimai LAT nutartyje itin kritikuoti (dėl aukščiau įvardintų aplinkybių); teigta, jog teismai nevertino kiekvieno iš atsakomybėn traukiamų subjektų santykio su žala, „indėlio“ į žalos kilimą, kaltės laipsnio, neteisėtų veiksmų pobūdžio ir kt., kas lėmė visiškai nepagrįstą atsakomybės dalių paskirstymą atsakovams.

Gana kategoriška pozicija išdėstyta ir byloje dėl darbdavio ir įmonės, kurios teritorijoje dirbo sužalotas darbuotojas, atsakomybės pobūdžio⁵⁹. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog kiekviena iš įmonių turėjo savarankišką pareigą užtikrinti saugias darbo sąlygas, todėl nustačius priežastinį ryšį tarp įmonių padarytų teisės pažeidimų ir nukentėjusiojo sužalojimo, „atsakomybė turi būti taikoma visoms įmonėms, atsižvelgiant į jų kaltės dalį“⁶⁰. Kolegija, pripažinusi, kad pirmosios instancijos teismas klaidingai vertino atsakovų atsakomybę kaip solidariją, taikė kiekvienam atsakovui dalinę atsakomybę, pripažindama, kad kiekvieno atsakovų kaltės laipsnis yra po 50 proc. Teismas nurodė, kad abu atsakovai pažeidė saugos darbe norminių aktų reikalavimus, todėl nėra pagrindo nustatyti vieno kurio didesnio kaltės laipsnio⁶¹, t.y. teismas, taikydamas CK 6.5 straipsnyje įtvirtintą lygių dalių principą, paaiškino, kuo remiantis jis taikomas. Kasacinės instancijos teismas rėmėsi tuo, jog „dalinės atsakomybės esmė yra ta, kad kiekvienas iš žalą padariusių asmenų atsako tik už žalos dalį, priklausomai nuo jo atliktų veiksmų, jų sukeltų pasekmių ir kaltės laipsnio, todėl teismui itin svarbu kiek įmanoma visapusiškai, detalai ir objektyviai įvertinti konkrečios situacijos aplinkybes, kad būtų galima teisingiau nustatyti kiekvieno už žalą atsakingo asmens atsakomybės ir atlygintinos žalos dydį“⁶². Teisėjų kolegija, vadovaudamasi LAT suformuota praktika ir remdamasi byloje nustatytais aplinkybėmis („kiekvienas iš atsakovų neįvykdė jiems įstatyme nustatytos

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje A. R. v. UAB „Viltis“ ir kt., Nr. 3K-3-219/2008; kat. 44.5.2.4; 114.8.2.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje G. M. v. UAB „Antriniai metalai“ ir kt.; Nr. 3K-161/98, kat. 3.

⁶¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje A. R. v. UAB „Viltis“ ir kt., Nr. 2A-448/2007, kat. 44.5.2.4.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L.U.D., Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17;44.5.2.1; Teismų praktika 29.

pareigos bendrai dirbantiems abiejų darbdavių darbuotojams užtikrinti saugias ir sveikas darbo sąlygas“), palaikė apeliacinės instancijos teismo poziciją, kad abu atsakovai lygiomis dalimis yra kalti dėl ieškovui padarytos turtinės ir neturtinės žalos, privalo ją atlyginti⁶³.

Šie ir kiti panašūs pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, kad LAT praktikoje, siekiant ginčus išspręsti ne vien teisėtai, bet ir teisingai, einama plečiamąja įstatymo aiškinimo kryptimi – t.y. akcentuojama būtinybė atlikti kiekvieno iš bendraskolių atsakomybės sąlygų analizę (nustatyti veiksmų neteisėtumą, jų sukeltas pasekmes, kaltės laipsnį) ir visa tai išsamiai, objektyviai, tinkamai įvertinus spręsti dėl bendraskolių atsakomybės apimties. Deja, žemesnių instancijų teismai ne visais atvejais pakankamai dėmesio skiria kiekvieno iš atsakingų asmenų santykio su kilusia žala nustatymui, kas lemia abejotiną atsakomybės dalių paskirstymą. Kaip ši problema galėtų būti sprendžiama? Suprantama, jog universalių imperatyvių kriterijų, pagal kuriuos būtų galima tiksliai paskirstyti skolininkų daugeto atsakomybės dalis, sukurti, o juo labiau įtvirtinti įstatyme, neįmanoma, mat nėra galimybės aprėpti visų galimų situacijų ir atvejų. Vis dėlto, manytina, kad kitaip suformulavus CK 6.5 straipsnį (žr. aukščiau pateiktus siūlymus) ir šioje srityje teismui suteikus kiek platesnę diskreciją, pasirinkimo galimybes, būtų pradėta formuoti praktika, kurioje aiškiai motyvuojama, kodėl taikomas lygių dalių principas, arba kodėl pasirenkamas vienoks ar kitoks atsakomybės dalių santykis. Tiksliau, pakoregavus reglamentavimą, manytina, teismų sprendimuose būtų galima reikalauti detalesnės atsakomybės dalių nustatymo analizės ir pagrindimo.

1.4.2. Užsienio šalių patirtis ir proporcinės atsakomybės dalių nustatymo pavyzdžiai

Nors gana akivaizdžiai pastebimos platesnio CK 6.5 straipsnio aiškinimo tendencijos, neapsiribojant tik normoje numatytais (įstatymas, sutartis) nukrypimo nuo lygių dalių principo galimybėmis, Lietuvos teismų praktikoje itin retai pasitaiko sprendimų, kuriuose įvardijami konkretūs, objektyvūs faktoriai, įgalinantys pasirinkti vienokias ar kitokias atsakomybės proporcijas. Galimai vertingų ir pritaikytinų sprendimų galima mėginti ieškoti kitų valstybių praktikoje. Šiuo atveju itin pravartūs PETL komentaro autorių pastebėjimai bei pavyzdžiai, paremti realiomis bylomis, nagrinėjamu klausimu. Europos deliktų teisės principuose skolininkų daugeto atvejų apibendrinimui skirtas 9 skyrius⁶⁴. Jau užsiminta, kad PETL 9.101 straipsnis išoriniame santykiyje tarp kreditoriaus ir skolininkų daugeto pirmumą teikia solidariai atsakomybei, tačiau ši taisyklė turi išimčių, pavyzdžiui, aptartasis PETL 3.103 (1) straipsnis įtvirtinantis alternatyvaus priežastinio ryšio taisyklę. Jį

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. UAB „Viltis“* ir kt., Nr. 3K-3-219/2008; kat. 44.5.2.4; 114.8.2.

⁶⁴ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 138-148.

analizuojant pateikiama keletas pavyzdžių, kuriuose vertinama, kaip skirtingose situacijose nustatoma konkreti kiekvieno bendraskolio atlygintina žalos dalis.⁶⁵

Viename pavyzdžių modeliujama situacija galimai paremta JAV nagrinėta byla⁶⁶. Komentare pateikiamos aplinkybės, kuomet asmuo medžioklės metu sužalojamas, kai trys medžiotojai (A, B ir C) medžiodami paleidžia šūvius vienu metu viena kryptimi. Situaciją sprendžiant pagal PETL reglamentaciją, neesant galimybių nustatyti sužalojimų šaltinio, laikytina, jog tikimybė, kad tiek A, tiek B, tiek C iššautas šūvis buvo nukentėjusio patirtų sužalojimų priežastis yra vienoda, nėra galimybės šios proporcijos nuneigti objektyviais argumentais, jie yra atsakingi pagal dalinės atsakomybės taisyklės – kiekvienas privalo atlyginti po 1/3 kilusios žalos⁶⁷. Taigi šioje situacijoje argumentuotai pasirinktas lygių dalių principas. Pabrėžtina, kad skirtingose jurisdikcijose tokios situacijos sprendžiamos nevienodai. Realioje byloje Kalifornijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog nukentėjusiojo akis ir lūpos galėjo būti sužalotos arba vieno iš medžiotojų paleisto šūvio, arba kiekvieno medžiotojo šūviai lėmė skirtingus sužeidimus. Negalint to tiksliai nustatyti laikyta, kad kiekvienas iš atsakovų ieškovui atsako visa apimtimi, t.y. solidariai. Tikėtina, kad tokį sprendimą didžiąja dalimi lėmė tai, kad byla spęsta dar 1948 metais, kuomet JAV solidari atsakomybė taikyta ypač plačiai; prie proporcinės atsakomybės ir modifikuotos solidariosios atsakomybės palaiptai pereita tik XX amžiaus pabaigoje – XXI amžiaus pradžioje, todėl dabar sprendžiant šią bylą, sprendimas galimai būtų kitoks.

Dar viena situacija sumodeliuota remiantis serija bylų, bendrai vadinamų DES dukterų bylomis (angl. *DES daughters case*), kurioje veikė mišrus asmenų daugetas. Supaprastintame pavyzdyje kalbama apie 20 farmacijos kompanijų, gaminančių kenksmingus žmogaus sveikatai vaistus. Vaistų padaryta žala išryškėja ne iškart, tik po keliolikos metų, žalos patiria 25 000 vartotojų, todėl itin sudėtinga nustatyti, kuris vartotojos kurio gamintojo preparatą naudojo. Negalint identifikuoti gamintojų atsakomybės dydžio, tokiose situacijose PETL komentaro autoriai siūlo pasitelkti objektyvų kriterijų – turimos rinkos dalies dydį⁶⁸ (angl. *market – share liability*⁶⁹). Toks atsakomybės apimties nustatymo būdas pirmą kartą pritaikytas Kalifornijos Aukščiausiojo Teismo vienoje iš DES dukterų byloje *Sindell v. Abbott Laboratories*⁷⁰, ir gana teigiamai priimtas kaip racionalus indikatorius sprendžiant atsakomybės dydžių nustatymo ir paskirstymo klausimus, ypač dėl

⁶⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog čia nagrinėjami deliktai padarytos žalos paskirstymo atvejai, kuriais pagal Lietuvos teisę turėtų būti taikoma solidarioji atsakomybė. Vis dėlto, solidarių bendraskolių tarpusavio atsakomybei taikomos dalinės atsakomybės taisyklės, tad analizės reikšmė ir praktinis pritaikomumas Lietuvoje išlieka.

⁶⁶ *Summers v. Tice*, 33 Cal.2d 80. Byloje nustatyta, kad medžioklės metu du medžiotojai kartu paleido šūvius viena kryptimi; skeveldromis buvo sužalotas ieškovas, kuris kreipėsi dėl žalos atlyginimo.

⁶⁷ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 48-49.
⁶⁸ Ten pat, P. 49.

⁶⁹ Nyderlanduose, esant panašiam reglamentavimui kaip ir Lietuvoje, DES bylose taikyta solidarioji atsakomybė. Selelionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 241 – 242.

⁷⁰ *Sindell v. Abbott Laboratories* 26 Cal. 3d 588 (1980).

nekokybiškais produktais padarytos žalos. Rinkos dalis kaip proporcinės atsakomybės dalių paskirstymo pagrindas iš esmės reiškia tai, kad kiekvieno bendraatsakovo atsakomybė yra daugmaž proporcinga jo turimos rinkos dalies dydžiui, todėl aiškinama, kad gamintojas, turėjęs didesnę rinkos dalį, pardavė daugiau netinkamų vaistų, taigi nuo jo parduoto preparato nukentėjo daugiau asmenų, vadinasi, ir jo atsakomybės dalis bendroje prievolėje vartotojų visumai bus didesnė nei gamintojo, turėjusio tik menką rinkos dalį. Nors šis kriterijus, manytina, yra gana objektyvus rodiklis atsakomybės dalims nustatyti, matyt, siekiant užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui, teismų praktikoje išryškėjo tendencijos atsisakyti taikyti šią taisyklę, jei produktai, kurie tariamai sukėlė žalą, nėra vieni kitus pakeičiantys. Kai kurių autorių nuomone, produktų pakeičiamumas neturėtų būti suabsoliutinamas, mat teismai yra pajėgūs įvertinti tam tikrų skirtumų įtaką galutinėms atsakomybės dalims; priešingas aiškinimas gali lemti, jog ilgainiui rinkos dalies taisyklė taps specialia DES dukterų bylų taisykle⁷¹.

Kitoje pavyzdinėje situacijoje asmuo daugelį metų dirba su asbestu pas skirtingus darbdavius A, B, C ir D, kurių kiekvieno veiksmuose galima rasti tam tikrų saugos taisyklių pažeidimų. Per darbo metus asmeniui išsivysto asbestozė⁷². Tarkime, jog ligos nustatymo metu tebeveikia tik vienas darbdavys D, kiti – bankrutavo. PETL komentaras nepateikia atsakymo, kaip turėtų būti sprendžiama ši situacija⁷³, tačiau tam tikrų pasvarstymų galima rasti kitų autorių darbuose⁷⁴. Kadangi teismai, suformulavę rinkos dalies taisyklę, vėliau nagrinėtose kiek kitokio pobūdžio bylose atsisakė taikyti analogiją, įskaitant ir bylas susijusias su asbesto keliamo žala⁷⁵, reiktų ieškoti kito atspirties taško. Pirmiausia teigtina, jog solidariosios atsakomybės taikymas šiuo atveju būtų neteisingas skolininko D atžvilgiu – darbuotojui išsivysčiusi liga yra lėtinė, vadinasi, nėra galimybės nustatyti, kuomet ji prasidėjo. Atitinkamai, neteisinga nebeegzistuojančių subjektų atsakomybę permesti vieninteliam likusiam skolininkui, todėl racionaliau būtų taikyti dalinės atsakomybės taisykles. Kyla klausimas, kaip tokioje situacijoje protinga nustatinėti atsakomybės dalis? Vienas variantas galėtų būti kiekvieno iš darbdavių saugos priežiūros pažeidimų pobūdžio analizė, tačiau tai apsunkina darbdavių A, B ir C nebuvimo faktas, t.y. nėra subjektų, galinčių pateikti reikiamus dokumentus ir įrodymus. Kita išeitis – remtis objektyviu asmens darbo trukmės pas kiekvieną darbdavį vertinimu. Pavyzdžiui, A įmonėje asmuo dirbo 5 metus, B – 6, C – 1, o D – 3 metus. Darytina prielaida, jog tikimybė asmeniui susirgti

⁷¹ Rostron A. Beyond Market Share Liability: A Theory of Proportional Share Liability for Nonfungible Products // UCLA Law Review. 2004, Nr. 151. P. 215.

⁷² Asbestozė – profesinė lėtinė plaučių liga, kurią sukelia asbestu užterštas oras, įkvepiamas į plaučius, ilgą laiką dirbant užterštoje aplinkoje. (Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas 2007. P. 111).

⁷³ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Spinger, 2005. P. 140-141.

⁷⁴ P vz., Wagner. G. The Law of Torts in the Draft Common Frame of Reference (April 24, 2009) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-02]. <<http://ssrn.com/abstract=1394343>>.

⁷⁵ Coggiola N. Asbestos Cases in the Italian Courts: Duelling with Uncertainty // InDret 4/2009. P. 34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-09]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1499096>.

proporcinga išdirbtam laikui⁷⁶. Tokiu atveju skolininkas D, neesant kitų bendraskolių, pripažintinas atsakingu tik savo dalyje, t.y. už 20 proc. darbuotojui kilusios žalos.

Pripažintina, kad šių taisyklių neįmanoma pritaikyti visais atvejais, tačiau svarbiausia tai, kad apskritai ieškoma objektyvių kriterijų, aplinkybių, kuriomis remiantis protingai ir racionaliai nustatomos atsakomybės dalys. Manytina, kad Lietuvos teismai taip pat turėtų daugiau dėmesio skirti faktinių aplinkybių analizei ir dalinės atsakomybės dalis nustatyti remiantis ne abstrakčiomis „faktinėmis bylos aplinkybėmis“, o konkrečiais toje situacijoje sprendimui reikšmingais faktais, juos aiškiai įvardijant.

Apibendrinant potėmę dar kartą akcentuotina, kad pagal CK 6.5 straipsnio formuluotę nukrypti nuo lygių dalinės atsakomybės dalių principo galima esant tai numatančiai įstatymo ar sutarties nuostatai. Civiliniame procese, išskyrus tam tikras išimtis, taikomas šalių rungimosi principas (CPK 12 str.), o teismas įprastai vaidina nešališko arbitro vaidmenį (CPK 21 str.) ir sprendimą priima pagal savo vidinę teisinę sąmonę remdamasis byloje esančiais duomenimis, šalių pateiktais paaiškinimais bei prašymais. Aktyvaus teismo vaidmenį įstatymas įtvirtina tik atskirais, socialiai jautriais atvejais, pavyzdžiui, šeimos, darbo, bankroto ir kt. bylose, todėl, sistemiškai aiškinant, teigtina, kad nagrinėjant įprastas bylas, neesant įstatyme ar sutartyje nustatytų specialių atsakomybės dalių nustatymo taisyklės, teoriškai teismas *ex officio* įstatyme nustatyto lygių dalių principo negalėtų kvestionuoti. Nepaisant to, teismų praktika eina plečiamuoju CK 6.5 straipsnio, kiek tai susiję su lygių atsakomybės dalių principu, aiškinimo keliu, ir skatina teismus išsamiai analizuoti civilinės atsakomybės sąlygas, faktines bylos aplinkybes, ir, remiantis tuo, bendraskoliams nustatyti atsakomybės dalis. Toks aiškinimas atitinka ir kai kurių užsienio šalių požiūrį. Teismų praktikoje sprendžiant dalinės prievolės dalių dydžių klausimą, rekomenduotina vadovautis aprašytais užsienio praktikoje taikomais dalinės civilinės teisinės atsakomybės dalių nustatymo metodais, kriterijais, kuriais remiantis galima objektyviai apibrėžti atsakomybės ribas. Lietuvos teismų sprendimuose dažnai apsiribojama fraze „remiantis faktinėmis bylos aplinkybėmis“, kuri, matyt, apima ir turinčias lemiamos įtakos sprendžiant dėl atsakomybės dalių, todėl vienareikšmiškai teigti, jog teismai be pagrindo nustato vienokias ar kitokias bendraskolių atsakomybės apimtis, negalima. Tačiau, atsižvelgiant į teisėtų lūkesčių principą, Konstitucinio teismo pripažintą visuotinės vienodos teismų praktikos formavimą⁷⁷, manytina, jog teismai turėtų daugiau dėmesio kreipti į dalinės teisinės atsakomybės dalių nustatymo procesą ir savo poziciją, pasirinktus nustatymo kriterijus aiškiau išdėstyti sprendimuose.

⁷⁶ Tokios praktikos siūloma laikytis ir nustatant žalą dėl klausos sutrikimų, nulemtų specifinio darbo pobūdžio. Rogers W.V.H. (ed.), *et al.* Unification of Tort Law: Multiple Tortfeasors. The Hague: Kluwer Law International, 2004. P. 23 – 24.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“.

II DALIS

SKOLININKŲ DAUGETO SOLIDARIOJI CIVILINĖ TEISINĖ ATSAKOMYBĖ

Kitaip nei dalinė, solidarioji atsakomybė pasižymi dar didesne specifika – tai galėtų būti atskiro magistrinio darbo tema. Todėl šiame darbe aptartini tik, autorės nuomone, aktualesni, įdomesni probleminiai aspektai, pastebėti analizuojant teisinį reglamentavimą, doktriną ir teismų praktiką.

2.1. SOLIDARIOSIOS BENDRASKOLIŲ PRIEVOLĖS SAMPRATA IR KILIMO PAGRINDAI

Kaip jau minėta, esant skolininkų daugetai, Lietuvoje yra preziumuojama dalinė civilinė teisinė atsakomybė. Nepaisant to, įstatymas numato galimybę taikyti ir kitokią civilinės atsakomybės formą – solidariąją atsakomybę (angl. *joint and several liability, liability in solidum*). Pasyvusis solidarumas⁷⁸ (kuomet prievolėje veikia skolininkų daugetas) doktrinoje įvardijama kaip tam tikra teisinė fikcija⁷⁹, paplitusi pirmiausia dėl to, kad ji gina kreditoriaus interesus (pavyzdžiui, kreditorius yra apsaugomas nuo vieno iš solidarių bendraskolių nemokumo pasekmių jam priklausančios reikalavimo teisės patenkinimui⁸⁰), mat solidarumo atveju galioja principas „vienas už visus, visi už vieną“⁸¹. Kreditorius turi teisę reikalauti įvykdyti prievolę tiek iš visų bendraskolių kartu, tiek iš kiekvieno jų skyrium. Tai yra kreditoriaus teisė ir jos negalima riboti. Vieno iš solidarių skolininkų nemokumas nedaro įtakos prievolei, nes už nemokų bendraskolį visą prievolę privalo įvykdyti mokus solidarūs skolininkas (CK 6.8 str.)⁸². Kitaip tariant, esminis solidarumo požymis – solidarieji bendraskoliai neturi teisės reikalauti pasidalyti prievole, nes kiekvienas yra atsakingas už visos prievolės įvykdymą⁸³, iki prievolė bus įvykdyta visa apimtimi⁸⁴. Toks aiškinimas yra paremtas vadinamąja skolos (prievolės) bendrumo koncepcija⁸⁵. Kita vertus, nepamirština ir prievolių daugeto koncepcija, mat kiekvieno iš skolininkų santykis su kreditoriumi yra individualus.

⁷⁸ Stanislovaitytis R. Lietuvos komercinė teisė. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003. P. 129.

⁷⁹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 129.

⁸⁰ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 129-130; Stanislovaitytis R. Lietuvos komercinė teisė. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003. P. 129.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *J. U., R. U., S. U. ir M. U. v. UAB „Evera“*, Nr. 3K-3-79/2008, kat. 44.5.2.4; 44.5.2.2.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Vilniaus degtinė“ v. UAB „Lietuvos draudimo“ Kreditų draudimas*, Nr. 3K-3-1289/2002, kat. 40.13; 40.3; 32.2.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. R. N.*, Nr. 3K-7-173/2010, kat. 75.7; 116.11; Teismų praktika 33.

⁸⁴ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 142.

⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Transekspedicija“ v. UAB „Lastra“* ir kt., Nr. 2-532/2009, kat. 110.1; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje *AB „FlyLAL-Lithuanian Airlines“ v. Latvijos įmonei „Air Baltic Corporation“ A/S* ir kt., Nr. 2-949/2008, kat. 110.1; 130.1; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Zigstata“ v. UAB „Kartreks“* ir kt., Nr. 2-81/2007, kat. 110.1; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Abplanalp Engineering“ v. UAB „Transtira“* ir kt., Nr. 2-397/2005, kat. 110.1.

Ilgą laiką užsienio valstybėse solidarioji atsakomybė laikyta savaime teisinga ir turtinti prioritetą prieš dalinę (proporcinę) civilinę atsakomybę⁸⁶, tačiau, kaip galima pastebėti pažvelgus į dabar galiojančius Vakarų Europos šalių teisės aktus, pirmiausia yra nurodomas dalinės atsakomybės taikymas, o solidarioji prievolė numatoma kaip alternatyva, galima esant konkrečiai įvardintoms situacijoms ar tam tikro tipo santykiuose. Pavyzdžiui, pagal Prancūzijos teisę, solidarioji atsakomybė nepreziumuojama ir taikoma tik kai yra aiški nuoroda į tokią atsakomybės formą (Prancūzijos CK⁸⁷ 1202 str.), o kai kurių autorių teigimu, solidari atsakomybė Prancūzijos sutartinėje teisėje apskritai galima tik komercinėse sutartyse⁸⁸; Vokietijoje solidarumo taisyklė numatoma tik deliktinėse prievolėse (Vokietijos CK 830 str.), nedaliųjų prievolių atveju (Vokietijos CK 431 str.) bei tai numčius sutartimi (Vokietijos CK 427 str.). JAV daugumoje valstijų teisė ir praktika taip pat nukrypo nuo solidariosios atsakomybės pirmumo⁸⁹, tačiau ją pakeitė ne gryna proporcinė civilinė atsakomybė, o keliomis mišriomis, kompromisinio pobūdžio skolininkų daugeto atsakomybės taisyklėmis⁹⁰.

Lietuvoje šiuo metu galiojančiame teisiniame reguliavime bendroji skolininkų solidarią prievolę reglamentuojanti taisyklė įtvirtinama CK 6.6 straipsnyje, numatanti, jog solidarioji skolininkų prievolė atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus (CK 6.6 str. 1 d.)⁹¹, taigi iš esmės įtvirtinami keli skirtingi solidariosios prievolės atsiradimo pagrindai. Įstatyminių solidariąją atsakomybę numatančių normų gausu ne tik CK (CK 1.83 str. 2 d., 2.61 str., 3.109 str. 2 d., 4.140 str., 5.52 str., 6.279 str., 6.696 str. 4 d., 6.720 str. 7 d. ir kt.), bet ir kituose įstatymuose, (pvz., Ūkinių bendrijų įst.⁹² 7 str. 8 d., Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įst.⁹³ 49 str. 1 d., Čekių įst.⁹⁴ 46 str. 1 d. ir pan.), taip pat Lietuvos ūkio subjektų dažnai taikomuose tarptautiniuose dokumentuose (pvz., CMR konvencija). Taigi nepaisant griežtos įstatymo nuostatos, jog solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama, teisės aktuose numatoma gana nemažai solidarumo taikymo atvejų. Įdomu ir tai, jog CK, aiškiai neigiantis solidarumo prezumpcija, greta, tarsi pats sau prieštaraudamas, nustato atvejus, kuomet solidarumas visgi preziumuojamas (CK 6.6 str. 3 d.): kai prievolė susijusi su paslaugų teikimu (CK 6.717 str.), jungtine veikla (CK 6.975 str.) arba kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu (CK 6.279 str.)⁹⁵. Kuo remiantis buvo pasirinkti konkretūs solidarumo prezumpcijos taikymo atvejai? Vienas argumentas galėtų būti ypatingi CK

⁸⁶ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 141.

⁸⁷ Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas (pranc. *Code Civil des Français*) Order No. 2004-164 of 20 Feb. 2004. anglų kalba [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-12] <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#PRELIMINARY%20TITLE%20OF>.

⁸⁸ Stanislovaitytė R. Lietuvos komercinė teisė. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003. P. 129.

⁸⁹ Chan D., Pae S. An Analysis of the Economic Consequences of the Proportionate Liability Rule // Contemporary Accounting Research. 1998, Vol. 15, No 4. P. 457–480.

⁹⁰ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 141.

⁹¹ Šie CK įtvirtinti solidarumo prievolėje atsiradimo atvejai perimti iš Rusijos Federacijos CK 322 straipsnio 1 dalies.

⁹² Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 112-4990.

⁹³ Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos čekių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-852.

⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB „Autoūkis“ v. Vilniaus apskrities futbolo federacija ir kt., Nr. 2A-275/2004, kat. 67.

6.6 straipsnio 3 dalyje įvardintų atvejų tikslai. Kaip aiškina prof. V. Mikelėnas, apskritai solidarumo įtvirtinimą įstatyme lemia kelios priežastys: siekis apsaugoti reikšmingus asmenų interesus, poreikis įtvirtinti tam tikrą sankciją už neteisėtus veiksmus⁹⁶ bei santykio, iš kurio kyla solidarioji prievolė, prigimtis ir esmė⁹⁷. Iš autoriaus pateikiamų pavyzdžių matyti, jog, pavyzdžiui, atsakomybė už bendrai kelių asmenų padarytą žalą ir atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų, kai veikė keli asmenys (pvz., netinkamos kokybės produkto gamintojas ir asmuo, įkomponavęs šį produktą į kitą daiktą), jo manymu, įtvirtinama siekiant solidarią atsakomybę įtvirtinti kaip sankciją už neteisėtus veiksmus. Tuo tarpu jungtinė veikla, kuriai taikoma solidarumo prezumpcija, vertinama panašiai kaip ir kelių atstovų solidarioji atsakomybė (CK 6.760 str. 7 d.)⁹⁸. Iš to darytina išvada, jog įstatymiškai įtvirtinant solidarumo prezumpciją, kaip atvejų pasirinkimo kriterijus nebuvo specifiniai tokių santykių siekiami tikslai.

Tam tikrą bandymą pagrįsti prezumpcijos įtvirtinimą galima rasti ir CK Šeštosios knygos komentare, kur dėstoma, jog tais konkrečiais preziumuojamaisiais atvejais solidarioji pareiga atsiranda pagal įstatymą ir negali būti panaikinama šalių susitarimu⁹⁹. Analizuojant atskirus CK straipsnius, numatančius solidariosios atsakomybės taikymą, pastebima, jog iš tiesų įstatymų leidėjas daugeliu atveju teisinio santykio šalims palieką teisę pačioms nuspręsti dėl civilinės atsakomybės formos, nors kaip bendrą taisyklę numato solidariąją (CK 4.86 str. 1 d., 6.9 str. 1 d., 6.760 str. 7 d. ir kt.). Nepaisant to, be CK 6.6 straipsnio 3 dalyje įvardintųjų, kodekse reglamentuojama ir daugiau atveju, kai prievolės solidarumas numatomas ne dispozityviai (CK 2.102 str. 4 d., 3.109 str. 2 d., 4.140 str. 1 d., 4.238 str. 3 d., 5.38 str. 3 d., 5.52 str., 6.270 str. 4 d., 6.651 str. 1 d. ir kt.), vadinasi, imperatyvus reikalavimas konkrečiu atveju taikyti tik solidarią atsakomybės formą, nenumatant pasirinkimo galimybių, taip pat negali būti įvardijamas kaip CK 6.6 straipsnio 3 dalies prezumpcijos įtvirtinimo pagrindas.

Minėtos prezumpcijos įtvirtinimo tikslingumo vertinimų kitų autorių darbuose nerasta, matyt, dėl to, kad ji nesukelia didelių praktinio taikymo problemų, ir iš esmės galėtų būti aiškinama daugiausiai kaip įrodinėjimo naštos paskirstymo priemonė. Kaip jau kalbėta ankstesnėje darbo dalyje, autorės nuomone, deliktinio pobūdžio santykiuose solidarumas yra pateisinamas dėl galimai sudėtingesnės nukentėjusiojo padėties, tačiau solidarumo prezumpcija kitose situacijose kvestionuotina ir galimai nebūtina.

Šioje vietoje prasminga prisiminti ir gana ilgą laiką teismų praktikoje vyravusią ydingą poziciją dėl solidarumo prezumpcijos taikymo ir kitiems, ne tik CK 6.6 straipsnio 3 dalyje numatytiems atvejams. Tiksliau, kaip viena iš CK 6.6 straipsnio 1 dalies išimčių būdavo nurodoma

⁹⁶ „Sankcijos“ sąvokos vartojimas civilinėje teisėje apskritai kvestionuotinas, todėl, autorės nuomone, pirmoji prof. V. Mikelėno išskirta solidarumo įtvirtinimo priežastis galėtų būti laikoma pakankama ir apimti antrąją jo išskirtą solidarumo prielaidą.

⁹⁷ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 131 – 132.

⁹⁸ Ten pat, P. 132.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 25.

neva CK 3.109 straipsnio 2 dalies dispozicijoje įtvirtinta sutuoktinių sudaromų sandorių (jeigu jie susiję su namų ūkio išlaikymu ir pan.) solidariosios prievolės atsiradimo prezumpcija¹⁰⁰. Kaip vieną tokio aiškinimo priežasčių, manytina, galima būtų išskirti ir jau minėtą problemą dėl nevisai aiškių CK 6.6 straipsnio 3 dalies įtvirtinimo tikslų ir prasmės. Sveikintina tai, kad šiai dienai ydinga praktika yra pakeista ir teismų praktikos suformuluota prezumpcija nebetaikoma. Nepaisant to, klausimas, ar nebūtų pakankama solidarumą preziumuoti tik atvejais, kuomet žala padaroma kelių asmenų veiksmais, eliminuojant kitas straipsnio išimtis (manytina, pakankama būtų ir šiuo metu esanti nuoroda į prievolių solidarumą specialiose normose), lieka atviras. Papildomai atkreiptinas dėmesys, jog užsienio šalių civiliniai įstatymai bei rekomendacinio pobūdžio PECL neįtvirtina analogiškų prezumpcijų, nedetalizuoja konkrečių santykių ir apsiriboja daugiau bendro pobūdžio taisyklėmis (kaip išimtis galėtų priimtina nebent solidarumo deliktinėje teisėje prezumpcija, kaip socialiai teisingesne ir nukentėjusiųjų interesus geriau apsauganti teisinė priemonė).

Kitas CK numatytas pagrindas – šalių susitarimas. Šiuo atveju prioritetą suteikiamas civilinės teisės subjektų dispozityvumo bei sutarčių laisvės principams tokia apimtimi, kiek tai neprieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms. Doktrinoje paprastai išsakoma nuomonė, jog sutartyje nebūtina eksplicitiškai įvardinti, kad viena ar kita prievolė yra solidari, o atsakingi asmenys laikomi bendraskoliais; pakanka to, kad sutartį pasirašo keli asmenys arba joje kalbama apie kelis skolininkus¹⁰¹. Tokiais atvejais pasitelkiamos sutarčių aiškinimo taisyklės (CK 6.193 str.) ir nustatinėjama tikroji šalių valia. UNIDROIT principų 4.4 straipsnyje nurodyta, kad sutarties sąlygos turi būti aiškinamos ne izoliuotai, bet visos sutarties ar pareiškimų, kurie buvo padaryti, kontekste. Analogiška nuostata įtvirtinta ir PECL 5:105 straipsnyje¹⁰². Teismų praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, kad visos sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir tikslą bei jos sudarymo aplinkybes (CK 6.193 str. 2 d.). Kiekviena sutartis turi būti teisingai teisiškai kvalifikuojama, t. y. jai turi būti taikomos tos teisės normos, kuriose reglamentuojami pagal sutarties esmę ir tikslą susiklostantys civiliniai teisiniai santykiai. Atitinkamai, tai, kad sutartis gali būti sudaryta iš kelių sudėtinių dokumentų, ar jos pavadinimas kitoks negu nustatyta įstatyme, neturi įtakos teismų pareigai teisingai aiškinti sutartį pagal pirmiau nurodytas taisykles. Sutarties, kaip sandorio, šalių valia gali būti išreikšta žodžiu, raštu, veiksmu ar kitokia valios išreiškimo forma, pavyzdžiui, konkludentiniais veiksmais, kai iš asmens elgesio matyti jo valia sudaryti sandorį (CK 1.64 str. 1 d., 1.71 str. 2 d.); asmens valia gali būti numanoma atsižvelgiant į konkrečias sandorio sudarymo aplinkybes. Remdamiesi šiomis taisyklėmis teismai pagrįstai kaip teisiškai ydingas kritikuoja gana dažnai pasitaikančias situacijas, kuomet vienam iš sutuoktinių sudarant kreditavimo sutartį antrasis

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, kat. 129.17; 116.10.3; 75.7; Teismų praktika 32.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 25.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sofratus“ v. UAB „Energijos taupymo centras“, Nr. 3K-3-15/2009, kat. 42.8; 42.10; 28.1.

privalo pasirašyti laidavimo sutartį, tariamai užtikrinančią abiejų sutuoktinių solidarumą prievolėje. Faktiškai antrasis sutuoktinis, pasirašydamas vadinamąją laidavimo sutartį, savo veiksmais ir elgesiu išreiškia sutikimą ir valią būti solidariuoju bendraskoliu kartu su savo sutuoktiniu kaip kredito gavėjas (o ne laiduotojas), todėl jiems sutarčių sudarymo metu atsiranda solidarioji sutuoktinių prievolė (CK 3.109 str. 1 d. 6 p.). Papildomas reikalavimas pasirašyti laidavimo sutartį sukelia sutuoktiniams abejonių dėl priimtą prievolės prigimties ir nepagrįstus ginčus dėl jų prievolės solidarumo. Be to, sukuriama situacija, kurioje solidarus bendraskolis iš esmės laiduoja už savo paties prievolę (laidavimu išreiškiamas sutikimas ir patvirtinimas, kad paskola imama bendriems šeimos interesams, kas lemia sutuoktinių prievolės solidarumą), kitaip tariant paneigiama laidavimo sutarties esmė (CK 6.76 str. 1 d.)¹⁰³. Tikėtina, kad su laiku, esant gana vieningai teismų pozicijai šiuo klausimu, tokia praktika, būdinga bankų teikiamoms paskoloms (ypač būsto), bus išgyvendinta iš civilinių santykių apyvartos, pakeičiant ją kitais teisiniais instrumentais.

Solidarumo atvejai, kuomet prievolės dalykas yra nedalus, pasitaiko rečiau. Analizuojant PECL, matomos skirtingos situacijos – solidarioji (angl. *solidary*) atsakomybė ir bendroji (angl. *communal*) atsakomybė. Solidarioji atsakomybė principuose suprantama kaip situacija, kuomet kreditorius turi teisę reikalauti prievolės įvykdymo iš bet kurio bendraskolio. Tuo tarpu bendrojoje prievolėje visi skolininkai prievolę privalo įvykdyti kartu, o kreditorius turi reikalavimą į visus skolininkus bendrai. Principų autoriai pripažįsta, kad toks skyrimas nėra visai įprastas – Europoje tik Vokietijos teismų praktikoje ir doktrinoje pripažįstamos bendrosios prievolės; Italijoje taip pat šiek tiek diskutuojama dėl nedaliųjų prievolių kolektyvinio, bendro vykdymo būtinumo. Kitose valstybėse, kaip ir Lietuvoje, bendrųjų (angl. *communal*) prievolių atitinkamo – nedaliosios prievolės (angl. *indivisible obligations*) laikomos vienu iš solidariosios prievolės atsiradimo pagrindų¹⁰⁴ (pastebėtina, jog nors Vokietijos teismų praktika ir doktrina kalba apie bendrąsias prievoles, Vokietijos CK 431 straipsnis taip pat numato, jog esant nedaliosioms prievolėms taikoma solidarioji atsakomybė). „Suplakus“ šias dvi PECL skiriamas situacijas į vieną, CK atitinkamai išplečia ir kreditoriaus reikalavimų apimtį, t.y. įgalina kreditorių prievolės įvykdymo reikalauti tiek iš visų bendrai, tiek iš kiekvieno atskirai visa apimtimi ar tam tikroje dalyje, taip išvengiant kreditoriaus teisių susiaurinimo. Pastebėtina, jog pagal bendrą taisyklę visos prievolės laikomos dalomosiomis, nebent prievolės dalykas iš prigimties yra nedalus arba dėl šalių susitarimu numatyto sutarties vykdymo būdo, objektyviai neįmanoma prievolės įvykdyti dalimis (CK 6.24, 6.25 str.)¹⁰⁵. Nors PECL suformuluotas solidarių ir bendrųjų prievolių skyrimas turi racijos, prievolės nedalumas kaip pagrindas solidariajai

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje AB „Swedbank“ v. P. B., D. B., Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1; 75.7; 36.2; Teismų praktika 32.

¹⁰⁴ Lando O. (ed.), et al. The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 59 – 63.

¹⁰⁵ Ambrasienė D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 23.

atsakomybei taikyti Lietuvos teismų praktikoje itin retas, tad, vargu, ar būtų prasminga CK įtvirtinti tokią skyrimą. Juolab, kad solidarios prievolės dalykui esant nedaliam, greičiausiai į bylą ir taip būtų patraukti visi atsakingi asmenys, kas iš esmės ir yra bendros prievolės tikslas.

Atsižvelgiant į solidarios atsakomybės kilimo pagrindų įvairovę, doktrinoje ir praktikoje teismams numatoma pareiga, nurodyti konkrečią įstatymo normą ar įvardinti šalių susitarimą, pagrįsti, kodėl prievolė yra solidarioji ar dalinė (CPK 270 str. 4 d. 4 p.)¹⁰⁶, jeigu taikoma solidarioji atsakomybė, argumentuoti, kodėl netaikoma dalinė atsakomybė¹⁰⁷, o teismo sprendimas, kuriame nurodyta, kad prievolė yra solidari, tačiau nenurodytas konkretus solidarumo pagrindas (įstatymas, šalių susitarimas, prievolės nedalumas), yra neteisėtas ir naikintinas dėl netinkamo materialiosios teisės normų (CK 6.5 – 6.6 str.) taikymo¹⁰⁸. Vadinasi, reikalaujama eksplicitiškai nurodyti solidarios atsakomybės taikymo teisinį pagrindą. Ar teismai visuomet laikosi šios taisyklės? Nors paprastai teismai stengiasi rasti tinkamą įstatyminę, sutartinę normą, pagrindžiančią solidarios prievolės atsiradimą, taip pat remiasi prievolės nedalumo taisykle, pasitaiko atvejų, kuomet aiškaus teisinio pagrįstumo pristinga. Itin įdomi situacija susiklostė vienoje byloje, kurioje spęstas klausimas dėl rangovo ir statinio statytojo, pavedusio užsakovo funkcijas atlikti kitam asmeniui, tarpusavio atsiskaitymo už atliktus rangos darbus. Teismas priėjo išvados, jog atsižvelgiant į šios konkrečios nagrinėjamos bylos aplinkybes, statinio statytojo ir jo atstovo – statybos valdytojo atsakomybė rangovui yra solidarioji, tik atsiradusi skirtingais pagrindais: statytojo kaip atstovaujamojo atsakomybė kyla iš įstatymo (CK 2.133 str. 1 d.), o statybos valdytojo – iš Rangos sutarties, kuria jis įsipareigojo sumokėti rangovui už atliktus darbus¹⁰⁹. Koks šiuo atveju prievolės solidarumo pagrindas? Teismas konkretaus įstatyminio ar sutartinio pagrindo neįvardija, kas, pagal aukščiau cituotas taisykles, reikštų sprendimo neteisėtumą. Dar daugiau, - toje pačioje byloje apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad iš esmės solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama ir atsiranda tik įstatymo ar sutarties nustatytais atvejais, tačiau šioje ypatingoje procesinėje teisinėje situacijoje manė esant pateisinama taikyti solidarią atsakomybę kaip atitinkančią esminius įstatymo reikalavimus (CK 1.5 str. 4 d.; CPK 3 str. 1 d.)¹¹⁰. Kitaip tariant, faktiškai neesant teisinio pagrindo prievolės solidarumui konstatuoti, teismai, motyvuodami pareiga priimti teisingą sprendimą, prioritetą suteikė protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principams. Toks pavyzdys verčia svarstyti, ar CK 6.6 straipsnyje numatyti solidarios atsakomybės atsiradimo pagrindai yra pakankami ir ar nepagrįstai neribojama teismų pareiga vykdyti teisingumą. Kita vertus, prisiminus solidarios atsakomybės išimtinį pobūdį sutartiniuose santykiuose,

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje AB „IF draudimas“ v. UAB „Ketonas“ ir kt., Nr. 3K-3-53/2007, kat. 35.3.1; 62.1; 38.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D., Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.1; Teismų praktika 29.

¹⁰⁸ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 131.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje AB „Sofratus“ v. UAB „Energijos taupymo centras“. Nr. 3K-3-15/2009, kat.: 28.1; 42.8; 42.10.

¹¹⁰ Ten pat.

keltinas klausimas, ar toks teismo sprendimas gali būti laikomas priimtinu. Praplėtus CK 6.6 straipsnio formuluotę, įtraukiant ir atvejus, kuomet prievolės solidarumas akivaizdžiai išplaukia iš susiklosčiusių teisinių santykių esmės, galimai sumenktų dalinės atsakomybės prezumpcijos reikšmė, solidarios atsakomybės taikymas taptų toks platus, jog iš esmės reikštų perėjimą prie atsakomybės solidarumo kaip bendros taisyklės. Kadangi nepavyko rasti daugiau panašių sprendimų, tikėtina, kad ši situacija buvo išskirtinė, vienetinė ir netaps taikytina praktika vėlesnėse bylose. Priešingu atveju, būtų paneigtas CK įtvirtintas, ir kitoms valstybėms būdingas, dalinės ir solidariosios atsakomybės santykis.

Iš aptartų faktų darytina išvada, jog atvejai, kuomet taikoma solidarioji atsakomybė iš esmės laikytini priimtinais, ir pakankamais. Vis dėlto, klausimas keltinas dėl solidarumo prezumpcijos įtvirtinimo apimties. Autorės nuomone, solidarumo prezumpcija, sekant užsienio šalių, *soft law* praktiką, galėtų būti taikoma tik deliktinio pobūdžio santykiuose. Kiti CK išskirti atvejai (paslaugų teikimas ir jungtinė veikla), manytina, pakankamai reglamentuojami atsakomybės solidarumą nurodant specialiuose šiems santykiams skirtuose straipsniuose.

2.2. SOLIDARI ATSAKOMYBĖ DELIKTINIUOSE TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

Kaip minėta, vienas iš įstatyme įtvirtintų atsakomybės solidarumo prezumpcijos atvejų – atsakomybė už kelių asmenų veiksmais padarytą žalą (CK 6.6 str. 3 d.). Ši norma detalizuojama CK 6.279 straipsnyje, skelbiančiame, jog bendrai žalą padarę asmenys atsako solidariai, CK 6.265 straipsnyje dėl nurodymą davusio ir nurodymą įvykdžiusio asmens atsakomybės kilus žalai, CK 6.270 straipsnio 4 dalyje dėl žalos, atsiradusios kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikoje, atlyginimo tvarkos ir kt. *Soft law* aktuose bendraskolių atsakomybės deliktinėje teisėje formoms skirtas PETL 9 skyrius, kai kurios 3 skyriaus normos ir PECL 10:102 straipsnio 2 dalis.

Kaip matyti iš bendrosios normos, solidariai atsakomybei pakanka kelių asmenų veiksmų ir jais sukeltos realios žalos. Analizuojant kitas normas teigtina, jog prievolės solidarumą lemia (1) bendri žalą padariusių asmenų veiksmai (CK 6.279 str. 1 d.), arba (2) kelių asmenų atskiri veiksmai, jeigu kiekvienas veiksmas atskirai galėjo padaryti žalos, tačiau žala atsirado tik dėl vieno, ir jo neįmanoma nustatyti (CK 6.279 str. 4 d.)¹¹¹. Naujausioje teisės doktrinoje šie atvejai įvardijami, atitinkamai, kaip subjektyvusis bendrininkavimas, kuomet pažeidėjai veikia bendrai, siekia sukelti žalos, ir kaip alternatyvių priežasčių atvejai. Papildomai išskiriami (3) objektyvusis bendrininkavimas (pažeidėjai neveikia bendrai, tačiau kiekvienas iš pažeidėjų prisideda prie žalos atsiradimo tokia apimtimi, kad be jo žala apskritai nebūtų kilusi) ir (4) konkuruojančios priežastys (susitarimo, veiksmų

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 387–388.

bendrumo nėra, kiekvieno iš pažeidėjų veiksmai patys savaime galėjo būti žalos kilimo priežastimi)¹¹².

Pagal LAT praktiką, solidarioji atsakomybė deliktiniuose santykiuose taikoma, kai yra bent viena šių sąlygų: (1) asmenis sieja bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu; (2) asmenis sieja bendri veiksmai neteisėtų veiksmų atžvilgiu, t. y. solidarioji atsakomybė galima, net jei neteisėtai veikęs asmuo tiesiogiai nepadaro žalos, bet žino apie tiesiogiai žalą padariusio asmens veiksmų neteisėtumą; (3) asmenys, nors tiesiogiai ir nepadaro žalos, bet prisideda prie jos kurstymo, inicijavimo ar provokacijos, t. y. juos sieja bendra kaltė, nesvarbu, tai padaryta tyčia ar dėl neatsargumo; (4) asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai, jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų; (5) pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais); (6) žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus¹¹³.

Tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje pirmiausia kalbama apie CK 6.279 straipsnio 1 dalyje numatytą atvejį, kuris paprastai taikomas sprendžiant nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo klausimą. Panašus kaip ir minėtame straipsnyje reglamentavimas pateikiamas PETL 9:101 straipsnio 1 dalies a punkte, kuris solidarią atsakomybę numato tais atvejais, kai asmuo, žinomai pats dalyvauja atliekant neteisėtus veiksmus arba kursto, skatina kitus juos atlikti, tačiau solidari atsakomybė kyla tik jei toks asmuo suvokia neteisėtos veikos tikslą, esmę ir galimai kilsiančią žalą¹¹⁴. Vokietijos CK taip pat numato „bendrais veiksmais“ (angl. *jointly committed*) padarytos žalos atlyginimą pagal solidarios atsakomybės taisykles, solidariais atsakovais laikant ir kurstytojus bei padėjėjus (Vokietijos CK 830 str.). Lietuvos CK apsiribojama nurodymu „bendri veiksmai“, tačiau iš LAT praktikos analizės teigtina, kad ši sąvoka aiškinama plačiai, – pakankamu laikomas bendrumas, egzistuojantis atskirų civilinės atsakomybės sąlygų – pasekmių, neteisėtų veiksmų ir kaltės atžvilgiu¹¹⁵. Paprasčiausias tokių veiksmų pavyzdys – nusikalstamos veikos bendrininkų (vykdytojų, organizatorių, kurstytojų, padėjėjų), nepriklausomai nuo bendrininkavimo formos, atlikti veiksmai¹¹⁶. Tokia plačia interpretacija siekiama palengvinti nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos ar kitokių neteisėtų veiksmų asmens padėtį, jo įrodinėjimo našta. Be to, ši idėja pritaikoma ir kitokiose situacijose; pavyzdžiui, vienoje LAT nutartyje konstatuota, kad atsakovus sieja ne tik bendri veiksmai neteisėtų veiksmų atžvilgiu (neteisėtas albumų išleidimas, jų platinimas), bet ir bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu (bendrais

¹¹² Selelionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 237 – 243.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D., Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.1; Teismų praktika 29.

¹¹⁴ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 143.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D., Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.1; Teismų praktika 29

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29, kat. 2.1.15.; 29.

veiksmis padaryta žala turtinėms autoriaus teisėms negautų pajamų, kurias autorius būtų gavęs teisėtai naudojant kūrinį, pavidalu)¹¹⁷. Taigi sutinkamai su užsienio šalių pozicija, Lietuvoje per teismų praktiką išplėstas CK 6.279 straipsnio 1 dalies aiškinimas, numatant, jog solidari atsakomybė kyla keliems asmenims veikiant kartu, jei bendrumas pasireiškia bent vienoje iš keturių civilinės atsakomybės sąlygų.

Doktrinoje išskirta kita panaši situacija – objektyvusis bendrininkavimas, reglamentuojamas tiek 6.6 straipsnio 3 dalies ir 6.279 straipsnio 1 dalies, tiek specialiose teisės normose, pavyzdžiui CK 6.270, 6.296 ir kt. straipsniuose, kur neturintys bendrų ketinimų padaryti žalos asmenys, savo atskirais veiksmais sąlygoja galutinės bendros žalos atsiradimą. Nagrinėjant iki 2008 m. kovo 26 d. LAT nutarties vyravusią praktiką matyti, kad tokiose situacijose, kaip taikytina būdavo įvardijama dalinė atsakomybė. Vienoje byloje teismas sprendė, kad notarės ir VĮ Registrų centras dėl neteisėto nekilojamojo turto perleidimo sandorių sudarymo, patvirtinimo yra atsakingi pagal dalinės atsakomybės taisyklės¹¹⁸. Nededetaluota, kodėl nukrypta nuo bendro deliktinei atsakomybei (nukentėjusiojo su atsakovais nesiejo jokie sutartiniai santykiai) būdingo atsakomybės solidarumo principo. Manytina, kad nebuvus bent vieno iš atsakingų subjektų neteisėtų veiksmų ar jiems atidžiau atlikus savo pareigas, žalos nebūtų atsiradę, t.y. darytina išvada, kad šioje situacijoje žala atsirado dėl kelių pavienių priežasčių sąveikos¹¹⁹, veiksmų „grandinės“, taigi turėjo būti taikoma solidarioji atsakomybė. Panaši situacija susiklostė ir jau minėtoje solidarios atsakomybės taikymo pagrindų sąrašą įtvirtinusioje nutartyje (atsakovų VĮ Registrų centro, antstolės, trečiojo asmens J. Š. nesiejo bendri neteisėti veiksmai, asmenys iš esmės vienas apie kitą nežinojo, bet dėl jų visų veiksmų ieškovė prarado garažą). Joje taip pat konstatuota, kad teismai nepagrįstai neatsižvelgė į tai, kad žalos padarę asmenys veikė nesusitarę, skirtingu laiku, jų kaltė buvo skirtingų kaltės formų, t. y. į tai, ar nagrinėjamo ginčo atveju nėra pagrindo taikyti dalinę, bet ne solidarią atsakomybę¹²⁰. Kitaip tariant, LAT, grąžindamas bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, davė nuorodas į tai, kad šioje situacijoje galimai turėtų būti taikoma dalinė, o ne solidarioji atsakomybė. Vis dėlto, toje pačioje byloje teismas suformulavo taisyklės, kad (1) kai asmenis sieja bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu ir (4) kai asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų, taikoma solidarioji atsakomybė. Būtent ji, manytina, šioje byloje ir turėjo būti

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“* ir kt., Nr. 3K-3-388/2008, kat. 84; 44.8.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *R. L., V. L. v. Z. S.* ir kt., Nr. 3K-3-156/2005, kat. 44.5.2.1.

¹¹⁹ Selelionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // *Jurisprudencija*. 2010, Nr. 3(121). P. 241, 244.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D.*, Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.1; Teismų praktika 29.

taikoma, nes teigtina egzistuojant priešasčių priklausomybę viena nuo kitos¹²¹. Aktualioje teismų praktikoje minėta taisyklė, tiesa, ne visuomet, jau taikoma tinkamai. Pavyzdžiui, vienoje naujesnių bylų spęstas klausimas dėl atsakomybės paskirstymo tarp antstolio, pardavusio turtą iš varžytynių, ir jo atliktų veiksmų teisminę kontrolę atlikusio teismo. Teismo rezoliucija ar nutartimi patvirtintas varžytynių aktas yra nuosavybės teisę patvirtinantis dokumentas (CPK 725 str. 8 d.), todėl spęsta, kad teismui nepatikrinus antstolio veiksmų visais aspektais, nenustačius antstolio padaryto imperatyvios normos (CPK 663 str. 3 d.) pažeidimo ir patvirtinus varžytynių aktą, iš varžytynių ieškovo butas neteisėtai perduotas dėl kelių asmenų – antstolio ir teismo, veiksmų. Konstatuota, kad jie abu neatskiriama susiję priežastiniu ryšiu su žalos atsiradimo faktu, todėl šiuo atveju kyla solidarioji civilinė atsakomybė¹²². Notarų atsakomybės atvejais taip pat sprendžiama, jog nusikalstamas veikas įvykdę asmenys, iš vienos pusės, o dėl nepakankamo apdairumo, atidumo, atsargumo neteisėtą sandorį patvirtinęs notaras, iš kitos pusės, laikytini solidariaisiais bendraskoliais (CK 6.6 str., 6.279 str. 1 ir 4 d.)¹²³. Šiose situacijose bendrų siekių padaryti žalos nėra, tačiau kiekvienas asmuo savo neteisėtais, netinkamais veiksmais prisideda prie galutinio rezultato – žalos kilimo. Teigtina, kad tokia praktika gana reikšmingai išplečia solidarios atsakomybės taikymą deliktiniuose santykiuose, kas kartu patvirtina jau anksčiau išdėstyta pozicija, kad solidarumo prezumpcija deliktiniuose santykiuose yra priimtina ir taikytina.

Kitas atvejis (CK 6.279 str. 4 d) atitinka PETL įtvirtintą alternatyvaus priežastinio ryšio taisyklę, tačiau, kaip jau aptarta ankstesniame skyriuje, PETL tokiose situacijose siūlo taikyti dalinę atsakomybę, kuri, komentaro autorių nuomone, geriau užtikrina nukentėjusiojo asmens ir žalą padariusių asmenų interesų pusiausvyrą, pernelyg neapsunkina galimai žalos nepadariusių asmenų. Lietuvoje, tuo tarpu, kaip ir Olandijoje, Vokietijoje, prioritetą teikiama solidarajai atsakomybei, nors praktinių taikymo atvejų reta¹²⁴. Kuri pozicija teisingesnė – diskusijų klausimas. Viena vertus, manytina, kad tokiose deliktinės atsakomybės taikymo situacijose PETL išdėstyta nuomonė yra socialiai teisingesnė, kita vertus, žalą atlyginęs asmuo visuomet turi teisę pasinaudoti atgręžtinio reikalavimo teise. Abiem atvejais galutinis rezultatas bus vienodas, nebent kiti solidariai atsakingi asmenys būtų nemokus ar pan. Vis dėlto, atsižvelgiant esamą teisinį reglamentavimą ir teismų

¹²¹ Selėlionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 241, 240.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. antstolis J. K., S. B. ir kt., Nr. 3K-3-33/2010, kat. 44.2.4.1; 41; 44.5.2.14; 44.5.2.1; 129.17; 129.2.

¹²³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje I. M. ir E. R. v. UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt., Nr. 2A-193/2010, kat. 44.5.2.1; 44.2; 73.2.6.4.1; 134. Atkreiptinas dėmesys, jog tokioje situacijoje papildomai dalyvaujant Registrų centrui (keletas atvejų aprašyta ankstesniame skyriuje) paprastai sprendžiama dėl dalinės, o ne solidariosios atsakomybės taikymo, nors veiksmų bendrumas galėtų būti sėkmingai nustatytas abiem atvejais.

¹²⁴ Selėlionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 241, 245.

išaiškinimus, alternatyvus priežastinis ryšys kaip vienas iš tokios atsakomybės taikymo atvejų laikytinas logišku ir pagrįstu.

Galiausiai paminėtinos konkuruojančios priežastys kaip civilinės atsakomybės formos nustatymo pagrindas. Tokias numato PETL 9:101 straipsnio 1 dalies b punktas – solidari atsakomybė kyla, kai žala visa apimtimi galėjo kilti dėl kiekvieno iš atsakovų. Pagal Lietuvos teisę solidari atsakomybė galėtų būti taikoma CK 6.6 straipsnio 3 dalies pagrindu, tačiau teismų praktikoje kol kas tokia situacija nenagrinėta¹²⁵.

Iš analizuotos medžiagos matyti, kad Lietuvos teismų praktikoje linkstama vis plačiau interpretuoti solidariosios atsakomybės taikymą deliktinėje atsakomybėje; tikėtina, kad įvardinti atvejai apima kone visus atvejus, kuomet žala kyla delikto pagrindu ir taip sustiprina solidarios atsakomybės deliktiniuose santykiuose prezumpciją. Kita vertus, *soft law* siūlo taikyti gana racionalias, nukentėjusiojo ir atsakingų asmenų interesus geriau subalansuojančias išimtis, kurių taikymo Lietuvos teisėje galimybės taip pat galėtų būti svarstomos.

2.3. ATSAKOMYBĖS SOLIDARUMAS ESANT SKIRTINGIEMS ATSAKOMYBĖS KILIMO PAGRINDAMS

Ankstesniame poskyryje detaliau neaptarti LAT suformuluoti prievolės solidarumo pagrindai, kai (5) pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais) ir (6) kai žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus. Pastaroji taisyklė greičiausiai išversta iš PETL 9:101 straipsnio 1 dalies c punkto, kur teigiama, kad atsakomybė solidari, kai už padarytą žalą atsako žalą padaręs asmuo ir už tą asmenį atsakingas asmuo. Pagal PETL komentaro autorių aiškinimus, ši taisyklė galėtų būti taikoma, jei pagal nacionalinius įstatymus yra numatyta asmens, veikiančio savo įgaliojimų srityje, atsakomybė kartu su savo darbdaviu¹²⁶. Kokios situacijos turėtos galvoje numatant šią taisyklę Lietuvos nėra visai aišku, juolab, kad teismo suformuluotoje taisyklėje stinga nuorodos į abiejų tokių asmenų atsakomybę.

Ne ką lengviau paaiškinti ir situacijas, kuomet žalos atlyginimo pareigą lemia skirtingi atsakomybės pagrindai – laikoma, kad galimos situacijos, kuomet vieno asmens atsakomybė kyla iš delikto, kito iš sutarties, ir galutiniame rezultate taikoma solidari atsakomybė, preziumuojama deliktiniuose santykiuose. Kaip užsiminta anksčiau, solidari atsakomybė yra pagrįsta dviejų koncepcijų – skolos bendrumo ir prievolių daugeto – vienove¹²⁷. Remiantis pastarąja – prievolių daugeto, koncepcija laikoma, kad kiekvieną iš solidarių bendraskolių su kreditoriumi sieja individualus ryšys. Atitinkamai, įstatymų leidejas nurodo, kad solidarumas išlieka ir tuo atveju, kai

¹²⁵ Selelionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // Jurisprudencija. 2010, Nr. 3(121). P. 241, 243, 246.

¹²⁶ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 143.

¹²⁷ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 142.

vieno skolininko pareiga pagal jos įvykdymo sąlygas (vykdymo terminai, sąlyginės – besąlyginės prievolės ir pan.) skiriasi nuo kitų skolininkų pareigos (CK 6.6 str. 2 d.); kitaip tariant, solidariosios pareigos egzistavimui neturi įtakos kai kurių bendraskolių individualios pareigos ypatumai. Šeštosios CK knygos komentare aiškinant šią normą papildomai nurodoma, jog minėtuosius skirtumus gali lemti skirtingi bendraskolių prievolių atsiradimo pagrindai¹²⁸ – įstatymas (pavyzdžiui, delikto atveju) ir sutartis ar kelios sutartys. Skirtingas prievolės pagrindas, atitinkamai, gali lemti vieno iš bendraskolių atsakomybės ribojimą tam tikra suma (pvz., draudimo bendrovės atsakomybė), paprastesnes atleidimo nuo atsakomybės sąlygas (pvz., laiduotojo kaip solidaraus bendraskolio atleidimas nuo atsakomybės pagal CK 6.86 str.) ir pan. Teismų praktikoje konkrečiai CK 6.6 straipsnio 2 dalies analizės, aiškinimų pasigendama, dažnai apsiribojama pačios normos atkartojimu, tačiau dažnai papildoma, kad tam, jog atsirastų solidarioji atsakomybė, nebūtina, jog visų atsakingų už žalos atsiradimą asmenų atsakomybės pagrindas būtų toks pats¹²⁹. Primintina, jog taikant solidariąją atsakomybę būtina nurodyti jos taikymo pagrindą – įstatymo ar sutarties normą, arba prievolės nedalumo faktą, todėl įdomu, kaip to laikomasi solidarią atsakomybę taikant asmenims, kurių prievolių pagrindai skirtingi. Manytina, jog šių dviejų taisyklių (CK 6.6 str. 2 d. ir 6.6 str. 1 d.) derinimas tarpusavyje, esant skirtingiems solidarumo pagrindams, gali būti sudėtingas ir sukelti tam tikrų praktinių problemų.

2.3.1. Įstatymas (deliktas) ir sutartis kaip solidarios prievolės atsiradimo pagrindas

Prof. V. Mikelėnas dėsto, jog solidari atsakomybė taikytina, kai vieno bendraskolio pareiga kyla iš delikto (t.y. iš įstatymo, mat net ir neesant konkretaus įstatyme įtvirtinto delikto, taikomas vadinamasis generalinis deliktas, įtvirtintas CK 6.263 straipsnyje), o kito – iš sutarties, ir kaip šios taisyklės pavyzdį įvardija atvejus, kuomet vienas iš kelių bendrai žalos padariusių asmenų, atsakančių solidariai (CK 6.279 str.), yra apsidraudęs savo civilinę atsakomybę. Tokiu atveju draudimo kompanijos pareiga atsiranda draudimo sutarties, o kitų atsakingų asmenų – delikto pagrindu¹³⁰. Taip pat vieno atsakomybė gali būti pagal įstatymą, o kito – pagal sutartį¹³¹; pavyzdžiui, jei asmuo patyrė žalą įkritęs į netvarkomoje gatvėje esantį neuždengtą liuką, už žalą pagal įstatymą atsakys gatvės savininkas ir pagal sutartį gatvę prižiūrintis asmuo¹³². Pastarasis pavyzdys jau kuris laikas nėra aktualus, mat teismų praktika formuluoja gana aiškias taisykles, jog atsakomybę tokiais atvejais

¹²⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 25.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 7 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *S. U., G. U. ir kt. v. D. N.* ir kt., Nr. 3K-3-215/2008, kat. 121.21; 44.8; 44.5.2.5; 114.8.2; 114.11; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Personalo valdymo grupė“ v. UAB „Švaros greitis“*, Nr. 3K-3-543/2009, kat. 35.3.1 ir kt.

¹³⁰ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 145.

¹³¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 25.

¹³² Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 146.

prisiima kelio valdytojas, patikėjimo teise valdantis, naudojantis tokį valstybės turtą¹³³. Tuo tarpu pirmasis pavyzdys analizuotinas išsamiau. Šiuo atveju kyla du klausimai – ar draudikas ir savo civilinę atsakomybę apsidraudęs asmuo yra solidarūs bendraskoliai bei, ar esant žalą padariusių asmenų daugetui ir už vieną iš jų atsakant draudikui prievolės solidarumas išlieka.

Draudimo teisiniai santykiai neabejotinai reikalauja atskiro nuodugnaus tyrinėjimo, todėl šiuokart apsiribojama tik bendriausių, temai aktualių momentų paminėjimu. Draudimo kaip civilinio sandorio esmė yra tai, jog draudikas, įvykus draudiminiams įvykiui, įsipareigoja draudėjui ar trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta draudimo sutartis, išmokėti draudimo išmoką, o draudėjas įsipareigoja už tai mokėti nustatytas draudimo įmokas (CK 6.987 str.). Viena iš draudimo sutarčių rūšių, sudaroma trečiųjų asmenų naudai¹³⁴, yra civilinės atsakomybės draudimas, kuris gali būti tiek savanoriškas, tiek privalomas¹³⁵. Privalomas civilinės atsakomybės draudimas numatomas įstatymuose, pavyzdžiui, notarams (Notariato įst.¹³⁶ 6⁽²⁾ str.), antstoliams (Antstolių įst.¹³⁷ 17 str.), transporto priemonių valdytojams (Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įst.¹³⁸) ir kt.; taip pat civilinės atsakomybės draudimo sutarties sudarymas gali būti nurodomas kaip viena iš konkrečios sutarties sudarymo sąlygų ir pan. CK 6.254 straipsnio 2 dalis įtvirtina bendrąją žalos atlyginimo, esant civilinės atsakomybės draudimui, tvarką – apdraustas asmuo, atsakingas už žalos padarymą, turi pareigą atlyginti padarytą žalą tokia apimtimi, kiek ji nepadengiama draudimo išmoka, t.y. lingvistiškai aiškinant šią normą, pareiga atlyginti žalą pirmiausia kyla draudikui draudimo sumos apimtyje, o jos nepakakus, likusią dalį žalos privalo atlyginti žalą padaręs asmuo – apdraustasis asmeniškai. Ši įstatymo norma teismų aiškinama skirtingai. Pagrindinė kryptis yra orientuota į tai, jog ši norma įtvirtina draudiko ir draudėjo solidariąją atsakomybę. LAT, analizuodamas atsakomybės klausimus esant transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimui, ne kartą yra išaiškinęs, kad civilinės atsakomybės draudimo atveju yra du asmenys, kuriems kyla pareiga atlyginti padarytą žalą – žalą padaręs asmuo (draudėjas) ir draudikas, kurie atsako kaip solidarieji skolininkai¹³⁹. Tačiau šios minėtų asmenų pareigos atsiradimo

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. VI „Automagistralė“ ir kt., Nr. 3K-3-62/2009; kat.: 44.5.2.8.

¹³⁴ Kontautas T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką // Teisė. 2003, Nr. 49. P. 73.

¹³⁵ Ten pat, P. 71 – 72.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios, Nr. 61-2340 (atitaisymas skelbtas: Valstybės žinios, 2007, Nr. 63).

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas byloje Nr. 36/2006-8/2009-49/2009 „Dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo išmokų už neturtinę žalą“; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje G. T. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1; 39.6.1; 67; 39.6.2.12; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje G. G. v. UADB „Balticums draudimas“, Nr. 3k-3-633/2004, kat. 39.6.1; 39.6.2.12; 67; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3k-3-86/2005, kat. 44.5.2.16; 44.5.1; 44.2.4.2.

pagrindai ir apimtis yra skirtingi. Žalą padariusio asmens pareiga atlyginti padarytą žalą kyla delikto pagrindu, t. y. jį ir nukentėjusį sieja deliktinė prievolė, atitinkamai, taikomi ir deliktinės civilinės atsakomybės principai, pavyzdžiui, visiško nuostolių atlyginimo principas (CK 6.251 str.). Draudiko pareiga atlyginti žalą kyla visiškai kitu pagrindu – iš draudimo sutarties, ir yra ribojama draudimo suma. Tai reiškia, kad draudiko pareigos apimtis nustatoma ne pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės, o pagal teisės normas, reglamentuojančias draudimo santykius, ir pagal pačią draudimo sutartį¹⁴⁰. Analogiškos pozicijos dėl draudiko ir draudėjo atsakomybės solidarumo laikomasi ir bylose dėl antstolių civilinės atsakomybės. Kadangi pagal Antstolių įstatymo 16 straipsnio 1 dalį antstolis už savo paties ir savo darbuotojų padarytą žalą atsako įstatymų nustatyta tvarka, tai antstolio civilinei atsakomybei ir jos draudimui taikytinos atitinkamos CK nuostatos, reglamentuojančios, be kita ko, civilinės atsakomybės sąlygas, draudiko pareigą atlyginti žalą (neviršijant draudimo sumos), antstolio, kaip žalą padariusio asmens, ir draudiko, kaip sutarties pagrindu atsakingo už žalos atlyginimą, tarpusavio santykius¹⁴¹. Teigiama, jog nepaisant to, kad civilinės atsakomybės draudiko prievolė atlyginti žalą kyla iš civilinės atsakomybės draudimo sutarties ir yra ribota šioje sutartyje nustatyta draudimo suma, o žalą padaręs asmuo privalo padarytą žalą atlyginti visiškai, jų prievolė atlyginti žalą yra solidari¹⁴², kas reiškia, kad žalą patyręs asmuo turi teisę reikalauti, jog žalą atlygintų tiek jie abu, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek visą, tiek jos dalį (CK 6.6 str. 4 d.)¹⁴³. LAT ne kartą yra pasisakęs ir dėl to, kad krovinio praradimo atveju atsiranda mišri solidarioji vežėjo ir draudimo kompanijų, kuriose vežėjas yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę, prievolė, kuri vežėjui, kaip skolininkui, atsiranda iš įstatymo (CMR konvencijos), o jo civilinę atsakomybę apdraudusioms kompanijoms – iš vežėjo civilinės atsakomybės pagal CMR konvenciją draudimo sutarties¹⁴⁴. Panaši praktika vyravo ir notarų civilinės atsakomybės atvejais¹⁴⁵.

Kita vertus, net tose pačiose nutartyse galima rasti tam tikras abejones dėl draudiko ir draudėjo atsakomybės solidarumo pagrindo keliančių teiginių. Pavyzdžiui, dažnai akcentuojama, kad CK 6.254

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *D. V. v. J. R., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje *S. R. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-3-53/2010, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1; 44.5.2.16; 95.2; 95.3; 35.3.1; 44.5.2.4; II.5; 44.2.2.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *T. B. (procesinių teisių perėmėjas – I. B.) v. antstolė R. M.* ir kt., Nr. 3K-3-79/2010, kat. 114.8.2; 121.19.2; 73.2.6.4.3

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas v. UAB „Artūro transportas“* ir kt., Nr. 3K-3-165/2009, kat. 24.3; 73.2.6.2; 60; 38; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. antstolis J. K.* ir kt., Nr. 3K-3-33/2010, kat. 44.2.4.1; 41; 44.5.2.14; 44.5.2.1; 129.17; 129.2.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *T. B. (procesinių teisių perėmėjas – I. B.) v. antstolė R. M.* ir kt., Nr. 3K-3-79/2010, kat. 114.8.2; 121.19.2; 73.2.6.4.3.

¹⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. AB „Lietuvos draudimas“*, *P. V. firma* ir kt., Nr. 2A-312/2007, kat. 54; 44; 73.2.5; 60.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Vilniaus m. 12-ojo notarų biuro notarė D. J.* ir kt., Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7; 62; Teismų praktika 12; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. V. J. M.*, Nr. 3K-3-331/2001, kat. 39.4; 39.6.2.13.

straipsnio 1 dalyje įteisintas civilinės atsakomybės draudimas, t.y. atvejai, kai pareiga atlyginti padarytą žalą perkeliama draudimo kompanijai, kuri, drausdama civilinę atsakomybę, atlygina padarytą žalą neviršydama draudimo sumos; kai išmokėtas draudimo atlyginimas nepadengia visos žalos, kitą žalą dydį privalo atlyginti ją padaręs asmuo bendraisiais pagrindais (CK 6.254 str. 2 d.)¹⁴⁶. Kitaip tariant, tai reiškia, jog civilinė atsakomybė turėtų būti pakeičiama jos draudimu¹⁴⁷. Pagal notarų civilinės atsakomybės bylose formuluojamą teismų praktiką, esant draudimui įvykiui pagal notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartį trečiojo asmens patirtą žalą turi atlyginti draudimo kompanija, kurioje draudėjas (notaras) yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę¹⁴⁸. Esant sudarytai draudimo sutarčiai, kuria draudėjas apdraudė savo civilinę atsakomybę, draudiminio įvykio atveju draudėjo atsakomybė prieš nukentėjusį trečiąjį asmenį yra ribota ir jis atsako tik tiek, kiek faktinė jo padaryta žala viršija draudimo atlyginimą, t. y. draudimo sutartimi nustatytas draudiko atsakomybės ribas (CK 6.254 str. 2 d., Notariato įst. 62 str., Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių¹⁴⁹ 39 p.)¹⁵⁰. Be to, remiantis CK 6.191 straipsniu, žalą patyręs asmuo gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš draudimo kompanijos (draudiko), nebent draudėjas ir draudikas būtų susitarę kitaip¹⁵¹. Dar daugiau – LAT yra aiškiai išdėstęs, jog prievolę atlyginti žalą nukentėjusiam asmeniui pagal notaro profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartį turi atsakingas už žalą asmuo – draudikas, kurio atsakomybės ribas apibrėžia draudimo sutartyje nustatyta draudimo suma. Notaras kaip atsakomybės prieš žalą patyrusį asmenį subjektas yra tik tais atvejais, kai faktinė padaryta žala viršija draudimo atlyginimą, t. y. civilinės atsakomybės draudimo sumą¹⁵². Taigi notaro profesinės civilinės atsakomybės draudiminių įvykių atvejais neatsiranda solidariosios draudiko ir draudėjo atsakomybės, nes žalą, neviršijant draudimo sumos, privalo atlyginti draudikas. Nuomonė, kad tokiais atvejais turėtų būti taikoma solidarioji notaro ir draudimo kompanijos atsakomybė, yra klaidinga, nes šis teiginys prieštarauja CK 6.254 straipsnio 2 dalies teisės normos dispozicijai, pagal kurią tik tuo atveju, jeigu draudimo išmoka nepakankama žalai visiškai atlyginti,

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. T. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U.*, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1; 39.6.1; 67; 39.6.2.12; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *G. G. v. UADB „Balticums draudimas“*, Nr. 3k-3-633/2004, kat. 39.6.1; 39.6.2.12; 67; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje *A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3k-3-86/2005, kat. 44.5.2.16; 44.5.1; 44.2.4.2.

¹⁴⁷ Kontautas T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką // *Teisė*. 2003, Nr. 49. P. 68.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 22 d. nutartis byloje *M. D. P. v. R. B., A. U.* ir kt., Nr. 3K-3-336/2000, kat. 62; Teismų praktika 13; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis byloje *M. S. v. notarė L. P.*, Nr. 3K-3-25/2006, kat. 95.3; 73.2.6.4.1.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 580 patvirtintos Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 47-2079.

¹⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *I. M. ir E. R. v. UAB DK „PZU Lietuva“* ir kt., Nr. 2A-193/2010, kat. 44.5.2.1; 44.2; 73.2.6.4.1; 134.

¹⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. Vilniaus 9-ojo notaro biuro notarė O. A.* ir kt., Nr. 2A-350/2007, kat. 44.1; 73.2.6.4.1.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis byloje *D. M. v. R. O.* ir kt., Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.2; 39.4; 39.6.2.12.

draudimo atlyginimo ir faktinės žalos dydžio skirtumą atlygina apdraustasis asmuo, atsakingas už žalos padarymą¹⁵³.

Kaip turėtų būti traktuojama tokia dviprasmiška teismų praktika, jei civilinės atsakomybės draudimo esmė nekinta, įstatyminis reglamentavimas yra panašus, o teismai pripažindami arba paneigdami prievolės solidarumą dažniausiai remiasi CK 6.254 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisykle?

Kaip jau minėta, solidari atsakomybė taikytina trimis atvejais – kai aiškiai nurodyta įstatyme, numatyta šalių susitarime arba kai prievolės dalykas yra nedalus. Be to, prievolės solidarumas yra išimtis iš bendrosios prezumpcijos, jog skolininkų daugeto atveju atsakomybė yra dalinė, todėl turėtų būti aiškinama siaurai. Kaip galima matyti iš cituotų teismų sprendimų, draudiko ir draudėjo atsakomybės solidarumas kildinamas iš CK 6.254 straipsnio 2 dalies, t.y. iš įstatymo, nors nurodytame straipsnyje tiesioginės nuorodos į draudiko ir draudėjo atsakomybės solidarumą nėra; iš normos prasmės ir aiškinimo tokią išvadą daryti taip pat sudėtinga. Analizuojant CK ir kituose įstatymuose įtvirtintus atsakomybės solidarumo atvejus, akivaizdžiai pastebima, jog įstatymų leidėjas, matyt, siekdamas išvengti galimai per plačią interpretaciją, aiškiai tai įvardija: „yra solidariai atsakingi“, „privalo solidariai apmokėti“, „atsako solidariai“, „solidarioji sutuoktinių prievolė“, „atsakomybė kreditoriui yra solidarioji“, „atsako kreditoriui kaip solidariąją prievolę turintys bendraskoliai“ ir pan. Be to, jau ne kartą cituotas prof. V. Mikelėnas savo knygoje pateikia išsamų sąrašą CK straipsnių, kuriuose numatytas solidariosios atsakomybės taikymas, tačiau CK 6.254 straipsnis jame neminimas. Visa tai verčia abejoti, ar minėtasis straipsnis gali būti aiškinamas kaip įtvirtinantis solidariosios atsakomybės taikymą ir ar specialiuose įstatymuose įtvirtintos normos, teigiančios, jog nukentėjusysis turi teisę kreiptis tiek į žalą padariusį asmenį, tiek ir į jo draudiką yra pakankamos solidarumo konstatavimui. Doktrinoje taip pat diskutuojama, kaip turėtų būti aiškinamas CK 6.254 straipsnis – kaip nukentėjusiojo pareigą ar teisę kreiptis į draudiką numatanti norma. Labiau linkstama prie to, kad minėtasis straipsnis turėtų reikšti teisės įtvirtinimą, nes priešingu atveju galėtų būti pažeidžiami nukentėjusiojo interesai draudikui tapus nemokiu bei paneigiamas principas, jog dviejų šalių sudaryta sutartis negali sukurti pareigų tretiesiems asmenims¹⁵⁴. Teismų praktika taip pat dėsto socialiai teisingą poziciją, jog draudimo sutartimi siekiama ne tik sumažinti atlygintinos žalos neigiamus padarinius atsakingo už žalą asmens turtinei padėčiai, bet ir apsaugoti nukentėjusio asmens turtinius interesus. Dėl to, kaip papildoma garantija, atsiranda mišri solidarioji atsakingo už padarytą žalą asmens ir draudiko atsakomybė. Tai papildoma garantija ne draudikui, bet nukentėjusiam asmeniui,

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. notarė O. A.* ir kt., Nr. 3K-3-264/2008, kat. 73.2.6.4.1.

¹⁵⁴ Kontautas T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką // *Teisė*. 2003, Nr. 49. P. 72.

suteikianti jam teisę reikalauti žalos atlyginimo tiek iš žalą padariusio asmens, tiek iš draudikų, tiek iš jų abiejų¹⁵⁵.

Vis dėlto, tokia savo esme socialiai teisinga pozicija nepaaiškina kelių dalykų. Pirma, kodėl notarų civilinės atsakomybės atveju labiau linkstama prie to, jog solidari notaro ir jo draudiko atsakomybė nekyla; antra, ar aptartus santykius reglamentuojančios teisės normos yra pakankamos solidariai draudėjo ir draudiko atsakomybei konstatuoti; trečia, ar doktrinos ir teismų praktikos suformuotas solidarios atsakomybės taikymas civilinės atsakomybės draudimo atvejais atitinka įstatyme aiškiai suformuluotą taisyklę, jog prievolės solidarumas kyla iš įstatymo, sutarties arba prievolės nedalumo. Tenka pripažinti, jog vieningo atsakymo į šiuos klausimus, matyt, negalima pateikti. Manytina, jog teismų praktika turėtų daugiau dėmesio skirti prieštaroms, kylančioms sprendžiant savo esme panašaus pobūdžio santykiuose susiklostančias situacijas. Kita vertus, kaip pagrindinė pateiktos problematikos priežastis įvardintinas įstatyminio reglamentavimo nepakankamumas. Kaip matyti iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių, prioritetas teikiamas nukentėjusiojo asmens teisių apsaugai ir solidarios atsakomybės, kaip to išraiškos, taikymui, tačiau analizuojant teisės normas šis aspektas nėra visiškai aiškus. Todėl, matyt, būtų prasminga aiškiau suformuluoti draudiko ir draudėjo atsakomybės taisykles, tiesiogiai įtvirtinant šių subjektų prievolės nukentėjusiajam solidarumą. Atitinkamai, teismų praktiką turėtų tikslesnes gaires nagrinėjant tokio pobūdžio bylas, tikėtina, tos pačios normos taikymo ir aiškinimo praktika suvienodėtų.

Kitas diskutuotinas momentas susijęs su tokiais atvejais, kuomet be draudėjo ir už jo žalą atsakingo draudiko, santykiyje dalyvauja ir daugiau asmenų, laikomų atsakingais už tą pačią žalą, pavyzdžiui, CK 6.279 straipsnio pagrindu. Kokia civilinės atsakomybės forma taikytina tuomet? Ar ir toliau taikomos solidarios atsakomybės taisyklės, įpareigojančios draudiką atsakyti už visus solidariosios prievolės santykiuje dalyvaujančius asmenis?

Teismų praktika vėlgi varijuoja. Vienoje naujesnių apeliacinio teismo nutarčių šiuo klausimu¹⁵⁶, tiesa, remiantis senesne teismų praktika¹⁵⁷, išdėstyta, jog civilinės atsakomybės požiūriu nusikalstamas veikas įvykdę G. Z. ir R. Ž., iš vienos pusės, o dėl nepakankamo apdairumo, atidumo ir atsargumo neteisėtą sandorį patvirtinusi notarė R. S., kuri yra apdrausta civilinės atsakomybės

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *Rusijos įmonė „InKomLiga“ v. UAB DK „Lindra“* ir kt., Nr. 3K-3-671/2004, kat. 54; 67; Teismų praktika 23; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. AB „Lietuvos draudimas“, P. V. firma* ir kt., Nr. 2A-312/2007, kat. 54; 44; 73.2.5; 60.

¹⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *I. M. ir E. R. v. UAB DK „PZU Lietuva“* ir kt., Nr. 2A-193/2010, kat. 44.5.2.1; 44.2; 73.2.6.4.1; 134.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. P. v. R. B., A. U. ir kt.*, Nr. 3K-3-336/2000, kat. 62; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. V. J. M.*, Nr. 3K-3-331/2001, kat. 39.4; 39.6.2.13; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. v. R. O.*, Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.2; 39.4; 39.6.2.12; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *M. S. v. notarė L. P.*, Nr. 3K-3-25/2006, kat. 95.3; 73.2.6.4.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. notarė O. A.* Nr. 3K-3-264/2008, kat. 73.2.6.4.1. kt.

draudimu, laikytini bendraatsakoviais – solidariaisiais bendraskoliais (CK 6.6 str., 6.279 str. 1 ir 4 d.). Kadangi ieškovai pareiškė ieškinį (pretenziją) notarės draudikui, pagal draudimo sutarties sąlygas žalos atlyginimo pareiga dėl notarės neteisėtų veiksmų pereina draudikui, kurio atsakomybės dydis ribojamas draudimo sutartyje numatytos draudimo išmokos maksimalia suma. Atkreiptinas dėmesys, jog notaro atsakomybė šioje byloje nenustatyta, tačiau teigiama, esą esant civilinės atsakomybės draudimui, žalos atlyginimas įmanomas ir tais atvejais, kai deliktinės civilinės atsakomybės taikymas nebūtų galimas¹⁵⁸. Kitaip tariant, nustačius kelių asmenų atsakomybę ir vienam jų savo atsakomybę apsidraudus civilinės atsakomybės draudimu, net ir nenustačius apsidraudusiojo atsakomybės egzistavimo, draudiko atžvilgiu civilinė atsakomybė taikoma. Dar kebliau tokį sprendimą vertinti žinant, jog pagal galiojantį teisinį reglamentavimą ir naujesnę LAT praktiką draudikas atsako tik tada, kai žala asmeniui atsiranda dėl notaro kaltės; jos nesant, – už trečiajam asmeniui atsiradusią žalą draudikas neatsako¹⁵⁹, nes atsakomybė nekyla ir notarui. Kokia atsakomybė kyla draudikui, kai notaro civilinė atsakomybė nustatoma? Teismų praktikoje randama nuomonių, jog tais atvejais, kai vienas iš atsakingų už tretiesiems asmenims padarytą žalą subjektų yra apsidraudęs civilinę atsakomybę, o kitas ne, teismai nustato kaltų subjektų dalinę atsakomybę (žalos dalį, už kurią atsakingas apsidraudęs subjektas, atlygina draudikas, o dalį, už kurią atsakingas neturintis draudiminės apsaugos subjektas, atlygina jis pats)¹⁶⁰. Vis dėlto, kur kas dažniau draudikas laikomas solidariai atsakingu arba žalos atlyginimas apskritai priteisiamas tik iš vieno iš bendraatsakovių draudiko, numatant jo atgręžtinio reikalavimo teisę į už žalą atsakingus asmenis, proporcingos jų kaltei¹⁶¹, išskyrus apdraustąjį, beje, net ir tais atvejais, kai atsakovais byloje dalyvauja visi už žalą atsakingi asmenys¹⁶².

Akivaizdu, kad šiose situacijose susikerta dviejų subjektų interesai. Viena vertus, teismų praktikoje išvystytas platus solidarios atsakomybės taikymo atvejų ratas, kai žala padaroma deliktu, geriau užtikrina nukentėjusiojo interesus. Kita vertus, prioritetą suteikus vien nukentėjusiojo interesams, tam tikrais atvejais nepagrįstai itin išplečiamos draudiko atsakomybės ribos, paneigiamas sutarčių laisvės principas ir primetami draudimo sutartyje nenumatyti išipareigojimai draudikui. Be to, ankstesnėje teismų praktikoje buvo keliamas klausimas, ar dirbtinai išplėtus civilinės atsakomybės draudimo ribas ir laikant, jog civilinės atsakomybės draudimas tam tikra prasme galioja ir visiems su

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Vilniaus m. 12-ojo notarų biuro notarė D. J. ir kt.*, Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7; 62; Teismų praktika 12; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. P. v. R. B., A. U. ir kt.*, Nr. 3K-3-336/2000, kat. 62; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *M. S. v. notarė L. P.*, Nr. 3K-3-25/2006, kat. 95.3; 73.2.6.4.1.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. Panevėžio miesto 7-ojo notarų biuro notarė D. M.*, Nr. 3K-3-452/2008, kat. 33; 44.2; 73.2.6.4.1; 44.2.4.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Senovė“ ir kt.*, Nr. 3k-7-466/2004, kat. 39.6.2.11; 67; 39.4; 39.2.4; Teismų praktika 23.

¹⁶¹ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v. G. A., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-420/2006, kat. 73.2.6.4.1; 44.1 ir kt.

¹⁶² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *I. M. ir E. R. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 2A-193/2010, kat. 44.5.2.1; 44.2; 73.2.6.4.1; 134.

apdraustuoju atsakingiems asmenims, nėra paneigiama draudiko teisė į subrogaciją (CK 6.1015 str. 1 d.)¹⁶³. Aktualiam išaiškinime skelbiama, jog draudikas turi atgręžtinio reikalavimo teisę į kaltus asmenis, išskyrus draudėją, kas suponuoja, kad draudikas nelaikomas atsakingus už kaltus neapdraustus asmenis. Vis dėlto, tai nereiškia, jog visais atvejais tokia teisė bus realizuota, vadinasi, draudikas, atlyginęs žalą už asmenį, kurio atsakomybės jis nedraudė, nepagrįstai patirs žalos, kuri, autorės nuomone, negalėtų būti „nurašoma“ į verslo riziką.

Priimtinesnio situacijos sprendimo paieškoms galimai pasitelktinos taisyklės, taikomos tėvams, atsakingiems už nepilnamečius nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų. Tokiu atveju laikoma, kad subsidiarus bendraskolis (tėvai) atsako pagal dalinės atsakomybės taisyklės, t. y. tik ta dalimi, kuri tenka jo prižiūrimam nepilnamečiui. Ši dalis turi būti nustatoma atsižvelgiant į kiekvieno iš solidariai atsakingų žalą padariusių asmenų kaltę, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato ką kita (CK 6.279 str. 2 d.)¹⁶⁴. Draudimo teisiniuose santykiuose susiklosto panašus ryšys, t.y. iš esmės draudikas prisiima atsakomybę už konkretaus asmens civilinę atsakomybę, tačiau ši atsakomybė yra ne subsidiaraus, papildomo pobūdžio, o tiesioginė.

Minčių kitokiai praktikai galima rasti ir pažvelgus į kiek anksčiau užsienio šalyse vykusias diskusijas dėl solidariosios atsakomybės pakeitimo daline, kur kaip vienas iš esminių prievolės solidarumo trūkumų išskiriamas piktnaudžiavimas „gilia kišene“¹⁶⁵. Bendraskoliai, turintys „galias kišenes“ (angl. „*deep pocket*“ *defendants*), pavyzdžiui, draudikai, valstybė (pvz., kuomet iš dalies atsako už teismų¹⁶⁶ ar kitų valstybės institucijų padarytą žalą), paprastai tampa kreditorių, nukentėjusiųjų taikiniu – t.y. apsiribojama tokių subjektų patraukimu atsakomybėn, nepaisant jų faktinės atsakomybės už žalą. Kai kurių autorių nuomone, tokia situacija laikytina nesąžininga, mat vadinamąsias „galias kišenes“ turintys bendraskoliai dažniausiai yra būtent tie, kurių galimybės kontroliuoti realiai žalos padariusius asmenis itin menkos¹⁶⁷. Kiti autoriai pasisako dar griežčiau – solidari atsakomybė (angl. *joint and several liability*) lemia tai, kad bylinėjimasis dėl žalos, nuostolių atlyginimo tampa finansiškai pajėgiausio, naudingiausio atsakovo paieška, užkraunant jam visą atsakomybės našta¹⁶⁸. Tokių svarstymų išdavoje, daugelis valstybių, tarp jų ir JAV, Australija, palaipsniui perėjo prie proporcinės atsakomybės taikymo prioriteto, vienaip ar kitaip modifikavo patį solidarios atsakomybės institutą, pavyzdžiui, numatydami taisykles, jog nedidele apimti (nustatomas

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Senovė“ ir kt., Nr. 3k-7-466/2004, kat. 39.6.2.11; 67; 39.4; 39.2.4; Teismų praktika 23.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. J. G., M. A. ir kt., Nr. 3K-3-497/2009, kat. 35.3.1; 44.5.2.12; Teismų praktika 33.

¹⁶⁵ Peck J.J. Proportionate Liability: the Emerging Global Standard // *Critical Perspectives on Accounting*. 1999, Vol.10, iss.3. P. 378.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2010; kat. 41; 44.2.4.1; 44.5.2.1; 44.5.2.14; 129.2; 129.17.

¹⁶⁷ Review of the Law of Negligence. Final Report. Commonwealth of Australia, 2002 [interaktyvus]. [2010-04-02]. <http://revofneg.treasury.gov.au/content/Report2/PDF/Law_Neg_Final.pdf>.

¹⁶⁸ Simpson A. G. Pa. Court Strikes Down 'Deep Pockets' Tort Reform // *Insurance Journal*. 2005. [interaktyvus]. [2010-03-22]. <<http://www.insurancejournal.com/news/east/2005/07/27/57648.htm>>.

tam tikras apdraustojo atsakomybės procentas) atsakingas „gilios kišenės“ savininkas, atsako toje savo dalyje¹⁶⁹, t.y. netampa atsakingas už visus kitus, didžiąja dalimi atsakingus bendraskolius.

Jei aukščiau kalbėta, jog draudiko ir draudėjo prievolės solidarumas, nepaisant poreikio koreguoti reglamentavimą, gali būti pateisinamas objektyviu nukentėjusiojo interesų gynimu, įpareigojimas draudikui prisiimti didesnę riziką ir atsakomybę, t.y. solidariai atsakyti su visais bendrai žalą padariusiais asmenimis, kas iš esmės reiškia, jog draudikui tenka pareiga atlyginti žalą, kvestionuotinas. Manytina, kad visą atsakomybę permetant vienam subjektui – draudikui, išbalansuojama atsakomybės santykio šalių interesų pusiausvyra, tačiau koks reglamentavimas ir praktika būtų tinkamiausias, atsakyti sunku. Autorės nuomone, aprašytas JAV pasirinktas modelis galėtų būti išeities taškas, ir modifikavus bei pritaikius jį Lietuvos teisinei sistemai, galimai būtų pasiekta racionali nukentėjusiojo ir atsakingų asmenų interesų pusiausvyra.

2.3.2. Kelios atskiros sutartys kaip solidarios prievolės atsiradimo pagrindas

Kitas aiškinant CK 6.6 straipsnio 2 dalį tik trumpai paminimas atvejis, kuomet prievolės solidarumas kyla skirtingais pagrindais, yra kelių skirtingų sutarčių sąveika. Pavyzdžiui, paskolos įvykdymas užtikrinamas laidavimu, vadinasi, pagrindinio skolininko pareiga atsiranda pagal paskolos sutartį, laiduotojo – pagal laidavimo¹⁷⁰. Tokį pavyzdį iliustruojančių pavyzdžių randama ir teismų praktikoje, kur teigiama, kad mišri solidarioji atsakovo ir trečiojo asmens prievolė atsiranda, kai trečiojo asmens sutartinė civilinė atsakomybė, kaip turtinė prievolė, atsirado sutarties ir įstatymo pagrindu (Kuro pirkimo – pardavimo sutartis, CK 6.245 str. 2, 3 d., 6.256 str. 2 d.), o draudimo kompanijos prievolė išmokėti draudimo išmoką – pagal sutartį (CK 6.191 str., Atlikimo laidavimo draudimo sutartis; Draudimo taisyklės; Laidavimo raštas)¹⁷¹. Nors pripažintina, kad šioje situacijoje atsakomybės formos pagrindo klausimas nėra toks opus kaip aukščiau aptartasis, vis dėlto, keltinas klausimas, ar šiuo atveju daugiau reikšmės neturi skolininko ir laiduotojo solidariosios atsakomybės įstatyminis įtvirtinimas (CK 6.81 str.).

PECL 10:102 straipsnio 3 dalyje formuluojama taisyklė, kad faktas, jog skolininkai nėra atsakingi vienodomis sąlygomis, nepašalina prievolės solidarumo galimybes. Komentuojant šią taisyklę, pirmiausia pabrėžiama, jog ji taikoma tik apskritai esant solidariosios atsakomybės taikymo pagrindui¹⁷², t.y. sutartiniam įsipareigojimui, įstatyme nustatytai taisyklei, esant kelių asmenų bendrai

¹⁶⁹ Ministry of Attorney - General. Civil Liability Review, 2002 [interaktyvus]. [2010-12-16]. <http://www.lmlaw.ca/pdf/civil_liability_review.pdf>.

¹⁷⁰ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 145.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vilniaus autobusai“ v. UAB DK „PZU Lietuva“, Nr. 3K-3-320/2008, kat. 42.8; 73.2.13; 35.3.1; 36.2; 73.1; 36.1.

¹⁷² Lando O. (ed.), et al. The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 64.

padarytai žalai ir kt.¹⁷³. Toleruojamas kiekvieno bendraskolio prievolės individualumas siejamas su sąlygos nustatymu, laiko ribojimais, prievolių užtikrinimo priemonių numatymu. Kaip pavyzdys pateikiama situacija, kurioje veikia subjektai A, B ir C, besiskolinantys pinigų iš D pastato pirkimui. Laikoma, kad sutartyje gali būti numatytos tokios sąlygos, kaip B pareiga per vienerius metus surasti pirkėją savo dabartiniams namui ar A pareiga pateikti kreditoriui prievolės įvykdymo užtikrinimą¹⁷⁴, tačiau tokiais atvejais pradinės sutarties ir iš jo išplaukiančios atsakomybės solidarumas išlieka nepaisant tam tikrų individualių kiekvieno bendraskolio įsipareigojimo momentų. Taigi PECL apsiriboja tik tam tikromis atskirų skolininkų ir kreditoriaus santykių ypatumais, akcentuojant, jog kiekvieno solidaraus skolininko prievolė gali skirtis, bet tik jau esant solidarios atsakomybės faktui.

PECL komentaro aiškinimas iš esmės atitinka Lietuvos CK 6.6 straipsnio 2 dalies formuluotę, tačiau pastarąją taisyklę, kaip jau užsiminta anksčiau, tiek Lietuvos teisės doktrina, tiek teismai yra linkę gerokai išplėsti aiškinant, jog šios normos pagrindu solidari prievolė atsiranda ir esant skirtingiems prievolių atsiradimo pagrindams (šiuo atveju, kelios sutartys). Jei grįžtume prie solidarumo sutartiniuose santykiuose esant skolininkų daugumai kaip išimtinės atsakomybės formos, neabejotinai tektų konstatuoti, jog plečiamasis aiškinimas nėra suderinamas su solidarių prievolių vieta bendroje sutartinės teisės sistemoje. Kaip jau analizuota, solidarumas atsiranda pagal įstatymą, susitarimą ar esant nedaliai prievolei. Vertinant kelias sutartis kaip solidarumo pagrindą, ypač kalbant apie pavyzdyje įvardintas paskolos ir laidavimo sutartis, nepakanka nurodyti, jog solidarumo pagrindas – kelių sutarčių sąveika. Kartu kompleksiskai derėtų nurodyti ir įstatymą. Juolab, kad šalys gali sudaryti trišalę sutartį, savyje inkorporuojančią ir laidavimo faktą, taip pat galima laidavimo sutartyje nenumatyti skolininko ir laiduotojo prievolės solidarumo – tačiau, nepaisant to, solidarią atsakomybę lems įstatyme suformuluota taisyklė. Dėl to, manytina, tiksliau būtų laidavimo atveju kaip atsakomybės solidarumo pagrindą nurodyti ne tik sutartį (-is), bet ir įstatymą. Tuo tarpu CK 6.6 straipsnio 2 dalis, manytina, turėtų būti aiškinama siaurai, t.y. nelaikant jos solidarios atsakomybės kilimo pagrindu, o traktuojant tik kaip prievolių daugeto koncepciją atspindinčią normą, taikomą jau konstatavus atsakomybės solidarumo faktą.

2.4. KAI KURIE SOLIDARIŲ BENDRASKOLIŲ VIDINIŲ SANTYKIŲ ASPEKTAI

Be vadinamojo išorinio solidariosios atsakomybės santykio tarp kreditoriaus ir bendraskolių, egzistuoja ir solidariųjų skolininkų tarpusavio santykiai tiek iki prievolės visiško įvykdymo, tiek vienam ar keliems iš jų įvykdžius visą ar dalį prievolės kreditoriui, kitaip tariant analizuotinas vidinis

¹⁷³ Primintina, kad nedaliųjų prievolių atveju pagal PECL taikoma bendroji atsakomybė, o Lietuvoje ji įtraukiama į solidariosios atsakomybės sampratą.

¹⁷⁴ Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 64.

atsakomybės solidarumo aspektas (angl. *internal aspect*)¹⁷⁵. Analizuojant jį kaip galimai probleminiai klausimai detaliau nagrinėtini vieno bendraskolio veiksmų įtaka kitų bendraskolių teisėms ir pareigoms, kaip iš to išplaukiantis, – teismo sprendimo tarp kreditoriaus ir vieno iš bendraskolių poveikis kitiems solidariams skolininkams, bei skolą kreditoriui padengusio asmens atgręžtiniai reikalavimai į bendraskolius.

2.4.1. Vieno iš bendraskolių veiksmų įtaka kitiems bendraskoliams

Manytina, kad, kaip ir kitose srityse, prievolės bendrumo ir prievolių daugeto balansas turėtų atsispindėti ir kalbant apie bendraskolio veiksmų poveikį kitų bendraskolių teisėms ir pareigoms. Iš esmės priimtinomis laikytinos tokios taisyklės kaip bendrų ir asmeninių atsikirtimų naudojimo galimybė prieš kreditorių (CK 6.7 str.), kiekvieno iš bendraskolių teisė kitų bendraskolių vardu priimti kreditoriaus reikalavimo teisės atsisakymą (CK 6.8 str. 1 d.), prievolės vykdymo atidėjimą (2 d.), jei tai nukreipta visų skolininkų atžvilgiu, tačiau kiek kitaip vertintina CK 6.12 straipsnio 1 dalis, teigianti, jog skolą pripažinus vienam iš bendraskolių, toks pripažinimas taikomas ir kitiems bendraskoliams.

Kaip aiškinama Šeštosios knygos komentare, ši taisyklė grindžiama bendraskolių interesų bendrumu, bendra gynyba, numanomu tarpusavio atstovavimu. Atitinkamai, vienam iš bendraskolių pripažinus skolą, kiti jos neigti nebeturi teisės¹⁷⁶. Vis dėlto, aptariamoje normoje pasigendama tam tikrų išlygų, kokios yra, jau minėtuose CK 6.7 – 6.8 straipsniuose (atitinkamai: „<...> jei tas atsisakymas taikomas ir kitiems kreditoriams“, „<...> kiek tai atitinka kreditoriaus ketinimus“). Akivaizdu, jog bendraskoliams naudingus sprendimus priimti visų jų vardu galima tik esant tokiam kreditoriaus siekiui, tačiau vienam bendraskoliui nusprendus visų kitų solidarių skolininkų atžvilgiu priimti neginčytinas pareigas, šių pozicijos, intencijos taip pat patvirtinti skolinį įsipareigojimą nereikalaujama. Ar šioje situacijoje neįžvelgtinas kreditoriaus ir bendraskolių teisių ir pareigų disbalansas, galimybė vienam subjektui primesti ir kitiems savo poziciją? Pirmiausia pastebėtina, kad CK 6.12 straipsnio normoje suabsoliutinama prievolės bendrumo koncepcija, preziumuojama bendra bendraskolių gynyba, nors kitose normose kalbama apie skolininko teisę remtis ne tik bendrais, bet ir asmeninio pobūdžio atsikirtimais (CK 6.7 str.), skolininkų prievolių individualumą solidariojoje prievolėje (CK 6.6 str. 2 d.) ir pan. Kadangi CK 6.12 straipsnis formuluojamas be išlygų, imperatyviai, darytina išvada, kad pirmumas šiuo atveju teikiamas būtent jam, o ne kitoms minėtoms normoms. Žvelgiant į doktrininį šios normos aiškinimą, neaišku ir tai, kaip turėtų būti suprantamas argumentas „numanomas atstovavimas“, nurodomas kaip vienas iš šių taisyklę pagrindžiančių faktorių.

¹⁷⁵ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 145.

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 33.

Atstovavimo institutas Lietuvos teisėje, ypač kalbant apie per atstovą sudarytų sandorių teisinės pasekmes (CK 2.133 str.), įskaitant atsakomybės taikymo aspektus, reglamentuojamas gana komplikuoti, tiek teorijoje, tiek praktikoje interpretuojamas nevienodai. Numanomo atstovavimo taisyklę įtvirtina 2.133 straipsnio 2 dalis, kur teigiama, kad atstovavimas gali būti suprantamas iš faktinių aplinkybių, tačiau būtina, kad aplinkybės būtų tokios, kurios leistų trečiajam asmeniui protingai manyti, kad asmuo veikia (ir) kito asmens interesais kaip atstovas¹⁷⁷. Manytina, jog asmenų prievolės solidarumas nereiškia, kad jų interesai yra identiški, juolab dėl jau minėtų galimų individualių prievolių bruožų, galinčių turėti esminės reikšmės konkretaus bendraskolio pozicijai. Matyt, ne veltui, net bendraskolių privalomojo procesinio bendrininkavimo atveju, vieno bendraskolio atstovavimas kitiems bendraskoliams procese turi būti aiškiai išreikštas (CPK 56 – 57 str.).

Galiausiai CK 6.12 straipsniu paneigiama ir taisyklė dėl negalimumo sukurti pareigų kitiems asmenims. Turima galvoje, kad analizuojamos normos aiškinimui prasminga pasitelkti sutarčių teisės bendrojoje dalyje įtvirtintų taisyklių dėl sutarties galios tretiesiems asmenims analogiją. Doktrinoje aiškinama, kad pagal bendrą taisyklę sutartis negali sukurti trečiajam asmeniui teisių ar pareigų, išskyrus tam tikras įstatyme numatytas išimtis¹⁷⁸. Kadangi sutartis yra tam tikras susitarimas, pakeičiantis, panaikinant ar sukuriantis civilinius teisinius santykius, t.y. teises ir pareigas asmenims, vieno iš bendraskolių išreikštas skolos pripažinimas plačiaja prasme galėtų būti traktuojamas kaip valios išraiškos forma – sandoris, sukuriantis skolą pripažinusiam asmeniui pareigą ją vykdyti. Tačiau pagal CK 6.12 straipsnio 1 dalį, tokia pati pareiga sukuriamą ir valios tam neišreiškusiems subjektams, t.y. jie automatiškai laikomi taip pat pripažinę skolą, apribojama jų teisė kreditoriaus atžvilgiu tokią skolą ginčyti. Taigi reglamentavimas ir jį aiškinanti doktrina šiais aspektais vertintini kritiškai.

Deja, aiškesnių atsakymų nepateikia ir teismų praktika, nes ji šios normos aiškinimo prasme itin negausi ir lakoniška. Apsiribojama tokiais pasakymais kaip, pavyzdžiui, jeigu vienas iš skolininkų atlieka tokius veiksmus, kurie liudija, jog jis pripažįsta prievolę, tai ieškinio senaties termino eiga tokiam pat reikalavimui pareikšti nutraukiama ir kitiems bendraskoliams, neatlikusiems prievolės pripažinimą liudijančių veiksmų (CK 1.130 str. 2 d., 6.12 str. 1 d.)¹⁷⁹, t.y. laikoma, jog prievolės pripažinimas pasireiškia ir per atitinkamų veiksmų atlikimą. Kitoje byloje buvo ginčijama, jog pirmos instancijos teismas nepagrįstai atsisakė priteisti ieškovui pinigų sumą. Teigta, kad su šia suma sutiko draudimo įmonė kaip solidarusis skolininkas, todėl pagal CK 6.12 straipsnio 1 dalį ši nuostolių suma pripažįstama visų bendraskolių, taip pat ir atsakovo. Apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad nebuvo įrodyta, jog tokio dydžio skola apskirtai egzistavo, t.y. kad ieškovas išties patyrė tokio dydžio

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 262.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 245–246.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, kat. 18; Teismų praktika 18.

nuostolius, todėl laikė, kad reikalavimo atmetimas toje dalyje yra pagrįstas¹⁸⁰. Dėl paties 6.12 straipsnio 1 dalies taikymo plačiau nepasisakyta. Skirtingų instancijų teismai pateikė įdomių sprendimo argumentacijų ir situacijoje, kur spręstas klausimas dėl termino atnaujinimo prieštaravimams dėl teismo įsakymo pareikšti. Vienas iš bendraskolių nurodė, jog dėl savo sveikatos būklės negalėjęs laiku pateikti prieštaravimų, tą buvo įpareigojęs padaryti savo dukterį – bendraskolę. Pirmos instancijos teismas nurodė, kad esant solidariai prievolei, skolą pripažinus vienam iš bendraskolių, toks pripažinimas taikomas ir kitiems bendraskoliams (CK 6.12 str.). Kadangi solidarioji skolininkė prieštaravimų nepareikšė, laikoma, kad ji skolą pripažino, todėl toks pripažinimas turi būti taikomas ir solidariam skolininkui. Apeliacinės instancijos teismas iš esmės sutiko, kad pagrindo terminui atnaujinti nėra, tačiau švelnino poziciją, ir termino neatnaujinimą grindė nepakankamu aplinkybių, objektyviai galėjusių lemti termino praleidimą, buvimu¹⁸¹.

Vis dėlto, tam tikrą išėtinę poziciją galima įžvelgti vienoje Klaipėdos apygardos teismo nutartyje, kur duota nuoroda į CK 6.9 ir 6.12 straipsnių kompleksinį taikymą¹⁸². Remiantis tuo galima teigti, jog net jei vienam skolininkui pripažinus skolą, analogiškas pripažinimas taikomas ir kitam, skolos pripažinimo neišreiškusiam skolininkui lieka galimybė apginti savo teisėtus interesus. Tiksliau, CK 6.9 straipsnio 4 dalis, suteikdama bendraskoliui teisę reikšti tokius pat atsikirtimus, kokius jis galėjo reikšti kreditoriui prieš atsirandant reikalavimo teisei, galėtų būti traktuojama kaip CK 6.12 straipsnio 1 dalies atsvara, švelninanti CK 6.12 straipsnio kuriamą situaciją. Gausesnės tokią poziciją sustiprinančios ir CK 6.9 straipsnio, kaip atsvaros CK 6.12 straipsniui, pakankamumą pagrindžiančios teismų praktikos rasti nepavyko.

Dėl menkos teismų praktikos darytina prielaida, jog teismai sąmoningai, matyt, abejodami nagrinėtos normos tinkamumu, vengia ją taikyti. Neesant išsamesnių doktrinos aiškinimų, praktikos, PETL ar PECL nenumatant panašių taisyklių, sudėtinga vienprasmiskai konstatuoti, kaip plačiai turėtų būti aiškinamas minėtasis straipsnis, ar jis pakankamai suderintas su prievolių solidarumą reglamentuojančiomis ir kitomis bendrosiomis civilinės teisės taisyklėmis, ar kiti CK straipsniai yra pakankami, kad būtų sukuriamas teisingas kreditoriaus ir bendraskolių bei bendraskolių tarpusavio teisių ir pareigų balansas. Autorės nuomone, CK 6.12 straipsnis turėtų būti vertinamas kritiškai, nepriimtiniu laikant tiek patį faktą, kad asmeniui yra „primetama“ kito asmens poziciją, mat kiekvienas asmuo turėtų turėti teisę maksimaliai panaudoti visus atsikirtimus prieš kreditorius tiesiogiai¹⁸³, tiek tai, kad pareigos skolininkui ir teisės kreditorių daugeto atveju sukūrimas, kuomet prievolės egzistavimas

¹⁸⁰ Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Universali arena“ v. UAB „Sofritas“, Nr. 2A-501-302/2009, kat. 44.2; 52.1; 44.5.1; 44.5; 44.2.4.1; 44; 44.2.4; 54.

¹⁸¹ Kauno apygardos teismo 2010 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje G. K. v. V. G. ir A. Š., Nr. 2S-144-153/2010, kat. 122.3; 122.1; 122.5; 102.5.

¹⁸² Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje K. J. v. Z. L., Nr. 2A-270-460/2009, kat. 35; 35.5; 121; 121.21.

¹⁸³ Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 73.

pripažįstamas vieno kreditoriaus atžvilgiu (CK 6.12 str. 2 d.), kreditoriams reikalauti prievolės įvykdymo, reglamentuojamas kone tapačiai. Situaciją, manytina, galima būtų sušvelninti numatant, jog toks prievolės pripažinimo poveikis priimtinas tik kitiems bendraskoliams turint analogišką intenciją, nereiškiant prieštaravimų, faktiškai egzistuojant tarpusavio atstovavimui ar pan.

2.4.2. Teismo sprendimo įtaka teismo procese nedalyvavusiems bendraskoliams

Kitas panašaus pobūdžio nagrinėtinas momentas susijęs su teismų sprendimų įtaka bendraskoliams. Nors pastaruoju metu teismų praktikoje, siekiant proceso operatyvumo, ekonomiškumo, paprastesnio atgręžtinio reikalavimo teisės įgyvendinimo (CPK 182 str. 2 p.), maksimaliai koncentruoto, visapusiško bylos išnagrinėjimo, ir teisingo, pagrįsto sprendimo priėmimo¹⁸⁴, pastebimos aiškios tendencijos į bylą įtraukti visus bendraskolius¹⁸⁵, tenka pripažinti, kad pasitaiko ir atvejų, kai bylos iš esmės išnagrinėjamos ir nedalyvaujant visiems solidariems bendraskoliams. Tai sąlygoja poreikį papildomai analizuoti tam tikras CK normas, susijusias su teismo sprendimais nagrinėjant solidariajai asmenų atsakomybei reikšmingus klausimus.

Kaip teigiama CK 6.14 straipsnyje, teismo priimtas sprendimas dėl kreditoriaus ir vieno iš bendraskolių ginčo turi įtakos ir kitiems bendraskoliams. Kitų valstybių nacionaliniuose įstatymuose teismo sprendimo tarp vieno iš skolininkų ir kreditoriaus įtakos klausimas sprendžiamas įvairiai – vienose laikoma, kad jis kitiems solidariems bendraskoliams nesukelia jokių pasekmių (pvz., Vokietijoje, Austrijoje), kitose – kad turi tik solidariems atsakovams palankų poveikį (Italijoje) arba galioja ir byloje nedalyvavusiems bendraskoliams visa apimtimi (Ispanijoje). PECL komentaro autoriai laikosi pozicijos, kad teismo sprendimas skolininkams, kurie nėra byloje dalyvaujančiais asmenimis, neturi jokios įtakos jų teisėms ir (ar) pareigoms¹⁸⁶. Lietuvos teisės doktrinoje teigiama, jog CK 6.14 straipsnyje įtvirtinta norma yra logiška privalomo procesinio bendraskolių bendradarbiavimo pasekmė¹⁸⁷, grindžiama pasyviojo solidarumo suponuojamu bendraskolių tarpusavio atstovavimu¹⁸⁸. Primintina, jog vienas iš bendrininkų atstovu teisme gali būti tik esant kitų bendraskolių pavedimui,

¹⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *AB Parex bankas v. UAB „Baltoji Savingė“* ir kt., Nr. 2-1575/2009, kat. 126.2.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D.*, Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17 ; 44.5.2.1 ; Teismų praktika 29; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *S. U., G. U. ir kt. v. D. N. ir kt.*, Nr. 3K-3-215/2008, kat. 121.21; 44.8; 44.5.2.5; 114.8.2; 114.11; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Ribenos prekyba“*, Nr. 2A-187/2008, kat. 44.2.4.1; 45.2; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *E. V. M. S. ir kt. v. UAB „Mūsų namų valdos“* ir kt., Nr. 3K-3-76/2010, kat. 44.2.1; Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Seesam Lietuva“ v. AB „Klaipėdos energija“* ir kt., Nr. 2A-408-370/2010, kat. 44.5.2.17; 44.2; 44.5.1; 114.11; 44.2.4.1; 73..2.5.1.1; ir kt.

¹⁸⁶ Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 73 – 74.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 34.

¹⁸⁸ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 152.

išreikštam teisme žodiniu įgaliotojo pareiškimu, įrašytu į teismo posėdžio protokolą, o šio neesant – įtvirtintam notarine forma patvirtintame įgaliojime (CPK 56 str. 1 d. 3 p., 57 str. 2, 4 d.). Atsižvelgiant į tai, kaip plačiai derėtų aiškinti CK 6.14 straipsnio 1 dalies normą?

Neesant teismų praktikos, analizuojančios CK 6.14 straipsnio 1 dalies prasmę ir taikymo apimtį (CK 6.14 straipsnis paprastai analizuojamas tik jo 3 dalies kontekste¹⁸⁹), svarstyta, kad vienokios situacijos susiklosto, kuomet, pavyzdžiui, laiduotojas (solidarus atsakovas laidavimo sutarties su kreditoriumi pagrindu (CK 6.77 str. 2 d.)) ginčija laidavimo sutartį bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais. Teismui pripažinus laidavimo sutartį tarp laiduotojo ir kreditoriaus negaliojančia, net ir tuo atveju, kai skolininkas nebuvo įtrauktas į tokią bylą trečiuoju asmeniui, laikoma, jog pagrindas skolininko ir laiduotojo solidariajai atsakomybei išnyko, taigi tam tikra prasme ginčo tarp kreditoriaus ir vieno iš bendraskolių išsprendimas lemia ir kito bendraskolio teises ir pareigas, jų apimtį ir pobūdį.

Kiek kitaip turėtų būti aiškinami atvejai, kai teismas priima sprendimą dėl skolos priteisimo iš vieno bendraskolio procese, į kurį kiti bendraskoliai nebuvo įtraukti. Tokios situacijos pagal šiuo metu galiojantį reglamentavimą yra galimos, mat kreditorius turi teisę pasirinkti atsakomybės trauktiną subjektą. Problemos tarsi nekiltų (nebent galima kalbėti apie privalomojo solidarių bendraskolių procesinio bendrininkavimo ir teismų praktikoje akcentuojamos pareigos įtraukti į nagrinėjamą bylą visus atsakingus asmenis ignoravimą), jeigu tokioje byloje priėmus sprendimą, vykdymo procese skolos būtų reikalaujama būtent iš to bendraskolio, kurio atžvilgiu yra priimtas teismo sprendimas priteisti skolą. Ne veltui, pagal CPK reglamentuotą vykdymo procesą numatyta, jog tik tuo atveju, kai teismo sprendimas priimamas kelių solidarių atsakovų atžvilgiu, yra išduodami keli vykdomieji raštai, nurodant bendrą išieškojimo sumą, visus atsakovus ir faktą, kad jų atsakomybė yra solidari (CPK 647 str. 2 – 3 d.). Deja, praktikoje pasitaiko ir kitokių vertinimų. Ypač įdomios šiuo aspektu yra bylos, kuriose sprendimas priimamas dėl skolos priteisimo iš vieno sutuoktinio. Tokiais atvejais, kaip matyti iš teismų praktikos, susiklosto dvejopos situacijos: vykdymo procese antstoliai priteistas sumas išieško iš bendro sutuoktinių ar net procese nedalyvavusio sutuoktinio asmeninio turto arba kreipiasi į teismą dėl teismo sprendimo ir jo vykdymo išaiškinimo (CPK 589 str.). Šie atvejai yra tarpusavyje glaudžiai susiję, persipynę, todėl analizuotini kartu.

Iš esmės bene dažniausiai teismų praktikoje pasitaikydavo atvejai, kuomet antstolis, gavęs vykdomąjį raštą vieno iš sutuoktinių atžvilgiu, priverstinio vykdymo procese, neapsiribodavo vien šio asmens turtu, o, pavyzdžiui, priimdavo patvarkymą dėl skolų išieškojimo iš skolininko sutuoktinės

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sofratus“ v. UAB „Energijos taupymo centras“, Nr. 3K-3-15/2009, kat. 42.8; 42.10; 28.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. Viešosios policijos apsaugos tarnyba ir kt., Nr. 3K-3-46/2009, kat. 38; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „NORD/LB Lietuva“ v. R. K., Nr. 3K-3-428/2006, kat. 126.5; 126.8; 36.2; 27.3.2.5; Teismų praktika 26 ir kt.

darbo užmokesčio vykdymo, išsiunčiant jį vykdyti į jos darbovietę, areštuodavo sąskaitas¹⁹⁰, išieškotojui perduodavo iš varžytynių neparduoto žemės sklypo dalį, nuosavybės teise priklausantį įmonės skolininkės savininko sutuoktinei¹⁹¹ ir pan. Gindami savo teises, sutuoktiniai (ar sutuoktinis, kurio atžvilgiu be teismo sprendimo buvo vykdomas priverstinis išieškojimas) dėl tokių antstolio veiksmų kreipdavosi į teismą. Analizuojant šiose bylose priimtas LAT nutartis matyti, jog teismai iš esmės teisingai pradeda teigdami, kad Konstitucijos¹⁹² 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja *res judicata* galią, yra visiems privalomas ir vykdytinas (CPK 18 str.). Antstoliui sprendžiant dėl prievolės pobūdžio ir dėl to, jog ji vykdytina iš bendro sutuoktinių turto, laikytina, kad sprendžiamas teismo išskirtinei kompetencijai priskirti klausimai. Atsižvelgiant į tai, kad prievolės vykdymas iš bendro sutuoktinių turto yra prievolės asmeniui nustatymas, tokios prievolės pobūdį ir galimybę išieškoti iš bendro sutuoktinių turto nustato tik teismas, antstolis tokios teisės neturi ir negali priimti patvarkymo dėl skolos išieškojimo iš bendro turto¹⁹³. Nepaisant to, vykdymo procese jis turi teisę kreiptis į teismą dėl galimybės nukreipti išieškojimą į bendrą sutuoktinių turtą išaiškinimo (CPK 589 str.)¹⁹⁴. Be šios specialios normos, įstatyme taip pat nustatyta, kad jeigu teismo sprendimas yra neaiškus, tai jį priėmęs teismas turi teisę dalyvaujančių asmenų prašymu, taip pat savo iniciatyva išaiškinti, nekeisdamas jo turinio (CPK 278 str. 1 d.). Tai reiškia, kad teismo sprendimas gali būti išaiškinamas, jeigu yra neaiškiai (nesuprantamai arba nevienareikšmiškai) suformuluota sprendimo rezoliucinė dalis ir dėl to nėra visiškai aišku, kaip turi būti vykdomas sprendimas; teismas, aiškindamas sprendimą, negali keisti jo turinio ir esmės ar išeiti už byloje, kurioje priimtas aiškinamas sprendimas, išspręstų klausimų ribų¹⁹⁵. Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad abi teisės normos (tiek CPK 278 str. 1 d., tiek 589 str. 1 d.) sudaro vieną visumą ir skirtos teismo sprendimo trūkumams pašalinti ir tais atvejais, kai teismo sprendimas yra vykdytinas ir kai kyla teismo sprendimo vykdymo neaiškumų¹⁹⁶.

Deja, antstoliui pasinaudojus minėtų CPK normų suteikiama teise ir kreipusis į teismą dėl sprendimo išaiškinimo, šis nurodydavo, jog išieškojimas iš sutuoktinio, dėl kurio teismo sprendimas anksčiau nebuvo priimtas, taip pat yra galimas. Tokie sprendimai grįsti aiškinimais, jog tokiaime procese nėra paneigiama CK 3.109 straipsnyje tariamai įtvirtinta sutuoktinių prievolės solidarumo

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. ir I. Š. v. UAB „Gabuva“ ir kt., Nr. 3K-7-149/2008, kat. 93.2.1; 95.4; 129.17; 75.7; Teismų praktika 29.

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-110/2009, kat. 129.19.3; 12.

¹⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-19).

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. ir I. Š. v. UAB „Gabuva“ ir kt., Nr. 3K-7-149/2008, kat. 93.2.1; 95.4; 129.17; 75.7; Teismų praktika 29; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-110/2009, kat. 129.19.3; 129 ir kt.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, kat. 129.17; 116.10.3; 75.7; Teismų praktika 32.

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje A. G., K. G. v. R. G., Nr. 3K-3-533/2007, kat. 122.4; 116.10.3 ir kt.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje antstolis A. S. v. UAB „Birių krovinių terminalas“, bylos Nr. 3K-3-238/2007, kat. 129.1; 116.10.3; 122.1; 112; 27.7; 1; 129.12.

prezumpcija. Atitinkamai, būdavo konstatuojama, kad jeigu skolos išieškojimo iš bendro sutuoktinių turto klausimas nagrinėtas vykdymo išaiškinimo proceso metu teisme, dalyvaujant visiems suinteresuotiems asmenims, įskaitant skolininko sutuoktinį, vieno iš sutuoktinių neįtraukimas į pirminį teismo procesą nesudaro pagrindo panaikinti teismų priimtų sprendimų, kadangi dalyvaudamas sprendimo aiškinimo procese skolininko sutuoktinis turėjo visas procesines teises ir galimybes apginti savo pažeistas teises bei įstatymų saugomus interesus¹⁹⁷. Tokiam aiškinimui pagrįsti teismas pasitelkdavo ir EŽTT praktiką (pavyzdžiui, *Golder v. United Kingdom* byla¹⁹⁸), tačiau jos interpretavimas buvo akivaizdžiai netinkamas, „pritemptas“ prie LAT argumentacijos.

Pirmieji postūmiai dėl praktikos, paneigiančios teisės į teisminę gynybą, proceso dispozityvumo ir kt. principus, ignoruojančios įsiteisėjusio teismo sprendimo vykdytinumą ir neleistinumą keisti jį aiškinant, modifikavimo pastebimi jau tuo laiku, kai buvo priimami aukščiau aptarti sprendimai, tiksliau, juos galima išvesti iš teismų pozicijų dėl antstolio negalėjimo plečiamai interpretuoti teismo sprendimo, priimto tik vieno iš sutuoktinių atžvilgu. Vienoje LAT išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartyje teigiama, kad priverstinį vykdymą atliekančio subjekto – antstolio veiklos ribas visų pirma apibrėžia antstoliui nustatyta tvarka pateiktas vykdyti vykdomasis dokumentas, pavyzdžiui, vykdomasis raštas, kuriame be kitų privalomų rekvizitų, turi būti pažodžiui nurodoma su išieškojimu susijusi rezoliucinė sprendimo dalis ir pilnas skolininko pavadinimas, asmens kodas ir adresas (CPK 648 str. 1 d. 4, 7 p.). Nesant teismo sprendimo dėl antrojo sutuoktinio, vykdomasis dokumentas išieškoti iš jo asmeninio turto negali būti išduotas. Pakeisti teisingumo aktą – teismo sprendimą (*res judicata*) – antstolio patvarkymu (CPK 613, 756 str.) reikštų CPK 586 straipsnio pažeidimą, t. y. vykdymo veiksmai būtų atlikti be vykdomojo dokumento, todėl jei sutuoktiniai kreditoriams atsako solidariai, išieškojimas iš asmeninio sutuoktinių turto (CK 3.113 str.) yra galimas tik tuo atveju, kai dėl sutuoktinio yra priimtas teismo sprendimas. Tik tada yra pagrindas išduoti vykdomąjį raštą, įgalinantį antstolį išieškojimą iš asmeninio sutuoktinio turto įvykdyti teisėtai¹⁹⁹. Tačiau šioje byloje teismas aiškiai nepasisakė dėl to, ar kreipusis į teismą dėl teismo sprendimo išaiškinimo, ir šiam konstatavus, jog sprendimo vykdymas galimas išieškant ir iš kito sutuoktinio turto, būtų galima teigti esant teismo sprendimą dėl abiejų sutuoktinių solidarios

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, kat. 129.17; 116.10.3; 75.7; Teismų praktika 32; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *V. Š. ir I. Š. v. UAB „Gabuva“ ir kt.*, Nr. 3K-7-149/2008, kat. 93.2.1; 95.4; 129.17; 75.7; Teismų praktika 29; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. V. v. V. R.*, Nr. 3K-3-607/2007, kat. 75.7; 129.11; 114.6.

¹⁹⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. vasario 21 sprendimas byloje *Golder v. Didžioji Britanija*, Nr. 4451/70, serija A 18. Pirmiausia šios bylos ir darbe nagrinėjamų LAT sprendimų bylų *ratio decidendi* nesutampa. Teismų praktikoje, ypač pastaruoju metu, itin akcentuojamas šis aspektas, tad, manytina, analogiškų taisyklių reiktų laikytis ir tais atvejais, kai remiamasi ne nacionalinių teismų sprendimų suformuluota praktika, o, kaip šiuo atveju, Europos Žmogaus Teisių Teismo. Antra, šioje byloje EŽTT akcentavo kiekvieno asmens teisę kreiptis į teismą (angl. „*right to a court*“), tačiau nebuvo kalbama apie galimybę per teismo sprendimo išaiškinimo institutą primesti į pirminę bylą neįtrauktam asmeniui kokias nors pareigas.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *AB bankas „Hansabankas“ v. antstolis A. B. ir kt.*, Nr. 3K-7-114/2008, kat. 121.18; 44.

atsakomybės. Juolab, kad kiek vėlesnėje byloje, kur iš esmės pateikti analogiški argumentai, vis dar galima rasti užuominą į tai, kad antstolis turėjo išnaudoti procesines galimybes klausimams dėl skolos išieškojimo iš kasatorės turto vykdymo proceso metu išaiškinti²⁰⁰, t.y. duodama netiesioginė nuoroda į teismo sprendimo išaiškinimo institutą kaip galimą situacijos išsprendimo variantą.

Ryškiausiu impulsu, iš esmės pakeitusiu tolimesnę teismų praktiką dėl situacijų, kuomet teismo sprendimas priimamas vieno iš sutuoktinių atžvilgiu, o jo vykdymo procese siekiama išieškoti iš bendro sutuoktinių ar antrojo sutuoktinio asmeninio turto akcentuojant sutuoktinių prievolės solidarumą, laikytina atskiroji LAT teisėjos Janinos Stripeikienės nuomonė Dėl LAT 2009 m. liepos 3 d. nutarties, kurioje teismas išsakė poziciją, jog teismo sprendimo išaiškinimo metu teismas turi teisę nuspręsti ir dėl į pirminę bylą neįtraukto sutuoktinio solidarios atsakomybės. Atskirojoje nuomonėje dėstoma, jog nei sprendimo išaiškinimas (CPK 278 str.), nei sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimas (CPK 589 str.) negali asmenims nustatyti kitokių ar papildomų teisių bei pareigų, negu buvo nustatyta teismo sprendimu dėl kurio išaiškinimo ar dėl kurio vykdymo tvarkos išaiškinimo buvo kreiptasi, nes tai reikštų bylos, dėl kurios jau buvo priimtas teismo sprendimas, „persprendimą“. Naujo skolininko (kito sutuoktinio) įtraukimas taikant šiuos institutus reikštų procesinio sprendimo pakeitimą nustatant teises bei pareigas byloje nedalyvavusiam asmeniui²⁰¹. Atsižvelgiant į CK 3.92 straipsnio 3 dalies prezumpciją bei tai, kad įstatymas numato kreditoriaus pasirinkimo laisvę dėl reikalavimo teisės nukreipimo į vieną ar kelis (galimai) solidariusius skolininkus, teigtina, jog atskirojoje nuomonėje pagrįstai kritikuojamas prievolės solidarumo, kaip pagrindo priverstinai išieškoti skolą iš bet kurio solidaraus bendraskolio, esant teismo sprendimui dėl skolos priteisimo tik iš vieno iš solidarių bendraskolių, traktavimas. Ši pozicija toliau plėtojama ir vėlesnėse LAT nutartyse, pabrėžiant, kad tuo atveju, kai bylos nagrinėjimo metu sutuoktinis nebuvo įtrauktas atsakovu, kreditorius turi teisę pareikšti savarankišką ieškinį šiam sutuoktiniui (CK 6.14 str. 3 d.), įrodinėdamas sutuoktinių prievolės solidarumo faktą (CK 3.109 str.)²⁰². Manytina, galutinai ši praktika įsitvirtins po LAT plenarinės sesijos nutarimo, kur be kitų aspektų, pakartotinai patvirtinama, kad išieškojimui iš bendro sutuoktinių turto netaikytini teismo sprendimo išaiškinimo (CPK 278 str.) ar šio procesinio sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimo (CPK 589 str.) institutai. Vykdymo stadijoje jau yra įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo prievolę vykdyti įpareigotas vienas iš sutuoktinių, kas eliminuoja bendrosios dalinės prievolės galimybę, todėl kitas sutuoktinis gali būti atsakingas tik esant solidariajai bendrai sutuoktinių prievolei. Šios aplinkybės gali būti nustatytos, t.y. prievolės solidarumas ar nesolidarumas

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. L. G. v. antstolis G. M.* ir kt., Nr. 3K-3-248/2009, kat. 129.3; 129.17.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjos Janinos Stripeikienės atskiroji nuomonė Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 3 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, kat. 116.1; Teismų praktika 32.

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *M. T. v. antstolė N. Š.* ir kt., Nr. 3K-3-81/2010, kat. 75.7; 116.10.3; 129.13; 129.5.

konstatuotinas, tik kreditoriui pareiškus savarankišką ieškinį į ankstesnę bylą neįtrauktam sutuoktiniui²⁰³.

Autorės nuomone, aukščiau aptartos bylos iliustruoja teismų praktikos nagrinėtu klausimu evoliuciją nuo pernelyg plataus teismo sprendimo sąvokos interpretavimo, į ją įtraukiant ir teismo sprendimo bei teismo sprendimo vykdymo išaiškinimus, iki racionalaus, civilinio proceso esmę ir principus atitinkančio dėstymo. Be to, palaipsniui susiformavusi praktika aptartose situacijose traktuotina kaip tam tikros gairės aiškinat CK 6.14 straipsnio 1 dalies esmę. Tiksliau, prieinama išvada, jog ji turėtų būti taikoma maksimaliai siaurai, kad būtų išvengta civilinės teisės ir civilinio proceso teisės normų ir principų pažeidimų, nebūtų paneigta įstatymiškai įtvirtinta pareiga teisės normas aiškinti sistemiškai (CK 1.9 str.). Vadovavimasis pernelyg plačiu minėtos normos aiškinimu, jog sprendimas dėl vieno bendraskolio ir kreditoriaus iš esmės tapatus sprendimui dėl visų bendraskolių ir kreditoriaus, paneigtų ne tik prievolių daugeto solidarioje prievolėje koncepciją, bet ir CK 6.14 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos teisės vėliau pareikšti ieškinį kitiems bendraskoliams bei CK 6.6 straipsnio 4 dalies prasmę. Todėl darytina išvada, kad CK 6.14 straipsnio 1 dalis visais atvejais aiškintina kaip apimanti, reglamentuojanti šalutinių, daugiau individualių, t.y. tarp kiekvieno bendraskolio ir kreditoriaus, ginčų sprendimų poveikį kitiems bendraskoliams.

2.4.3. Skolininkų daugeto tarpusavio santykiai, įvykdžius prievolę kreditoriui

Solidarus bendraskolis, įvykdęs prievolę kreditoriui, kitų bendraskolių atžvilgiu tampa kreditoriumi. Bendraskolių tarpusavio santykius po prievolės kreditoriui pasibaigimo įvykdymu, nustato net kelios teisės normos. CK 6.9 straipsnis numato, kad toks skolininkas įgyja teisę regreso tvarka reikalauti iš kitų bendraskolių lygiomis dalimis atlyginti sumokėtą sumą, išskaičius jam pačiam tenkančią dalį, t.y. duodama nuoroda į dalinės atsakomybės taikymą. Laidavimo santykiuose prievolę įvykdęs laiduotojas perima kreditoriaus teises ir įgyja atgrėžtinio reikalavimo teisę į skolininką (CK 6.83 str.)²⁰⁴. Dar kiek kitaip šis santykis reglamentuojamas CK 6.280 straipsnio 2 dalyje, kur teigiama, kad vienas iš žalą padariusių asmenų, atlyginęs kelių asmenų padarytą žalą, turi teisę reikalauti žalos atlyginimo proporcingai jų kaltei, o to negalint nustatyti – lygiomis dalimis.

Kadangi CK, reglamentuodamas iš esmės analogiškus santykius (t.y. santykius tarp solidarių bendraskolių, vienam iš jų įvykdžius prievolę kreditoriui), vartoja skirtingas sąvokas, pirmiausia kyla klausimas – kokia tvarka už bendraskolius prievolę įvykdęs asmuo turi teisę reikalauti jų prievolės įvykdymo – regreso (lot. *regresus* – atgalinis judėjimas, grįžimas) ar cesijos (lot. *cessio* – perleidimas,

²⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje R. A. v. A. A., Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1; 75.7; 75.8; Teismų praktika 33.

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuva Statoil“ v. UAB „J. P. Transportas“ ir kt., Nr. 3K-3-450/2010, kat. 36.2; 35.4; 40.1.

perdavimas)? Pagal bendrą taisyklę, prievolę įvykdžiusio bendraskolio reikalavimo teisė vykdytina regresio tvarka, todėl teismai, taikydami šią normą, paprastai neatlieka detalesnių jos aiškinimų, dažnai apsiribojama CK normos atkartojimu²⁰⁵. Kartais papildoma, kad toks bendraskolis perima kreditoriaus teises ir pagal įstatymą (CK 6.114 str. 3 p.) įgyja teisę pareikšti regresinį, t. y. atgręžtinį reikalavimą kitiems bendraskoliams²⁰⁶. Autorės nuomone, nėra visai tikslu regresinio reikalavimo, t.y. naujo santykio, atsiradimą, įvardinti kaip kreditoriaus teisių perėmimą, tačiau tokia motyvacija pateisinama, vertintina kaip neapsižiūrėjimas, mat teisinis reglamentavimas šioje srityje gana klaidinantis.

CK 6.280 straipsnio 2 dalis, detalizuojanti CK 6.9 straipsnį, skirta reglamentuoti bendraskolių tarpusavio reikalavimus deliktiniuose santykiuose. Nors pats straipsnis aiškiai neįvardija, kokia tvarka bendraskolis įgyja teisę reikalauti sumokėtų sumų atlyginimo, iš paties CK 6.280 straipsnio pavadinimo matyti, jog kalbama apie regresio teisės įgijimą. Analogiškos nuoseklios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje²⁰⁷. Kiek įdomesnė situacija susiklosto, kuomet asmenų daugeto padaryta žala atlyginama kito, tiesiogiai skolininkų ir kreditoriaus santykiyje nedalyvaujančio subjekto. Bene išsamiausiai tokia situacija nagrinėta gana naujoje LAT byloje, kur Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (toliau – Sodra) siekė prisiteisti nukentėjusiam asmeniui išmokėtas kompensacijas. Solidariais atsakovais byloje įtraukti bendrais veiksmais minėtam nukentėjusiajam žalos padarę asmenys. Teisėjų kolegija sprendė, kad nukentėjusiajam išmokėjus kompensacijas, susiklostė subrogacijos situacija²⁰⁸. Subrogacija yra restitucinio (kompensacinio), prevencinio ir sąžiningumą užtikrinančio pobūdžio, dėl to dalį žalos kompensavusiam asmeniui suteikiama teisė perimti nukentėjusiojo teisę į žalos atlyginimą tiek, kiek išmokėta kompensacijos. Subrogacija yra reikalavimo teisės perėjimas įstatymo pagrindu – įstatyminė cesija (CK 6.101 str. 4 d.)²⁰⁹, t.y. asmenų pasikeitimas prievolėje. Priešingai negu regresio atveju, įvykus subrogacijai, neatsiranda naujos prievolės, egzistuojanti prievolė nepasibaigia, ji išlieka ir naujasis kreditorius išsaugo visas buvusio

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. – S. v. A. S.*, Nr. 3K-3-275/2007, kat. 116.10.2; 75.7; 122.4; 35.3.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. G. J.*, Nr. 3K-3-410/2007, kat. 78.2.1; 75.4.3; 118.5; 121.15; 77.4.2; 75.8; 44.5.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. J. v. A. J.*, Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7; 75.8; Teismų praktika 30 ir kt.

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *E. S. ir D. S. v. R. P. ir L. P.*, Nr. 3K-3-178/2009, kat. 35.3.1.

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Parex lizingas“ v. UAB „MRI Finansinis auditas“* ir kt., Nr. 3K-3-439/2006, kat. 28.1; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB DK „PZU Lietuva“ v. AB „Lietuvos draudimas“, D. J.*, Nr. 2A-181/2008, kat. 106.4; 110.1; 38; 73..2.5.5.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. R. V. ir kt.*, Nr. 3K-3-83/2010, kat. 44.5.2.16; 38; 73.1; 35.3.1; 73.2.13; 44.5.2.14; Teismų praktika 33.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB ERGO Lietuva* ir kt., Nr. 3K-3-503/2005, kat. 73.2.6.1; 37; 38; Teismų praktika 25; 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-7-73/2007, kat. 38; 37; 24.1 ir kt.

kreditoriaus teises, privilegijas²¹⁰. Tai reiškia, kad Sodra, išmokėjusi socialinio draudimo išmokas, tampa kreditoriumi prievolėje dėl žalos atlyginimo, tad jei nukentėjusį ir skolininkus siejo solidarioji prievolė, ji išlieka ir įvykus subrogacijai. CK 6.280 straipsnio 2 dalis šiuo atveju netaikoma, nes ji taikytina tik tada, kai vienas iš bendrai žalos padariusių asmenų atlygina visą žalą. Tiksliau, vienam iš už žalos padarymą atsakingam asmeniui atlyginus visą žalą nukentėjusiajam, išoriniai civilinės atsakomybės santykiai pasibaigia ir prasideda nauji bendraskolių tarpusavio prievoliniai santykiai, t. y. vidiniai jų regresinių reikalavimų vienas kitam įgyvendinimo santykiai. Nukentėjusiajam kilusios žalos ir padaryto teisės pažeidimo santykio aspektu bendraskolių statusas yra lygiavertis, todėl logiška, teisinga, sąžininga ir protinga, kad jų tarpusavio atsiskaitymams įgyvendinti įstatymų leidėjas nustatė dalinės prievolės taisyklės (CK 6.9 str.)²¹¹. Toks teismo išaiškinimas vertintinas kaip racionalus, tiek įstatyminių reglamentavimų, tiek bendruosius civilinės teisės principus, tiek trečiojo asmens, atlyginusio žalą, ir bendraskolių bei bendraskolių tarpusavio santykių esmę atitinkantis sprendimas.

Kiek kitaip reglamentuojamas laiduotojo, įvykdžiusio už skolininką prievolę kreditoriui, santykis su skolininku. Nors laidavimo santykiuose, laiduotojas ir skolininkas laikomi solidariais bendraskoliais, laiduotojas atsako tik dėl tokio savo statuso - faktiškai asmuo, už kurį laiduojama, yra vienintelis skolininkas; laidavimo prievolė yra akcesorinio pobūdžio. Atitinkamai, CK 6.83 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad įvykdžiusiam prievolę laiduotojui pereina visos kreditoriaus teisės pagal šią prievolę; CK 6.101 straipsnio 4 dalies 3 punktas įtvirtina tapačią taisyklę. Vadinas, laiduotojo teisės įvykdžius prievolę įgyvendinamos pagal reikalavimo perleidimą reglamentuojančiais taisyklės, t.y. neatsiranda naujos prievolės, egzistuojanti prievolė nepasibaigia, ji išlieka ir laiduotojas išsaugo visas buvusio kreditoriaus teises ir privalumus (angl. *step into the shoes of the creditor*).

Vis dėlto, doktrinoje ir teismų praktikoje šių normų taikymas nėra toks paprastas, tiksliau, vis dar gana aiškiai jaučiamas sąvokų „regresas“, „subrogacija“, „cesija“, „reikalavimo perleidimas“ tapatinimas. Pavyzdžiui, dar remiantis senuoju CK²¹² parašytame civilinės teisės vadovėlyje, prof. P. V. Rasimavičius rašo, kad prievolę įvykdžiusiam laiduotojui pereina visos kreditoriaus teisės, todėl kreditorius turi pareigą perduoti jam visus reikalavimo teisę įrodančius dokumentus bei ją užtikrinančias teises²¹³. Tuo tarpu CK komentare, viena vertus, teigiama, kad laiduotojas įgyja teisę skolininkui pareikšti regresinį reikalavimą, kita vertus, kalbama apie ankstesniojo kreditoriaus pareiga

²¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „ERGO Lietuva“ ir kt., Nr. 3K-3-503/2005, kat. 73.2.6.1; 37; 38; Teismų praktika 25.

²¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. R. V.* ir kt., Nr. 3K-3-83/2010, kat. 44.5.2.16; 38; 73.1; 35.3.1; 73.2.13; 44.5.2.14; Teismų praktika 33.

²¹² 1964 m. CK reglamentavimas savo turiniu buvo analogiškas dabar galiojančiajam. 214 straipsnis. Prievolės neįvykdžius, skolininkas ir laiduotojas atsako kreditoriui kaip solidariniai skolininkai, jeigu ko kita nenustato laidavimo sutartis. <...> 216 straipsnis. Įvykdžiusiam prievolę laiduotojui pereina visos kreditoriaus teisės, turimos šioje prievolėje.

²¹³ Mikelėnas V., *et al.* Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vjūsta, 1997. P 404.

perduoti ir šalutines, papildomas teises patvirtinančius dokumentus (CK 6.101 str. 2 d.)²¹⁴. Teismų praktikoje²¹⁵ taip pat randama gana kontraversišku pasisakymu dėl laiduotojui pereinančių teisių, pavyzdžiui, „jei kasatorė įvykdys visą solidariąją prievolę, tai regreso tvarka galės išieškoti iš buvusio sutuoktino visą sumą, jei įrodys, kad gautas lėšas šis panaudojo asmeniniais interesais (CK 6.9 str. 5 d.). Tokias pat teises ji įgis kaip laiduotoja (CK 6.83 str.)“²¹⁶, „jei laiduotojas įvykdo už skolininką prievolę ir ko kita nenumato sutartis, laiduotojas turi galimybę kompensuoti savo praradimus nukreipdamas į skolininką regresinį reikalavimą“²¹⁷, „laiduotojas, įvykdes prievolę, perima kreditoriaus teises, t. y. įgyja teisę pareikšti skolininkui regresinį reikalavimą (CK 6.83 str.)“²¹⁸, „laiduotojo reikalavimo teisės į skolininką atsiradimas įstatyme siejamas su prievolės kreditoriui įvykdymu, tai yra tik įvykdes skolininko prievolę laiduotojas įgyja teisę pareikšti skolininkui regresinį reikalavimą“²¹⁹ ir kt. Svarstyta, kad „regresas“, „regresinis reikalavimas“ šioje situacijoje vartojamas ne kaip konkretų santykį, t.y. naujos regresinės prievolės atsiradimą, apibrėžiančios sąvokos, o kaip bendro pobūdžio frazė, reiškianti subjekto, įvykdžiusio prievolę už skolininką (-us), reikalavimas, kad jie grąžintų tai, kas už juos sumokėta, nedetalizuojant, ar tai suprantama kaip naujas, ar kaip tas pats santykis, tik pasikeitus kreditoriui. Juolab, kad kitose to paties apeliacinio teismo panašiu laiku priimtose nutartyse, teigiama, jog kuomet prievolė įvykdoma iš laiduotojo, įvyksta materialųjų teisių perėmimas (CPK 48 str.) ir atitinkamai dėl viso ar dalies reikalavimo laiduotojas įstoja į bankroto bylą vietoj kreditoriaus (jeigu kreditoriaus finansiniai reikalavimai bankroto byloje buvo patvirtinti) arba pareiškia kreditorinį reikalavimą skolininko bankroto byloje (jeigu kreditoriaus finansiniai reikalavimai bankroto byloje nebuvo pareikšti ir patvirtinti)²²⁰; laiduotojui pereina visos kreditoriaus teisės pagal prievolę, įskaitant ir visas kitas šalutines (papildomas) teises, susijusias su reikalavimo teisės užtikrinimu, kaip hipotekos, įkeitimo teisė (CK 6.101 str. 2 d.)²²¹. Vis dėlto, nevienodas sąvokų vartojimas klaidina ir gali lemti netinkamą vieno ar kito asmens teisių ir pareigų apimtį suvokimą.

²¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 125.

²¹⁵ LAT ryškesnių prieštaravimų šioje srityje reta, tačiau Lietuvos apeliaciniame teisme vieningos praktikos kartais pasigendama.

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. J. v. A. J.*, Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7; 75.8; Teismų praktika 30.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2010, kat. 126.8; 95.6; 36.2.

²¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 10 d. sprendimas civilinėje byloje *AB bankas „Hansabankas“ v. R. P. B.*, Nr. 2A-248/2009, kat. 63.2; 102.2; 36.2; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *AB SEB bankas v. S. P. ir M. P.*, Nr. 2-92/2010, kat. 116.5.3; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. UAB „Ravanda“* ir kt., Nr. 2-597/2010, 110.1.

²¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1465/2009, kat. 126.5.

²²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *AB Parex banko v. UAB „Baltoji Savingė“* ir kt., Nr. 2-1575/2009, kat. 126.2.

²²¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. I. S.*, Nr. 2A-617/2010, kat. 63.2; 35.1; 36.2.

Išsiaiškinus, kokiais pagrindais kyla atgręžtiniai bendraskolių tarpusavio reikalavimai, keltinas klausimas dėl taikytinų atsakomybės dalių nustatymo taisyklių. Kaip jau minėta, bendrasis CK 6.9 straipsnio 1 dalyje (ne sutartiniais pagrindais kilusiai žalai – CK 6.280 str. 2 d.) įtvirtintas principas, kad bendraskolių tarpusavio santykiai grindžiami dalinės prievolės principais. Vienam solidariajam skolininkui įvykdžius visą prievolę ji baigiasi (CK 6.123 str.), todėl toks bendraskolis įgyja teisę pareikšti regresinį, t. y. atgręžtinį reikalavimą kitiems bendraskoliams. Bendraskolis regreso teisę įgyja pagal įstatymą (CK 6.114 str. 3 p.), todėl nereikalingi papildomi bendraskolių susitarimai²²². CK 6.9 straipsnio 1 dalies taisyklė iš esmės atkartoja CK 6.5 straipsnį, reglamentuojantį dalinės atsakomybės (prievolės) klausimus, t.y. numato lygių dalių prezumpciją, nebent įstatymas ar sutartis numato kitaip²²³. Tapačią taisyklę numato ir PETL 10:105 straipsnio 1 dalis. Specialioji laidavimo santykiams skirta norma (CK 6.84 str.) prievolę įvykdžiusiam laiduotojui numato teisinę galimybę, negalint sumokėtų sumų išieškoti iš skolininko, reikalavimą nukreipti į kitus laiduotojus (jei tokie buvo) proporcingai jų daliai. Kitaip tariant, taip pat įtvirtinamas dalinės atsakomybės principas.

Vėl kiek kitaip reglamentuojamas atsakomybės padalijimas deliktiniuose santykiuose. CK 6.280 straipsnio 2 dalis numato atvirkštinę bendrajai taisyklę – atsakomybės dalys skirstomos proporcingai žalą padariusių asmenų kaltei, o tikro jos dydžio nepavykus nustatyti žalą bendraskoliai tarpusavyje pasidalija lygiomis dalimis. Europos šalių praktikoje taip pat nėra vieningos pozicijos šiuo klausimu. Vienur, panašiai kaip ir Lietuvoje, svarbiausią vaidmenį vaidina neteisėtų veiksmų reikšmingumo, kaltės laipsnis (Prancūzija, Danija, Graikija ir kt.), kitur vadovaujamosi priežastinio ryšio taisyklėmis (Vokietija, Austrija, Italija ir kt.), arba apskritai šis klausimas paliekamas visiškai teisėjo diskrecijai (Didžioji Britanija, Airija ir kt.)²²⁴. Manytina, kad nederėtų apsiriboti vien kalte kaip atsakomybės dalių nustatymo pagrindu. PETL atgręžtiniuose bendraskolių reikalavimuose siūlo remtis platesniu aiškinimu, t.y. atsižvelgti ne tik į kiekvieno bendraskolio kaltės laipsnį, bet ir į visas kitas aplinkybes, galinčias turėti reikšmės atsakomybės dalies didinimui ar mažinimui (PETL 9:102 str.). Tuo tarpu bendroji DCFR solidarių bendraskolių tarpusavio reikalavimus numatanti norma (III knygos 4:106 (2) str.), kaip ir CK 6.9 straipsnis, numato lygių dalių principą, tačiau kitokių dalių nustatymą leidžia atsižvelgiant į visas bylai reikšmingas aplinkybes, ypač kalte²²⁵. Kaltės kaip vienintelio indikatorius pasirinkimas gerokai apriboja, nors šis veiksnys neabejotinai daugeliu atvejų yra vienas reikšmingiausių²²⁶. Tik vertinant visumą veiksnių, atsakomybės dalių nustatymas geriausiai

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *E. S. ir D. S. v. R. P. ir L. P.*, Nr. 3K-3-178/2009, kat. 35.3.1

²²³ Apie dalinės atsakomybės dalių paskirstymo taisyklės kalbėta Pirmoje darbo dalyje.

²²⁴ Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002. P. 67 – 68.

²²⁵ Study Group on a European Civil Code. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. DCFR. Outline Edition. Munich: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2009. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-11] <http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf>.

²²⁶ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 145.

atspindėtų faktinį kiekvieno iš bendraskolių „indėlį“ į žalos padarymą ir prisiimtą atsakomybę, atitiktą sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus.

Apibendrinant, darytina pabrėžtina, kad iš esmės pagal bendrą taisyklę, vienam solidarių skolininkų įvykdžius prievolę, jis įgyja regresą teisę į kitus bendraskolius jų atsakomybės dalyje. Kaip ryškesnė išimtis paminėtini laiduotojo ir skolininko santykiai, kuriuose, dėl paties laidavimo instituto ypatybių, laiduotojas perima visas ankstesniojo kreditoriaus teises skolininko atžvilgiu, įskaitant ir to reikalavimo užtikrinimus (cesija). Tenka pripažinti, kad šiuo metu galiojantis teisių perėjimo prievolėje reglamentavimas (neapsiribojant vien paminėtomis įstatymo normomis) gana komplikotas ir nenuoseklus. Atitinkamai, varijuoja ir doktrinoje bei teismų praktikoje vartojamos sąvokos, klaidinančios dėl tikrųjų įgytų teisių apimtys. Nepaisant to, sekant teismų praktikos raidos tendencijas, manytina, kad ilginiui sąvokos bus galutinai atribotos ir visais atvejais vartojamos tinkamai, priklausomai nuo konkretaus nagrinėjamo santykio esmės. Neabejotinas postūmis tam būtų aptartų sąvokų suvienodinimas, jų vartojimo suderinimas kodekse. Autorės manymu, taip pat išvelgtinas poreikis suformuluoti kiek liberalesnes taisykles kalbant apie bendraskolių atsakomybės dalių pasidalijimą atlyginus žalą nukentėjusiajam (deliktiniuose santykiuose), t.y. nustatyti platesnius dalių nustatymo pagrindus, neapsiribojant vien kaltės laipsniu.

III DALIS

SUBSIDIARI CIVILINĖ TEISINĖ ATSAKOMYBĖ

Be aptartųjų, doktrinoje kaip dar viena skolininkų daugeto atsakomybės formų įvardijama subsidiari (lot. *subsidium* – pagalba, parama) atsakomybė. Rusijos civilinėje teisėje, iš kurios į Lietuvos teisę perkelta nemažai normų, įskaitant ir reglamentuojančias subsidiarią atsakomybę, kalbant apie civilinės atsakomybės rūšis pagal kelių atsakingų asmenų atsakomybės dalis, taip pat skiriamos ne tik dalinė ir solidari civilinė atsakomybė, bet ir subsidiarioji²²⁷. Žvelgiant į įstatyminį reglamentavimą, matyti, kad ši atsakomybės forma neįvardijama aptariant skolininkų ir kreditorių daugeto santykius (Šeštos knygos I dalies II skyriaus Pirmas skirsnis), - bendrosios subsidiarumo, kaip vienos iš civilinės atsakomybės rūšių, taisyklės pateikiamos tik CK 6.245 straipsnio 5 – 6 dalyse. Nepaisant tokio struktūrinio sprendimo bei atsižvelgiant į tai, kad subsidiarios atsakomybės santykyje veikia ne vienas skolininkas (paraleliai numatoma subsidiaraus skolininko atsakomybė), manytina, kad subsidiari atsakomybė doktrinoje pagrįstai priskiriama prie skolininkų daugeto atsakomybės formų. Vis dėlto, siekiant pašalinti abejones dėl subsidiarios atsakomybės pobūdžio ir sukurti struktūriškai nuoseklesnį reglamentavimą, autorės nuomone, subsidiarią atsakomybę galima būtų įtvirtinti drauge su kitomis bendraskolių atsakomybės formomis.

Atitinkamai, laikant subsidiarią atsakomybę skolininkų daugeto atsakomybės forma, šioje dalyje detaliau analizuotinas subsidiarios atsakomybės teisinis reglamentavimas, jį aiškinanti doktrina ir teismų praktika, įvardijant problemiškesnius, galimai keistinus momentus, ir siūlant preliminarius jų sprendimo būdus.

3.1. BENDRASIS SUBSIDIARIOSIOS ATSAKOMYBĖS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Kaip jau įvardinta, bendroji subsidiarią atsakomybę nustatanti norma yra CK 6.245 straipsnio 5 – 6 dalys. Įstatymas numato, kad pirmiausia subsidiarios atsakomybės atveju kreditorius turi pareigą prievolės įvykdymo reikalauti iš pagrindinio skolininko, o tik šiam atsisakius atlyginti nuostolius ar kreditoriui per protingą terminą negavus iš skolininko atsakymo į pareikštą reikalavimą numatyta galimybė reikalavimą nukreipti į papildomai su skolininku atsakingą subsidiarų skolininką. Be to, numatomos papildomos sąlygos, kaip, pavyzdžiui, pareiga reikalavimą patenkinti per įskaitymo institutą, jei skolininkas turi priešpriešinį reikalavimą į kreditorių. Lietuvos įstatyme numatytos taisyklės praktiškai pažodžiui perrašytos iš Rusijos CK 399 straipsnio. Kitose užsienio šalyje tokios sąvokos kaip subsidiari atsakomybė pasigendama, nebent kalbėtume apie patronuojančios įmonės

²²⁷ Osakwe Ch. Russian Civil Code. Part 1 – 3: Text and Analysis / Translation and Commentary. Moscow: Wolters Kluwer, 2008. P. 138.

atsakomybę už dukterinės įmonės įsipareigojimus²²⁸ ar kitus daugiau su įmonių teise susijusius klausimus. Teisės žodyne randama sąvoka antrinė atsakomybė (angl. *secondary liability*), aiškinama kaip atsakomybė, kuri kyla tik pirminei atsakingai šaliai nesugebant, negalint įvykdyti savo įsipareigojimų²²⁹, tačiau, pavyzdžiui, Vokietijos, Prancūzijos CK tokios sąvokos rasti nepavyko; ji daugiau vartojama JAV, bet turi kiek kitokį atspalvį nei Lietuvoje reglamentuojama subsidiarioji atsakomybė, todėl plačiau nenagrinėjama.

Pirmiausia iš to, kaip formuluojama CK 6.245 straipsnio 5 dalis (turimos galvoje dalys „turi pagrindiniam skolininkui pareikšti reikalavimą“, „pagrindinis skolininkas atsisakė atlyginti nuostolius arba kreditorius per protingą terminą iš skolininko negavo atsakymo į pareikštą reikalavimą“), nėra aišku, kaip turėtų būti išreikštas tas reikalavimas pagrindiniam kreditoriui, ir koks skolininko atsisakymas laikomas pakankamu, jog kreditorius įgytų teisę reikalavimą nukreipti į subsidiarų skolininką. Aiškesnio atsakymo į šiuos klausimus nepateikia nei Šeštos knygos komentaras, nei ne kartą cituoti civilinės teisės klausimus nagrinėjantys darbai. Lingvistiškai aiškinant šią normą atrodytų, kad kreditorius gali pareikšti bet kokį reikalavimą (žodinį, rašytinį, neteismine ar teismine tvarka), nes pati įstatymo norma jam nenumato visiškai jokių reikalavimų. Analogiška situacija ir su pagrindinio skolininko reakcija į tokį reikalavimą – pakankamais laikomi atsisakymas sumokėti, reikalavimo ignoravimas. Tokiu atveju turėtume daryti išvadą, jog reikalavimo nukreipimo į subsidiarų skolininką prielaida gali būti telefoninis pokalbis, kurio metu kreditorius pareikalautų sumokėti skolą, o skolininkas atsisakytų tai daryti. Toks interpretavimas reikštų kiek modifikuotą solidarią prievolę, nes subsidiarumas kaip pagrindinio skolininko ir kreditoriaus santykį papildantis elementas nesunkiai eliminuojamas pasinaudojus formaliomis priemonėmis.

Kaip rašoma analizuojamą CK 6.245 straipsnio 5 dalį atitinkančiame Rusijos CK 399 straipsnyje, kreditorius privalo pareikšti reikalavimą pagrindiniam skolininkui, o tik šiam atsisakius įvykdyti prievolę ar per protingą laiką neatsakius į reikalavimą gali reikalavimą nukreipti į papildomai atsakantį asmenį²³⁰. Vertimuose į anglų kalbą ši dalis pateikiama įvairiai, pavyzdžiui, „<...> *the creditor shall be obliged to present the claim against the principal debtor* <...> *If the principal debtor has refused to satisfy the claim of the creditor, or if the creditor has not received from him, within a reasonable term, a response to the presented claim* <...>”²³¹, „<...> *the creditor must submit the claims to the primary debtor* <...> *If the primary debtor refuses to satisfy the claims of the creditor or*

²²⁸ Brown H. L. Parent-Subsidiary Liability under the Foreign Corrupt Practices Act // Baylor Law Review. 1998, No. 2. P. 1-63.

²²⁹ Garner B. A. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. St. Paul: West Group, 1999. P. 926.

²³⁰ Rusijos CK rusų kalba [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-12] <http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/5_55.html#p3347>: „<...> *кредитор должен предъявить требование к основному должнику* <...> *Если основной должник отказался удовлетворить требование кредитора или кредитор не получил от него в разумный срок ответ на предъявленное требование, это требование может быть предъявлено лицу, несущему субсидиарную ответственность*“.

²³¹ Rusijos civilinis kodeksas anglų kalba [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-12] <<http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionIII/Subsection1/Chapter25.html>>.

*the creditor does not receive an answer from him regarding the asserted claims within a reasonable time*²³². Anglų kalboje sąvoka „claim“ suprantama kaip reikalavimas sumokėti, gražinti pinigus ar įvykdyti kitą priklausančią prievolę, įskaitant ieškinio pareiškimą teismine tvarka²³³. Sąvoka „refuse“, atitinkamai, suprantama kaip atsisakymas, atmetimas. Nepaisant tiek originaliame, tiek verstame tekste vartojamų sąvokų panašumo į Lietuvos CK normose įrašytąsias, kas leistų gana liberaliai vertinti reikalavimo pareiškimą ir atsisakymą vykdyti prievolę, kai kurių Rusijos CK analizuojančių autorių darbuose aiškinama, jog kreditoriaus pareiga pareikšti reikalavimą yra pareiga pirmiausia visais įmanomais būdais siekti skolą išsireikalauti iš pagrindinio kreditoriaus, t.y. net ir iškelti jam bylą. Tik proceso pabaigoje nepavykus išsireikalauti visos ar dalies skolos, kreditorius įgyja teisę nepatenkintą reikalavimą ar jo dalį nukreipti į papildomai atsakančią subjektą. Kitaip sakant, pagal šios normos prasmę, kreditorius negali kreiptis į subsidiarų skolininką tol, kol nėra išnaudotos visos teisinės galimybės skolą išsireikalauti iš pagrindinio skolininko²³⁴.

Toks išaiškinimas leidžia daryti keletą išvadų. Pirma, kreditoriaus reikalavimas turi pasireikšti tiek neteisminių, tiek teisminių priemonių naudojimu; antra, skolininko atsisakymas turėtų būti suprantamas kaip objektyvus negalėjimas įvykdyti prievolę; trečia, kreditoriaus teisės į subsidiarų skolininką atsiranda tik išnaudojus visas teises priemonės skolos atgavimui iš pagrindinio skolininko. Taigi, nors įstatyminis Lietuvos ir Rusijos reglamentavimas savo turiniu yra analogiškas, pastaruoju atveju teisės doktrina formuoja griežtesnę požiūrį į subsidiarią atsakomybę ta prasme, kad labiau pabrėžiamas subsidiaraus skolininko tik kaip papildomai atsakančio subjekto vaidmuo, ir numatomos aiškesnės taisyklės dėl pagrindinio skolininko ir kreditoriaus santykio.

Panašią poziciją formuluoja ir Europos CK rengusi darbo grupė. Bendros pagrindų sistemos projekte, numatant užtikrinimo priemonių (angl. *securities*²³⁵) reglamentavimo ypatumus, įtvirtinama solidarios atsakomybės prezumpcija, tačiau gana detalai reglamentuojamos ir situacijos kuomet susitariama kitaip, t.y. taikoma subsidiari užtikrinimo davėjo atsakomybė. Projekto 2:106 straipsnis²³⁶ numato, kad prieš nukreipdamas reikalavimą į subsidiarų skolininką, kreditorius privalo imtis visų tinkamų priemonių skolai atgauti (angl. *must have undertake appropriate attempts to obtain satisfaction*) iš pagrindinio skolininko ar su juo solidariai atsakančių asmenų. Išimties numatomos tik tais atvejais, kuomet akivaizdu, jog skolos pagrindinis skolininkas negrąžins arba tai bus itin sudėtinga, tiksliau, pagrindinio skolininko bankroto atveju ar prasidėjus kitoms ekvivalentiškoms

²³² Osakwe Ch. Russian Civil Code. Part 1 – 3: Text and Analysis / Translation and Commentary. Moscow: Wolters Kluwer, 2008. P. 466.

²³³ Teisės žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-12] <<http://dictionary.law.com>>.

²³⁴ Osakwe Ch. Russian Civil Code. Part 1 – 3: Text and Analysis / Translation and Commentary. Moscow: Wolters Kluwer, 2008. P. 139.

²³⁵ Ši sąvoka, manytina, apima tiek laidavimą, tiek garantijas pagal Lietuvos teisinį supratimą, mat anglų kalboje žodžiai laidavimas, garantija paprastai įvardijami vienodai.

²³⁶ Study Group on a European Civil Code. Personal Security Contracts [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-29] <http://www.sgecc.uos.de/media/downloads/personal_security_contracts_2005_10.pdf>.

procedūroms. Aiškinant šią taisyklę, autoriai pasisako ir dėl pačios subsidiarios atsakomybės esmės. Teigiama, kad atsakomybės subsidiarumas skirtas apsaugoti subsidiaraus skolininko interesus nuo pernelyg ankstyvo kreditoriaus reikalavimo, todėl pabrėžiama, kad kreditorius turi pareigą visais tinkamais būdais mėginti atgauti skolą iš pagrindinio skolininko ar su juo solidariai atsakančių asmenų, ir tik paaiškėjus, jog prievolės įvykdymas yra neįmanomas, galima subsidiaraus skolininko atsakomybė²³⁷. Taigi bendra Vakarų Europos pozicija dėl atsakomybės subsidiarumo taip pat krypta į kiek griežtesnį aiškinimą ir reglamentavimą, akcentuojant, jog reikalavimas į pagrindinį skolininką turėtų būti suprantamas kaip visų tinkamų priemonių prievolės įvykdymui iš pagrindinio skolininko išgauti naudojimas, nors ir su tam tikromis išimtimis.

Tiesa, yra ir kitokių nuomonių, aiškinančių subsidiarią atsakomybę panašiai kaip ir Lietuvos doktrinoje, t.y. reikalavimą suprantančių plačiai, neįpareigojančių kreditoriaus imtis visų būtinų priemonių reikalavimo patenkinimui iš skolininko²³⁸. Nepaisant to, teigtina, jog subsidiarumo esmę geriau atskleistų pirmasis aiškinimas, vadovaujantis juo atsakomybės solidarumo ir subsidiarumo skirtumas būtų kur kas akivaizdesnis.

Kitas momentas – CK 6.245 straipsnio 6 dalyje numatytas įpareigojimas subsidiariajam skolininkui, tuo atveju, jei jis patrauktas į bylą dėl prievolės įvykdymo, inicijuoti ir pagrindinio skolininko dalyvavimą byloje. Šios taisyklės formuluotė tik dar labiau sustiprina išpūdį, jog pagrindiniam skolininkui atsisakius vykdyti prievolę, subsidiariam skolininkui kreditorius gali iškart iškelti bylą. Be to, pasigendama atvirkštinės taisyklės, kuomet byla pradedama prieš pagrindinį skolininką – juk iš esmės atsakomybės pobūdis tarp bendraskolių išlieka, tad taikomos taisyklės turėtų būti analogiškos. Įpareigojimas subsidiariam skolininkui, kuriam iškelta byla, patraukti dalyvauti byloje pagrindinį skolininką, apskritai vertintinas kritiškai. Įstatymas nenumato, kokia tokiu atveju turėtų būti pagrindinio skolininko procesinė padėtis, bet iš esmės vienintelė galimybė subsidiariam skolininkui yra skolininką įtraukti trečiuoju asmeniu, nes teisė pasirinkti atsakovą priklauso išimtinai ieškovui. Vadinasi, subsidiariam skolininkui esant atsakovu, o pagrindiniam skolininkui – trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų, tam tikra prasme šie asmenys susikeičia vietomis pirminio santykio atžvilgiu. Deja, doktrinos autorių nuomonių dėl šios nuostatos pagrįstumo rasti nepavyko. Atkreiptinas dėmesys, kad aukščiau nagrinėtas DCFR tokios taisyklės apskritai neįtvirtina. Tai, matyt, sąlygoja įpareigojimas kreditoriui imtis visų tinkamų priemonių prieš pagrindinį skolininką, kas, nors tiesiogiai ir nepasakyta, galėtų būti suprantama ir kaip kreipimasis į teismą. Tokiu atveju subsidiarus atsakovas, siekiant išlaikyti proceso ekonomiškumo, koncentruotumo, protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principus, į bylą taip pat trauktinas atsakovu (t.y. susiklostytų atvirkštinė situacija nei

²³⁷ Drobniig U. *Personal Security (PEL Pers. Sec.)*. Munchen: Sellier. European Law Publishers, 2007. P. 241 – 243.

²³⁸ Магницкая Е. В., Евстегнеев Е.Н. *Правоведение: учебное пособие*. 2-е изд. даролн. и перераб. Санкт-Петербург: Петер, 2004. P. 134.

Lietuvos CK), nes vykdymo procese nustačius, jog skolininkas turto neturi ar jo turi nepakankamai, vykdymas iš karto galėtų būti nukreipiamas į subsidiariai atsakingą skolininką²³⁹.

Iš pateiktos bendrosios subsidiarumą reglamentuojančios normos analizės, darytina išvada, kad mechaniškai perrašius šią įstatymo normą iš Rusijos CK, subsidiarumas, kaip civilinės atsakomybės forma, prarado savo kaip papildomos prievolės idėją. Autorės manymu, sektinu pavyzdžiu galėtų būti DCFR priimta pozicija, imperatyviai neįpareigojanti kreditoriaus privalomai skolą mėginti išsiieškoti teisiniu keliu, bet nustatanti kiek griežtesnius nei CK bruožus reikalavimui, t.y. jis turi būti tinkamas, pakankamas, adekvatus konkrečioje situacijoje. Kartu koreguotina ir nagrinėto straipsnio 6 dalis, eliminuojant subsidiaraus skolininko pareigą traukti bendraatsakovių pagrindinį skolininką, kas iš esmės yra ieškovo prerogatyva, bei numatant, jog pagrindiniam ar subsidiariam skolininkui iškėlus bylą, į ją privalomai kaip bendraatsakovis įtraukiamas, atitinkamai, subsidiarus arba pagrindinis skolininkas.

3.2. SUBSIDIARIOS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Kadangi teisinis reglamentavimas, kaip aptarta, gali būti interpretuojamas skirtingai (ką rodo ir užsienio doktrinos pavyzdžiai), negausiai šiuo klausimu pasisakoma ir Lietuvos teisės doktrinos atstovų darbuose, įdomu, kaip teisinio reglamentavimo dviprasmiškumo problema sprendžiama teismų praktikoje.

Vienoje pirmųjų šią normą aiškinusių civilinių bylų, kurią LAT nagrinėtojo net kelis kartus, buvo sprendžiamas klausimas dėl, draudimo sutartis, draudimo įmonės vardu su tam tikrais juridiniais asmenimis turėjusios teisę sudaryti įmonės atsakomybės ir tokio apdrausto juridinio asmens atsakomybės santykio šiam negrąžinus draudimo bendrovei jai priklausančių sumų. Pirmąkart nagrinėdamas šią situaciją teismas pasisakė, jog kreditorius, kuriam pagrindinis skolininkas neįvykdo prievolės, gali savo reikalavimą pareikšti asmeniui, kuris atsako subsidiariai, tik tuo atveju, kai jo reikalavimų nepatenkina pagrindinis skolininkas. Teismo sprendimu nustačius, kad kreditoriaus reikalavimų negali patenkinti pagrindinis skolininkas, priteistos sumos išieškotinos iš subsidiaraus skolininko²⁴⁰. Bylą grąžinus pakartotinai nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, šis patikslino, jog įstatymas konkrečiai nenurodo kokia tvarka turi būti pareikštas reikalavimas pagrindiniam skolininkui, todėl laikytina, kad nėra būtinas tokio reikalavimo pareiškimas teismine tvarka. Tai gali būti ir žodinis

²³⁹ Autorės supratimu, turėtų būti vadovaujamosi analogiškomis taisyklėmis, kurios aptartos kalbant apie solidariai atsakingus asmenis ir jų privalomą procesinį bendrininkavimą bei negalimumą vykdymo procese per sprendimų ir jų vykdymo išaiškinimą nukreipti išieškojimą į pirminėje byloje nedalyvavusį solidarųjį (šiuo atveju – subsidiarųjį) skolininką.

²⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas” v. R. L. firma ir D. L.*, Nr. 3K-3-1459/2002, kat. 67; 39.6.1; 50.

ar kitoks reikalavimas atlyginti nuostolius²⁴¹. Subsidiarusis skolininkas, nesutikdamas su tokiu išaiškinimu ir apeliuodamas į pirmąjį kasacinio teismo sprendime pateiktą išaiškinimą, su kasaciniu skundu vėl kreipėsi į LAT, tačiau šis, palaikydamas apeliacinės instancijos teismo poziciją, akcentavo, kad subsidiarios atsakomybės esminė sąlyga yra ta, kad kreditorius gali pareikšti reikalavimą asmeniui, kuris atsako subsidiariai, tuo atveju, kai jų nepatenkina pagrindinis skolininkas, ir konstatavo, jog aiškinant CK 6.245 straipsnio 5 dalį darytina išvada, kad kreditorius gali pareikšti reikalavimą pagrindiniam skolininkui ir ne teismo tvarka, o tiesiogiai pačiam skolininkui²⁴².

Vėlesnėse apeliacinės ir kasacinės instancijos teismų bylose ši suformuluota tendencija iš esmės išliko, – pakankamu laikomas ir neteisminio pobūdžio kreipimasis į skolininką, pavyzdžiui, sąskaitos faktūros apmokėjimui pateikimas pagrindiniam skolininkui reiškia reikalavimo pareiškimą asmeniškai pačiam skolininkui, o skolininko raštai ieškovui apie atsisakymą sumokėti rodo, kad tarp kreditoriaus ir pagrindinio skolininko kilo ginčas dėl tinkamo prievolės įvykdymo. Atitinkamai, esant tokioms aplinkybėms ieškovas įgyja teisę reikalauti iš subsidiariojo skolininko įvykdyti prievolę – sumokėti skolą. Kita vertus, toje pat byloje išsakytas teiginys, kad subsidiaraus skolininko atsakomybė atsiranda, kai pagrindinis skolininkas nepajėgus įvykdyti prievolės²⁴³, kelia tam tikrų dvejonų dėl pozicijos absoliutumo. Taip pat tinkamu reikalavimu pripažintas valstybės institucijos sprendimas, kuriuo įmonei skolininkei nurodyta sumokėti į biudžetą skolą, sprendimai išieškoti skolą iš skolininko banko sąskaitų²⁴⁴ ir pan. Iš tokių pavyzdžių spręstina, kad kreipimosi į skolininką faktas turėtų būti įmanomas įrodyti ir įrodytas. Tokios pozicijos laikomasi ir Rusijos teismų praktikoje taikant analogišką normą²⁴⁵. Vis dėlto, precedentine šioje srityje įvardijama 2009 m. LAT nutartis, kur konstatuota, kad CK 6.245 straipsnio 5 dalies norma turi būti suprantama kaip suteikianti kreditoriui teisę pareikšti reikalavimą pagrindiniam skolininkui tiek teisme, tiek tiesiogiai pačiam skolininkui, svarbu, kad būtų konstatuota esminė aplinkybė – pagrindinis skolininkas prievolės neįvykdė²⁴⁶. Toks galutinai aiškiai suformuluotas požiūris teismų praktikoje imtas aktyviai cituoti, kartais papildant, jog įstatymas nereikalauja prieš kreipiantis į subsidiarųjį skolininką privalomai imtis visų įmanomų priemonių reikalaujant prievolės įvykdymo iš pagrindinio skolininko²⁴⁷. Ryškesnių atvejų, kitaip

²⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas“ v. V. B. PĮ, R. L. II*, Nr. 2A-234/2004, kat. 32.2.

²⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas“ v. V. B. PĮ, R. L. II, D. L.*, Nr. 3k-3-620/2004, kat. 103; 39.6.1.

²⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Geostatyba“ v. UAB „SRV statyba“*, Nr. 2A-184/2007, kat. 114.11; 36.2.

²⁴⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2 Civilinių bylų skyriaus 009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. G. O. ir S. O.*, Nr. 2A-551/2009, kat. 35.1.

²⁴⁵ Штыка А.А. Практика применения гражданского законодательства Федеральным арбитражным судом Московского округа: постатейные материалы к ч. 1 и 2 Гражд. кодекса Рос. Федерации: справ.-практ.пособие. Москва: Wolters Kluwer, 2005. P. 351.

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. kooperatinė bendrovė „Kėdainių šilas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-147/2009, kat. 27.3.2.2.

²⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. G. O. ir S. O.*, Nr. 2A-551/2009, kat. 35.1.

aiškinančių šią normą nepavyko rasti, tad teigtina, jog teismų praktika šiuo klausimu yra vieninga. Manytina, analogiškai vertinamas ir subsidiariam skolininkui reiškiamas reikalavimas.

Panaši aiškinimų kryptis pastebima kuomet ginčas perkeliamas į teismą. Tokiais atvejais teigiama, kad tinkamam sprendimo vykdymui, patenkinus ieškinį, teismo sprendime būtina nurodyti, kad prievolė yra subsidiari (CPK 274 str. 2 d.). Tuomet priteistos sumos gali būti išieškomos iš subsidiaraus skolininko tik vykdymo procese nustačius, kad pagrindinis skolininkas negali patenkinti kreditoriaus reikalavimo²⁴⁸. Kaip buvo pastebėta ir ankstesniame poskyryje, įstatyminis reglamentavimas suponuoja ką kitą. Daugeliu atveju byla teisme bus pradėta prieš subsidiarų, o ne pagrindinį skolininką. Nors tai nėra absoliutu, tačiau ne vienu atveju aukštesnės instancijos teismams teko konstatuoti, kad pagrindiniam skolininkui būtina pranešti apie reikalavimo pareiškimą subsidiariajam skolininkui ir jis, ieškovui prašant, turėtų būti įtrauktas į bylą bendraatsakoviu kartu su subsidiariu skolininku (CK 6.245 str. 6 d.). Esant subsidiariai atsakomybei pagrindinis skolininkas byloje turi dalyvauti ne kaip trečiasis asmuo, o kaip atsakovas²⁴⁹. Tokie teismų aiškinimai išplaukia iš LAT nutartyse, kuriose aiškinamos procesinės teisės normos, reglamentuojančios dalyvaujančių byloje asmenų procesinę padėtį, suformuluotos praktikos, kur išaiškinta, kad tik esant atsakovui, kaip materialiojo teisinio santykio subjektui, teismas gali priimti sprendimą, sukeltą tam asmeniui teises pasekmes. Kol asmuo nėra atsakovas, o tik trečiasis asmuo, dėl tokio asmens teismas negali priimti jo teises ir pareigas nustatančio sprendimo²⁵⁰. Tačiau ieškovui nesutinkant pagrindinį skolininką įtraukti į bylą bendraatsakoviu, teismas turėtų pagrindinį skolininką byloje patraukti trečiuoju asmeniu be savarankiškų reikalavimų (CPK 47 str.)²⁵¹. Tokiu atveju taisyklė, jog pirmiau išieškoma iš skolininko turto, o šio nepakankant – iš subsidiariojo, netenka prasmės, mat išieškoma tik iš subsidiario, tiesa, šiam paprastai įgyjant atgręžtinio reikalavimo teisę į pagrindinį skolininką.

Prisiminus įstatymo raidę, viena vertus, pareiga į bylą įtraukti pagrindinį skolininką numatyta subsidiariam skolininkui, t.y. skolininkas pagal tokį įstatyminį reglamentavimą byloje galėtų būti trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Kita vertus, teismų praktikoje teigiama, jog pagrindinis skolininkas byloje turėtų dalyvauti ne kaip trečiasis asmuo, o kaip atsakovas. Autorės nuomone, CK 6.245 straipsnio 6 dalyje subsidiariam skolininkui formuluojamas įpareigojimas įtraukti pagrindinį skolininką į bylą nėra pakankamai logiškas ir korektiškas. Juolab, kad teismų praktikoje

²⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas“ v. V. B. Pl. R. L. Il, D. L.*, Nr. 3k-3-620/2004, kat. 103; 39.6.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. kooperatinė bendrovė „Kėdainių šilas“* ir kt., Nr. 3K-3-147/2009, kat. 27.3.2.2 ir kt.

²⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB Sampo banko lizingas v. UAB „Metoil“*, Nr. 2-439/2007, kat. 110.1.

²⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. įmonė v. UAB „Karmo“*, Nr. 3K-3-541/2008, kat.: 95.3; 21.13; 121.20; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 15 d. nutartį civilinėje byloje *Varėnos rajono savivaldybė v. Ž. S.* ir kt., Nr. 3K-3-100/2007, kat. 95.3 ir kt.

²⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Geostatyba“ v. UAB „SRV statyba“*, Nr. 2A-184/2007, kat. 114.11; 36.1.

vyrauja pozicija dėl pagrindinio skolininko kaip atsakovo dalyvavimo byloje. Nors subsidiariusis skolininkas atsako pagal tas pačias taisykles, kaip ir pagrindinis²⁵², nedera pamiršti, kad subsidiari prievolė yra tik papildomo pobūdžio, todėl pritarina teismų pozicijai dėl skolininko kaip atsakovo įtraukimo. Sprendimą dėl trauktinų į bylą asmenų renkasi, kaip minėta, ieškovas. Net ir tais atvejais, kuomet nustatoma, jog atsakovu patrauktas netinkamas subjektas, ieškovui nesutinkant, jis negali būti pakeistas tinkamu atsakovu, ir byla privalo būti nagrinėjama iš esmės (CPK 45 str. 3 d.). Atitinkamai, būtų racionalu pareigą, reiškiant ieškinį subsidiariam skolininkui, bendraatsakoviu įtraukti ir pagrindinį skolininką, nustatyti ieškovui, t.y. kreditoriui. Toks reglamentavimas būtų suderintas su galiojančiomis civilinio proceso taisyklėmis, teismų praktikoje vyraujančia nuomone ir subsidiarios atsakomybės kaip papildomos, o ne pagrindinės prievolės esmės. Atitinkamai, byloje dalyvaujant abiem skolininkams, būtų išvengta dvigubo bylinėjimosi; tokiu atveju galėtų būti taikoma teismų praktikoje randama taisyklė, kad vykdymo procese išieškojimas pirmiausia nukreipiamas į pagrindinio skolininko, turta, o tik šio nesant – į subsidiariojo.

Aptarta teismų praktika leidžia daryti išvadą, jog Lietuvos teismai vieningai vertina prielaidas reikalavimą nukreipti į subsidiarų skolininką: reikalavimo pagrindiniam skolininkui pareiškimas suprantamas kaip bet kokios formos kreipimasis į skolininką dėl prievolės įvykdymo ir, atitinkamai, bet kokios formos skolininko atsisakymas tai atlikti ar kreipimosi ignoravimas. Svarbiausia, kad kreipimosi faktas ir skolininko prievolės neįvykdymas būtų užfiksuoti ir įrodyti. Teismų praktikoje paprastai pakankamomis priemonėmis įvardijami įvairūs rašytiniai kreipimaisi į skolininką. Kalbant apie pagrindinio skolininko dalyvavimą teisiniame procese, prioritetas teikiamas jo kaip bendraatsakovo įtraukimui į bylą, tačiau pripažįstama, kad ieškovui nesutikus to padaryti, pagrindinis skolininkas byloje galėtų būti įtrauktas nebent trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų atsakovo pusėje.

Kompleksiškai vertinant teismų praktiką ir įstatyminių reglamentavimų, manytina, kad racionalu būtų kiek koreguoti CK 6.245 straipsnio 5 ir 6 dalies formuluotes, pirmiausia nurodant, jog prieš kreipdamasis į subsidiarų skolininką kreditorius turi pareigą imtis adekvačių neteisminių priemonių, kad prievolė būtų įvykdyta pagrindinio skolininko²⁵³. Imperatyvus įpareigojimas skolos iš pagrindinio skolininko privalomai reikalauti teismo tvarka traktuotinas kaip kitas kraštutinis, todėl taip pat vengtinas. Manytina, jog nesulaukus siekiamo rezultato naudojantis teisinėmis neteisminėmis priemonėmis, kreditoriui suteiktina teisė dėl prievolės vykdymo kreiptis į subsidiarų skolininką, o pastarajam taip pat neįvykdžius priklausančios prievolės, kreditoriui numatyta galimybė kreiptis į teismą, atsakovais nurodant abu bendraskolius. Galiausiai priėmus sprendimą įpareigoti skolininką

²⁵² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB Sampo banko lizingas v. UAB „Metoil“*, Nr. 2-439/2007, kat. 110.1.

²⁵³ Tokia tvarka neturėtų būti suprantama kaip privaloma neteisminė tvarka – kreditorius turi teisę suėjus prievolės vykdymo terminui iškart kreiptis į teismą.

įvykdyti prievolę, nurodant subsidiarią bendraatsakovio pareigą, prievolė būtų įvykdyta priverstine tvarka iš skolininko, arba, šiam turto neturint (t.y. objektyviai negalint įvykdyti prievolės), iš subsidiaraus skolininko. Teigtina, jog toks reglamentavimas būtų priimtinas teisinių santykių subjektams, ir iš esmės neprieštarautų dabartinėje teismų praktikoje išsakomoms idėjoms, atvirkščiai, jas sukonkretintų, susistemintų ir įtvirtintų kaip taikytiną elgesio taisyklę.

3.3. KAI KURIE SPECIALŪS SUBSIDIARIOS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO ATVEJAI

CK 6.245 straipsnio 5 dalis numato, kad subsidiari atsakomybė gali kilti sutarties arba įstatymo pagrindu. Kai kurie dažniau praktikoje pasitaikantys CK įtvirtinti atvejai aptartini detaliau, orientuojantis į subsidiarios atsakomybės kaip papildomos prievolės jose atskleidimą.

3.3.1. Subsidiarioji juridinio asmens dalyvio atsakomybė

CK 2.50 straipsnio 3 dalis numato, kad kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesažiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turto subsidiariai. Nors pagal bendrą taisyklę juridinio asmens ir jo dalyvių turtas yra atskiras, t.y. galioja atskirumo principas²⁵⁴, aukščiau minėta nuostata reiškia, kad Lietuvoje, skirtingai nei daugelyje kitų Vakarų teisės tradicijos valstybių, įstatymiškai įtvirtinama atskirumo principo išimtis²⁵⁵. Vis dėlto, doktrinoje gana aktyviai diskutuojama apie tai, ar ribotos civilinės atsakomybės dalyviui, dėl kurio nesažiningų veiksmų bendrovei kaip pagrindiniam skolininkui kyla civilinė atsakomybė, neturėtų būti taikoma tiesioginė deliktinė atsakomybė, t.y. laikoma, kad akcininko prievolė yra savarankiška. Autoriai pateikia nemažai tai pagrindžiančių argumentų, tačiau, apibendrintai kalbant, tokie svarstymai remiasi tuo, kad faktiškai atsakomybė bendrovei kyla esant visoms jos dalyvio civilinės atsakomybės sąlygoms, todėl yra nesažininga, kad reikalavimo teisė į tokį juridinio asmens dalyvį gali būti nukreipta tik tuo atveju, kai įmonė yra nebeįėjusi atsakyti už akcininko ar kito įmonės dalyvio neteisėtais veiksmais sukeltą žalą²⁵⁶. Teismų praktikoje taip pat randama nuomonių, jog įstatymas numato bendrovės akcininkų pareigą elgtis taip, kad dėl jų veikimo ar neveikimo bendrovė nesukeltų žalos tretiesiems asmenims. Ši pareiga atitinka CK 6.263 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą bendro pobūdžio pareigą asmenims laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo

²⁵⁴ Augustaitis A. Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievolės) // Juristas. 2004, Nr. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-17] <<http://senas.paciolis.lt/?cid=30418&details=1>>.

²⁵⁵ Papijanc V. *Piercing the Corporate Veil** institutas ir patronuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievolės Lietuvos teisėje // Jurisprudencija. 2008, Nr. 10 (112). P. 95. *, *Piercing the Corporate Veil** – juridinio asmens dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutas.

²⁵⁶ Mikalonienė L. Subsidiari skolininko atsakomybė // Teisė. 2010, Nr. 76. P. 182 – 186.

veiksmis (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos²⁵⁷. Toks pasisakymas, manytina, galėtų būti interpretuojamas kaip netiesioginė nuoroda į galimą individualios atsakomybės taikymą. Tiesa, egzistuoja ir kita pusė, - net jei juridinio asmens dalyvis, veikdamas per juridinį asmenį, atlieka neteisėtus veiksmus, sukelia žalos, bendrovės ir jos dalyvio atskirumo koncepcija automatiškai neišnyksta. Be to, subsidiarios atsakomybės įtvirtinimu išvengiama papildomo bylinėjimosi su juridinio asmens dalyviu²⁵⁸. Idėjos dėl bendrovės dalyvio atsakomybės subsidiaraus pobūdžio keistinumą į asmeninę pripažintinos kaip vertos dėmesio ir išsamesnės analizės, tačiau orientuojantis į darbo esmę, išsamiau nenagrinėtinos.

Esminis momentas, aktualus nagrinėjamai temai, yra tai, kaip šiuo atveju formuluojamas subsidiarumo santykis. Pirmiausia, kaip vieningai teigiama teismų praktikoje, CK 2.50 straipsnio 3 dalyje papildoma (subsidiari) atsakomybė juridinio asmens dalyviams nustatyta siekiant, jog jie negalėtų piktnaudžiauti galimybe išvengti turtinės atsakomybės, prisidengdami ribota turtine atsakomybe, kai jų nesąžiningi veiksmai lemia juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prievoles kreditoriui²⁵⁹. CK 2.45 straipsnis nustato, kad juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir kt.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu. Atitinkamai, priešingai nei juridinio asmens valdymo organo narių, turinčių fiduciarines pareigas juridiniam asmeniui, t. y. pareigas veikti išimtinai juridinio asmens interesais (CK 2.87 str.), juridinio asmens dalyvio (CK 2.45 str.) interesai ne visada gali sutapti su paties juridinio asmens interesais²⁶⁰, kas sąlygoja poreikį numatyti šiems subjektams skirtingas atsakomybės formas. Pagal ankstesnę teismų praktiką laikyta, kad nesąžiningų veiksmų kreditoriaus atžvilgiu nustatymas yra pakankamas pagrindas taikyti juridinio asmens dalyviui subsidiariąją atsakomybę²⁶¹. Ilgainiui, atsižvelgiant į CK formuluotę, šis aiškinimas plėtotas nurodant, kad juridinio asmens dalyvio atsakomybei pagal juridinio asmens prievoles, nustatytai CK 2.50 straipsnio 3 dalyje, atsirasti reikalinga šių sąlygų visuma: (1) nesąžiningi, civilinės atsakomybės požiūriu – neteisėti ir (2) kalti (CK 6.246 str. 1 d., 6.248 str. 3 d.) – juridinio asmens dalyvio veiksmai (pvz., naujos įmonės, kuriai perleidžiamas įmonės turtas senajai paliekant skolas, įsteigimas, turto pardavimas akivaizdžiai per maža kaina, dividendų, priedų išmokėjimas, esant sudėtingai situacijai įmonėje, net įmonių

²⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alveronas“ v. I. S., R. P. ir kt., Nr. 3K-3-329/2009, kat.: 27.7; 44.5.2.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Alaja“ ir ko“ v. K. A. ir V. A., Nr. 3K-3-509/2008, kat.: 27.1 ir kt.

²⁵⁸ Mikalonienė L. Subsidiari skolininko atsakomybė // Teisė. 2010, Nr. 76. P. 178.

²⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje BAUB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č. ir kt., Nr. 3K-3-486/2009, kat.: 27.7; 44.5.2.1; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Göllner expedition“ v. S. B. ir kt., bylos Nr. 3K-3-124/2004, kat. 21.1; Teismų praktika 21; kt.

²⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Göllner expedition“ v. S. B. ir kt., bylos Nr. 3K-3-124/2004, kat. 21.1; Teismų praktika 21.

²⁶¹ Ten pat.

tarpusavio skolų nurašymas²⁶² ir kt.); (3) juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės; (4) priešastinis ryšys tarp nesąžiningų veiksmų ir juridinio asmens negalėjimo vykdyti prievolės²⁶³. Kitaip tariant, reikalaujama nustatyti visas civilinės atsakomybės sąlygas. Be to, kadangi CK 2.50 straipsnio 3 dalies normoje įtvirtinto teisinio reguliavimo pagrindas yra bendrasis sąžiningumo principas, sprendžiant dėl atsakomybės taikymo būtina nustatyti ne tik juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prievolės kreditoriams, bet ir juridinio asmens dalyvio nesąžiningumą²⁶⁴, kas iš esmės suponuoja veiksmų neteisėtumą. Galiausiai svarbu įvertinti juridinio asmens dalyvio vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai²⁶⁵. Šis vertinimas turėti būti atliekamas kiekvienu atveju individualiai, nes teismų praktikoje pakankama galimybe daryti įtaką pripažinti ir tokie atvejai kaip, pavyzdžiui, 11 proc. bendrovės akcijų turėjimas²⁶⁶.

Darytina išvada, jog, priešingai nei bendrojoje normoje, CK 2.50 straipsnio 3 dalyje akcentuojamas juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolę, t.y. aiškiai atskiriama, jog pirmiausia pareiga atsakyti tenka juridiniam asmeniui kaip pagrindiniam skolininkui, o tik šiam nebeturint objektyvių galimybių įvykdyti prievolės (paprastai bendrovei tapus nemokia, iškelus jai bankroto bylą) atsižengiama į juridinio asmens dalyvį – subsidiarų skolininką. Tai viena iš būtinų subsidiarios juridinio asmens dalyvio atsakomybės sąlygų. Reglamentavimo požiūriu CK 2.50 straipsnyje subsidiarumo esmė, pagrindinio bei subsidiaraus skolininko santykis perteikiamas kur kas aiškiau (tiesa, siūlymai dėl dalyvio asmeninės atsakomybės pagal deliktinę teisę taip pat neatmestini). Teismų praktikos analizė leidžia teigti, jog teismai taikydami CK 2.50 straipsnį kartu duoda nuorodą ir į generalinį deliktą bei nustatinėja visas civilinės atsakomybės sąlygas, esminėmis, kaip ir turėtų būti subsidiarios atsakomybės taikyme, nurodydami juridinio asmens nebegalėjimą atsiskaityti su kreditoriais, sąlygotą nesąžiningų juridinio asmens dalyvio veiksmų.

3.3.2. Atsakomybė už nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų padarytą žalą

Panašiai atsakomybės klausimai sprendžiami ir CK 6.276 straipsnyje dėl atsakomybės už nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų padarytą žalą. Nors tokio amžiaus asmenys pagal įstatymą atsako bendrais pagrindais (1 d.), dažnu atveju jie neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų padarytai žalai atlyginti, todėl atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai, rūpintojas ar kiti

²⁶² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 3 d. sprendimas civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt.*, Nr. 2A-11/2006, kat. 20.2; 44.5.2.17.

²⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. kooperatinė bendrovė „Kėdainių šilas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-147/2009, kat. 27.3.2.2.

²⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-604/2006, kat. 114.4; 126.8.

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Čeltauva“ v. A. K. Č., Š. Č. ir kt.*, Nr. 3K-3-486/2009, kat.: 27.7; 44.5.2.1.

²⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *BAUB „Alveronas“ v. I. S., R. P. ir kt.*, Nr. 3K-3-329/2009, kategorijos: 27.7; 44.5.2.1.

žalos padarymo metu už nepilnametį buvę atsakingais asmenys, jei neįrodo, kad žala kilo ne dėl jų kaltės (2 d.). Kitaip tariant, įtvirtinama subsidiarioji įvardintų subjektų atsakomybė²⁶⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad kitose valstybėse šie klausimai reglamentuojami įvairiai, pavyzdžiui, vienur vaiko ir tėvų, globėjų, atsakingų institucijų atsakomybė labiau primena solidariają, t.y. teigiama nukentėjusįjį turint teisę rinktis atsakomybės trauktiną asmenį, įrodinėjant to konkretaus subjekto atsakomybės sąlygas, kai kur aiškiai nurodoma solidari nusikalstamą veiką padariusių keturiolikos – aštuoniolikos metų nepilnamečių ir jų tėvų atsakomybė, nereikalaujant įrodinėti tėvų kaltės²⁶⁸, kitur taikoma griežta tėvų atsakomybė (pvz., Prancūzijoje)²⁶⁹ ir pan. PETL autoriai teigia, kad vyresnio amžiaus nepilnamečiai gali būti laikomi savarankiškai atsakingais arba solidariai atsakyti kartu su savo tėvais²⁷⁰. Taigi subsidiarios atsakomybės galimybė, kaip matyti, retai kada numatoma. Nepaisant to, manytina, jog Lietuvoje pasirinktas sprendimo variantas taip pat gana racionalus. Svarbu tai, kad, kaip ir anksčiau aptartu juridinio asmens dalyvio atsakomybės atveju, šioje srityje gana aiškiai išskiriamos sąlygos, kurių visumai esant, įstatyme numatytiems asmenims kyla subsidiari atsakomybė: (1) nepilnametis neturi pakankamai turto, uždarbio; (2) tėvai, globėjai ir kt. galimai atsakingi asmenys neįrodė savo kaltės nebuvimo²⁷¹; t.y. įtvirtinamas subsidiarios atsakomybės esmę atitinkantis reikalavimas – objektyvus negalėjimas įvykdyti prievolę.

Daugmaž vieningai šių sąlygų laikomasi ir negausioje normos taikymo praktikoje²⁷². Nepaisant to, aptartini kai kurie galimai problematiškesni momentai. Pirmiausia keltinas klausimas, kaip atsako subsidiarieji skolininkai, kuomet žala padaroma kelių asmenų veiksmais (CK 6.279 str.). Nors CK nepateikia aiškaus atsakymo į šį klausimą, jis išsamiai išanalizuotas ir išspręstas vienoje LAT nagrinėtų bylų, kurioje keturi asmenys (trys iš jų – nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų) užpuolė ir sunkiai sužalojo ieškovą. Byloje nagrinėtas klausimas dėl šių asmenų ir už juos atsakančių asmenų atsakomybės padalijimo priteisus nukentėjusiajam neturtinės žalos atlyginimą²⁷³. Pirmos instancijos teismas iš bendrai žalą padariusių asmenų solidariai priteisė neturtinės žalos atlyginimą. Spręsdamas klausimą dėl subsidiarių atsakovų, atsižvelgdamas į kiekvieno iš žalą padariusių asmenų elgesį užpuolimo metu, teismas sprendė, kad R. V., T. V. ir M. G. kaltės yra po 28 proc., I. V. – 16 proc. Proporcingai jų kaltei nustatyta ir nepilnamečių tėvų atsakomybė bei iš

²⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 385; Ambrasienė D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 235 ir kt.

²⁶⁸ Martin – Casals M. (ed.), et al. European Center of Tort and Insurance Law. Children in Tort Law. Part I: Children as Tortfeasors. Wien; New York (N.Y.): Springer, 2006. P. 442.

²⁶⁹ Martin – Casals M. (ed.), et al. European Center of Tort and Insurance Law. Children in Tort Law. Part II: Children as Victims. Verlag/Wien: Springer, 2007. P. 290 – 191.

²⁷⁰ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005. P. 115.

²⁷¹ Daugelyje užsienio valstybių taip pat taikoma nuginčijama tėvų kaltės prezumpcija. Spier J. (ed.). Unification on Tort Law: Liability for damages caused by others. The Hague: Kluwer Law International, 2003. P. 296.

²⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje *O. M. v. D. B., Kretingos socialinių paslaugų centras*, Nr. 3K-3-399/2005, kat. 44.5.2.12; Teismų praktika 24 ir kt.

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. D. v. R. V., A. V.*, ir kt., Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12; 44.5.2.16.

jų subsidiariai priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas. Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai iš esmės pritarė tokiai pirmos instancijos teismo suformuluotai pozicijai (buvo keičiamas tik neturtinės žalos dydis, proporcingai keičiant iš subsidiariai atsakingų asmenų priteistinas sumas) ir laikė, kad nors pradinių bendraskolių prievolė solidari, subsidiarių skolininkų prievolė laikytina daline priklausomai nuo pirminių žalą padariusių asmenų atsakomybės dalių. Taisyklės, jog CK 6.276 straipsnio 2 dalies pagrindu atsakingas asmuo atsako tik už jo priežiūroje buvusio nepilnamečio padarytą žalą, todėl, kai nukentėjusiajam žalą padaro keli asmenys bendrais veiksmais, subsidiarius civilinės atsakomybės pobūdis lemia tai, kad CK 6.276 straipsnio 2 dalyje išvardyti asmenys atsako pagal dalinės atsakomybės taisyklės, t. y. tik ta dalimi, kuri tenka jų priežiūrimam nepilnamečiui pagal CK 6.279 straipsnio 2 dalies taisyklės²⁷⁴, sėkmingai įsitvirtino teismų praktikoje.

Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad doktrinoje aptartasis momentas formuluojamas gana neaiškiai, teigiant, kad jei žala padaryta bendrais kelių nepilnamečių veiksmais, tai jiems atsakant solidariai, jų tėvai, globėjai, kitos institucijos tiesiogiai arba papildomai atsako dalinės atsakomybės tvarka pagal savo kaltės laipsnį²⁷⁵. Toks aiškinimas galėtų būti priimtinas tik laikant, jog dalimi „<...> pagal savo kaltės laipsnį“ turėtas galvoje atsakomybės dalių paskirstymas esant subsidiariai atsakančių subjektų daugumai. Šis klausimas detalai analizuotas ir vienoje naujesnių šioje srityje LAT bylų²⁷⁶. Teismas sprendė, kad pagrindinis veiksnys paskirstant atsakomybę tarp tėvų ar priežiūros institucijos yra kaltė. Tiek tėvai, tiek įvairios mokymo, ugdymo įstaigos turi pareigą priežiūrėti nepilnamečius. Atitinkamai, kalte šio delikto prasme yra vaikų nepriežiūra ar netinkama priežiūra, kuri turėjo įtakos ar nulėmė žalos padarymą. Jeigu priežiūrą delikto padarymo atveju vykdo tik tėvai, tai dėl žalos kalti yra tik jie ir atsiranda jų civilinė atsakomybė, o jei priežiūrą privalo vykdyti mokykla ar kita institucija, tai kaltė yra šios institucijos. Mokykla ar kita institucija priežiūrą vykdo tol, kol vaikas yra ar turi būti jos žinioje (pamokų, mokyklos renginių, pertraukų tarp jų metu, nepriklausomai nuo šių užsiėmimų, pamokų ar mokyklos renginių laiko bei vietos ir kt.). Vis dėlto, net jei žala padaryta nepilnamečiui esant mokymo institucijos žinioje, tėvų atsakomybė neeliminuojama, todėl sprendžiant klausimą dėl už vieną nepilnamečių subsidiariai atsakingų asmenų tarpusavio atsakomybės padalijimo, turi būti nagrinėjamas šių subjektų kaltės laipsnis dėl vaiko nepriežiūros. Kitaip tariant, laikoma, jog tėvų ir mokymo institucijos atsakomybė yra deliktinio pobūdžio ir paskirstoma pagal dalinės atsakomybės taisyklės. Nors teismų praktika dėl dalinės atsakomybės taikymo yra vieninga, keltinas klausimas, ar neturėtų būti kalbama apie solidariosios subsidiariai atsakančių asmenų atsakomybės pagal

²⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. J. G., M. A.* ir kt., Nr. 3K-3-497/2009, kat.: 35.3.1; 44.5.2.12.

²⁷⁵ Ambrasienė D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 236.

²⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. T. Ž.* ir kt., Nr. 3K-3-434/2010, kat. 44.5.2.12; 95.4; 77.1.

ankstesnėje darbo dalyje aptartus, LAT teismo išdėstytus pagrindus²⁷⁷ taikymo. Kodėl šios taisyklės netaikomos ir sprendžiant dėl subsidiariai atsakingų subjektų atsakomybės formos, neargumentuojama, nors, autorės manymu, teisinių trukdžių tam nekiltų.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į subsidiarios prievolės nagrinėjamosiose situacijose terminuotą pobūdį. Įstatymas numato, kad subsidiariai atsakingų asmenų prievolė baigiasi nepilnamečiui sulaukus pilnametystės ar įgijus turto, uždarbio, pakankamo žalai savarankiškai atlyginti. Remiantis tuo LAT, formuodamas vienodą teismų praktiką, ne kartą yra pasisakęs, kad teismas turi įvertinti, ar nutarties priėmimo metu subsidiariai atsakingų asmenų prievolė atsakyti už nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų amžiaus nepilnamečių vaikų padarytą žalą, nėra pasibaigusi CK 6.276 straipsnio 3 dalies pagrindu. Jeigu teismas subsidiariosios prievolės, kaip laikinos, nesuformuluoja, o nagrinėjant bylą apeliacinėje instancijoje atsiranda CK 6.276 straipsnio 3 dalyje numatyti pagrindai, teismas turi pareigą į tai atsižvelgti ir rezoliucinę sprendimo dalį suformuluoti naujai, t.y. bylos nagrinėjimo metu nustatčius, jog subsidiarioji minėtų asmenų prievolė pasibaigė, ieškinyms jų atžvilgiu turi būti atmestas²⁷⁸. Taip užtikrinamas teismo priimtų dokumentų aiškumas ir sklandesnis jų vykdymas²⁷⁹. Net ir tais atvejais, kai, priimant teismo sprendimą žalą padaręs asmuo dar yra nepilnametis, CK 6.276 straipsnio 3 dalies nulemtas laikinas subsidiariai atsakingų asmenų civilinės atsakomybės pobūdis turi atsispindėti rezoliucinėje teismo sprendimo dalyje, siejant tokių asmenų atsakomybės pabaigą su CK 6.276 straipsnio 3 dalyje nustatytais pagrindais²⁸⁰. Iš cituotų teismų praktikos pavyzdžių teigtina, jog nors žemesnių instancijų teismai ne visuomet tinkamai ir aiškiai suformuluoja rezoliucinę sprendimo dalį, LAT sprendimai šiuo klausimu yra vieningi, todėl, manytina, ilgainiui tokių situacijų turėtų apskritai nebepasitaikyti.

Bene kebliausias klausimas, kaip turėtų būti sprendžiamas atsakomybės padalijimas, kuomet žalos bendrai padaro skirtingo amžiaus nepilnamečiai. Kaip pavyzdys pateiktina tokia hipotetinė situacija: du nepilnamečiai A ir B mokykloje sužaloja bendramokslį X. A – dvylika metų, B – penkiolika. Kaip turėtų būti atlyginama X patirta turtinė ir neturtinė žala? Lietuvos teismų praktikoje, deja, nepavyko rasti tokio atvejo. Žvelgiant į įstatyminių reglamentavimą, pirmiausia akcentuotina, kad iki keturiolikos metų amžiaus asmuo laikomas neveiksniu (CK 2.7 str.)²⁸¹. Atitinkamai, už tokio nepilnamečio žalą atsako jo tėvai, globėjai ir kt. atsakingi subjektai (CK 6.275 str.). Tokiais atvejais nustatinėjamos atsakingų asmenų civilinės atsakomybės sąlygos. Kaltė tokiu atveju suprantama kaip

²⁷⁷ T.y. (1) asmenis sieja bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu; <...> (4) asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų.

²⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje A. Z. *Ir kt.* v. G. Z. *Ir kt.*, Nr. 2A-412/2010, kat. 44.5.2.12; 121.20; 95.4.

²⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje P. D. v. R. V., A. V. *ir kt.*, Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12; 44.5.2.16.

²⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. J. G., M. A. *ir kt.*, Nr. 3K-3-497/2009, kat.: 35.3.1; 44.5.2.12; Teismų praktika 33.

²⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 31.

nepakankama ar netinkama priežiūra, neatsakingas požiūris į auklėjimą ir pan. ir yra preziumuojama²⁸². Mažamečio kaltė apskritai nevertintina, nes ji teisiškai neįmanoma ir nereikšminga. Priežastinis ryšys yra sudėtinio pobūdžio, t.y. mažamečio veiksmų ryšys su kilusiomis pasekmėmis ir atsakingų asmenų veikimo ar neveikimo ryšys su žala. Pastarasis ryšys yra netiesioginis, bet įsiterpęs mažamečio veiksmų priežastinis ryšys jo nenutraukia²⁸³. Taigi, priešingai nei 6.276 straipsnyje aprašytoje situacijoje, už nepilnametį atsako jo tėvai, globėjai ar kt. Aprašytoje hipotetinėje situacijoje kyla A tėvų ir mokyklos bei B bendra atsakomybė. Pagal CK 6.279 straipsnį, bendrai žalos padarę asmenys atsako solidariai. Kaip jau kalbėta ankstesnėje darbo dalyje, solidari atsakomybė gali atsirasti skirtingais pagrindais, pakankamu laikomas bendrumas pasekmių atžvilgiu ir pan., t.y. iš esmės deliktinės atsakomybės solidarumas konstatuojamas praktiškai visais atvejais. Remiantis tokia praktika, A tėvai, mokykla ir B turėtų būti laikomi solidariais bendraskoliais. Kiek kitaip situacija vertintina B neturint turto, t.y. kylant jo tėvų ir mokyklos subsidiariai atsakomybei. Kaip išsiaiškinta, pagal 6.276 straipsnį subsidiaraus skolininko atsakomybė kyla tik toje dalyje, už kurią atsakingas subsidiaraus skolininko atsakomybėje esantis nepilnametis. Laikant, kad X priteista 10 000 Lt žalos atlyginimo, B atsakomybės dalis prievolė – 50 proc., o kitiems subjektams taikomas bendrasis atsakomybės dalių principas (tai atitiktų teismų praktiką subsidiarios atsakomybės už nepilnamečius taikymo bylose, tačiau, minėta, pagal atsakomybės formų taikymo deliktinėje teisėje praktiką galėtų būti taikoma solidarioji atsakomybė), situacija galimai sprendžina taip: iš A tėvų, mokyklos ir B solidariai priteistina 10 000 Lt., iš B tėvų ir mokyklos (B atsakomybės dalyje) subsidiariai priteistina po 2 500 Lt. Dar modifikuojant situacija, ir laikant, kad visą žalą kaip solidarus atsakovas atlygino mokykla, šiai atsiranda regresio teisė į A ir B tėvus po 2 500 Lt. Kadangi tai tik hipotetinė situacija, kokią galutinę poziciją pasirinktų teismas, atsakyti sunku (galbūt A tėvų ir mokyklos bei B atsakomybė apskritai būtų laikoma daline), tačiau, manytina, kad, atsižvelgiant į teisminę praktiką bei doktriną, tai galėtų būti vienas iš svarstytinų variantų.

Apibendrinant konstatuotina, jog reglamentuojant ir taikant CK 6.276 straipsnį atsakomybės subsidiarumo esmės yra paisoma, t.y. numatyta labai aiški subsidiarių skolininkų atsakomybės taikymo taisyklė – kuomet nepilnametis neturi pakankamai turto ar uždarbio žalai atlyginti. Šias bylas teismai iš esmės sprendžia teisingai ir teisėtai pagal galiojančią teisę. Problematiškesni atvejai galimi veikiant nepilnamečiams, kurių atsakomybės klausimai, atsižvelgiant į jų amžių, yra sprendžiami skirtingai, tačiau vienareikšmi atsakymą, kaip tokiose situacijose atsakomybė turėtų būti paskirstoma, pateikti sudėtinga. Juolab, dėl teismų praktikoje pasirinkto dalinės atsakomybės prioriteto paskirstant atsakomybę, kuomet esti subsidiariai atsakingų asmenų daugetas, nors jų atsakomybė deliktinis pobūdis galimai suponuotų atsakomybės solidarumą.

²⁸² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 383.

²⁸³ Ambrasienė D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 232 – 235.

3.3.3. Subsidiari garanto atsakomybė

CK 6.92 straipsnio 1 dalis numato subsidiarią garanto atsakomybę, kuri pasireiškia garanto pareiga skolininkui neįvykdžius prievolės ar ją įvykdžius netinkamai, atlyginti kreditoriui nuostolius. Įstatymas nenumato reikšmingai skirtingų nei bendrojoje normoje įtvirtintos taisyklių, tad atkreiptinas dėmesys į kitus šio instituto reglamentavimo aspektus.

Pirmiausia akcentuotina, jog subsidiarios atsakomybės taisyklė taikoma tik sąlyginių garantijų atveju. CK garantiją įtvirtinančiose normose kartu reglamentuojamos ir sąlyginės, ir banko garantijos (pastarosios laikomos neakcesorinėmis, savarankiškoms prievolėms), iš esmės aiškiai neįvardijant, kurios nuostatos kuriais atvejais taikomos, kas kelia painiavą ir apsunkina praktinį taikymą. Atitinkamai, manytina, jog ši kodekso dalis revizuotina iš esmės.

Lietuvoje įtvirtintas sąlyginių garantijų institutas itin panašus į laidavimo santykius. Tarybinės civilinės teisės vadovėliuose taip pat buvo akcentuojama, jog garantija pagal savo teisinę prigimtį labai panaši į laidavimo teisinius santykius, todėl kai kurios taisyklės šiems institutams buvo bendros. Skirtumas tas, kad garantija galėjo būti naudojama kaip užtikrinimo priemonė tik tarp specialiųjų subjektų – socialistinių organizacijų²⁸⁴. Pagal dabartinį reglamentavimą, laidavimo santykiuose, kuriuose prioritetą teikiama solidariajai atsakomybei, teigiama, kad laiduotojas atsako už skolininką, jei šis neįvykdo visos ar dalies savo prievolės (CK 6.76 str.). Sutartyje šalys gali numatyti ir subsidiarios atsakomybės taikymą. Taigi iš esmės atsakomybė garantui arba laiduotojui kyla, jei skolininkas pažeidžia savo sutartinius įsipareigojimus – neįvykdo prievolės, jos dalies ar netinkamai ją įvykdo. Toks reglamentavimas neabejotinai gali lemti situacijas, kuomet laidavimą ir garantiją bus sudėtinga atiboti. Matyt, dėlto kai kurie autoriai išsako klaidingą nuomonę, jog laiduotojas visada turi teisę reikalauti, kad kreditorius pirmiausia skolos gražinimo reikalautų iš pagrindinio skolininko²⁸⁵, t.y. iš esmės teigiama, kad vykdytina CK 6.245 straipsnio 5 dalyje numatyta procedūra. Kiti autoriai patikslina, kad pastaroji teisė laiduotojui priklauso tik jei sutartyje šalys yra numačiusios subsidiarios atsakomybės taikymą²⁸⁶, – priešingas aiškinimas reikštų solidarios ir subsidiarios atsakomybės sutapatinimą bei CK 6.80 straipsnio 2 dalies paskutiniame sakinyje įtvirtintos išlygos, kuri numato galimybę šalims nustatyti subsidiarią laiduotojo atsakomybę, paneigimą. Nepaisant teiginių, jog atsakomybės subsidiarumas yra požymis, skiriantis garantiją nuo laidavimo²⁸⁷, faktiškai galimos trys situacijos – solidarūs laidavimas, subsidiarus laidavimas, sąlyginė garantija. Subsidiarus laidavimas ir sąlyginė garantija iš esmės yra tapatus teisinis santykis, tačiau, kaip minėta, jiems skirti atskiri CK skirsniai. Pažvelgus į užsienio šalių praktiką, matyti, kad daugeliu atveju apsiribojama bendru

²⁸⁴ Žeruolis J., *et al.* Tarybinė civilinė teisė: vadovėlis. I dalis. Vilnius: Mintis, 1975. P. 366.

²⁸⁵ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 130.

²⁸⁶ Ambrasienė D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 71 – 72.

²⁸⁷ Ten pat, P. 73.

laidavimo (garantijos) reglamentavimu, šiuos santykius įvardijant bendru laidavimo terminu (angl. *surety, suretyship*) – Prancūzijos CK 2011 – 2043 straipsniai, Vokietijos CK 765 – 778 straipsniai, Rusijos CK 361 – 367 straipsniai ir kt. Atsakomybė šiuo atveju gali būti ir solidari, ir subsidiari – priklauso nuo šalių valios. Šia linkme judama ir vienodinant civilinės teisės klausimus Europos mastu; specialios taisyklės numatomos tik vadinamosios garantijoms pagal pirmąjį pareikalavimą²⁸⁸, kitur vadinamoms banko garantijomis.

Darytina išvada, kad dabartinis laidavimo ir garantijų institutų teisinis reglamentavimas Lietuvoje gana komplikotas, - šie institutai tarpusavyje persipynę, dažnu atveju juos gali būti sudėtinga identifikuoti ir, atitinkamai, nuspręsti, kokias taisykles taikyti. Laidavimo ir garantijos apibrėžimai akivaizdžiai sutapatina solidarią ir subsidiarią atsakomybę - teoriškai esminius šių institutų skiriamuosius bruožus. Manytina, jog racionalu būtų išskirti laidavimą, numatant galimybę šalims rinktis solidariąją ar subsidiariąją laiduotojo atsakomybę ir banko garantiją kaip atskirtus institutus, kas padėtų išvengti skirtingų sąvokų vartojimo ir skirtingų taisyklių taikymo savo esme tapatiems santykiams. Kartu būtų išvengta klaidingo aiškinimo, jog atsakomybės forma yra pagrindinis šių institutų skiriamasis bruožas.

²⁸⁸ Drobniig U. *Personal Security (PEL Pers. Sec.)*. Munchen: Sellier. European Law Publishers, 2007. P. 81.

IŠVADOS

1. Pagal Lietuvos teisinį reglamentavimą galima skirti tris skolininkų daugeto atsakomybės formas – dalinė, solidarioji ir subsidiarioji. Pirmosios dvi pripažįstamos ir taikomos praktiškai visose teisės sistemose, tačiau subsidiarioji atsakomybė nėra tokia įprasta – ši asmenų daugeto atsakomybės forma apskritai neskiriama arba aiškinama iš esmės kitaip, t.y. kaip griežta atsakomybė už kitą asmenį. Vertinant CK normų sistemą, darytina išvada, kad subsidiarioji atsakomybė nemotyvuotai atribojama nuo kitų asmenų daugeto atsakomybės formų reglamentavimo. Tai griaua sisteminių CK pobūdį, todėl keistina atliekant struktūrines CK modifikacijas, pavyzdžiui, visas asmenų daugeto atsakomybės formas reglamentuojant atskiru skirsniu.

2. Pirmoji visoms bendraskolių atsakomybės formoms būdinga problema – atsakingų asmenų prievolėje nustatymas. Įstatymas gana abstrakčiai įvardija vienoje ar kitoje situacijoje atsakingų asmenų ratą, tad pareiža identifikuoti atsakingus asmenis tenka teismui. Sveikintinos teismų praktikoje vyraujančios tendencijos atlikti išsamią kiekvieno potencialaus bendraskolio santykio su kilusiais padariniais analizę, aiškintis kiekvieno asmens civilinės teisinės atsakomybės sąlygas, jų sąsajas ir kt., nes tik objektyviai ir visapusiškai išnaginėjus situaciją, įmanoma teisingai nustatyti visus asmenis, kuriems kyla atsakomybė. Atitinkamai, tik konstatavus, jog apskritai egzistuoja kelių asmenų atsakomybė, yra pagrindas kalbėti apie tai, kokia konkrečiai skolininkų daugeto atsakomybės forma (dalinė, solidari ar subsidiari) taikytina.

3. Pagal teisinį reglamentavimą, doktriną ir teismų praktiką dalinė civilinė teisinė atsakomybė yra preziumuojama, tačiau paraleliai įvardijamos ir išimtys, kuomet preziumuojamas atsakomybės solidarumas. Vienas iš tokių atvejų – deliktiniai santykiai. Vertinant sisteminių kodekso išdėstymą, tiksliau, sutartinės ir deliktinės atsakomybės išskyrimą, manytina, jog būtų prasminga, laikantis šio dualistinio požiūrio, paliekant bendrąją dalinės atsakomybės prezumpciją, taikytiną daugiausia sutartinio pobūdžio santykiams, atskiru straipsniu, lygiavertiškai įtvirtinti ir deliktinės atsakomybės solidarų pobūdį keliems asmenims padarius žalos. Tuo tarpu kitų CK 6.6 straipsnio 3 dalyje atvejų solidarumo prezumpcijos įtvirtinimo tikslingumas kvestionuotinas.

4. Įstatymas ir doktrina pripažįsta lygių dalių dalinėje atsakomybėje principą, nukrypimas nuo kurio galimas tik įstatymo ar sutarties pagrindu. Teismų praktikoje neapsiribojama šia taisykle, leidžiant atsakomybės dalis paskirstyti remiantis bylos aplinkybėmis, prieš tai įmanomai visapusiškai, detalčiai ir objektyviai įvertinus konkrečios situacijos aplinkybes. Deja, neesant aiškesnių kriterijų, žemesnių instancijų teismai dažnai nepagrįstai paskirsto atsakomybės dalis. Ši problema sprendina tiek teoriniame, tiek praktiniame lygmenyje. Pirma, atsižvelgiant į vakarų šalių įstatyminių reglamentavimą, svarstyti galimybė apskritai atsisakyti lygių dalių principo prezumpcijos, numatant, jog atsakomybės dalys paskirstytinos įvertinus situacijos aplinkybes pagal tikėtino taisyklės, arba

paliekant lygių dalių taisyklę kaip pirminę, tačiau gerokai išplečiant išimčių ratą, be įstatymo ir sutarties įtraukiant ir teismo sprendimą, teismų praktiką ar kt. Antra, teismų praktikoje, siekiant neapsunkinti įstatyminio reglamentavimo, turėtų būti pradėta formuoti praktika, kur atsakomybės dalys paskirstomos remiantis objektyvaus pobūdžio kriterijais, pavyzdžiui, atlygio dydžių skirtumai, rinkos dalies taisyklės ir kt., o neesant galimybės to pritaikyti, detaliam analizuojant kiekvieno bendraskolio „indėlių“ į kilusią žalą.

5. Solidarios atsakomybės reglamentavimas deliktinėje teisėje lakoniškas, tačiau jį aiškinant teismų praktikoje suformuluotas atsakomybės solidarumą sąlygojančių pagrindų sąrašas. Galima ginčytis, jog pateiktasis sąrašas pernelyg išplečia solidarumo sampratą, mat kai kuriais atvejais, vadovaujantis PETL pasiūlymais, galimai racionaliau taikyti dalinės atsakomybės formą. Ypač daug klausimų kelia dažniausiai esant civilinės atsakomybės draudimo santykiams taikoma taisyklė, jog prievolė laikoma solidaria „kai pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais)“. Draudėjo ir draudiko solidarios atsakomybės taikymams galėtų būti pateisinamas nukentėjusios interesų gynimu, tačiau neaiški CK 6.254 straipsnio formuluotė ir nevienodas jos aiškinimas, verčia abejoti to pagrįstumu. Atitinkamai, būtinas šios normos tikslinimas, aiškiai įtvirtinant draudiko ir draudėjo atsakomybės solidarumą. Kita problema – draudiko atsakomybės solidarumas jo apdraustajam atsakant solidariai su kitais (neapdraustais) asmenimis. Manytina, jog įsitvirtinusi praktika tokiais atvejais laikyti draudiką solidariai atsakingu galimai ydinga. Autorės nuomone, draudikas čia turėtų būti laikomas atsakingu tik toje dalyje, kiek atsakingas jo apdraustas asmuo. Taip būtų išvengta draudiko kaip „gilios kišenės“ savininko atsakomybės ribų išplėtimo, nepagrįstos rizikos, jog sumokėtos sumos nebus išsireikalautos iš neapdraustų kaltų asmenų, permetimo.

6. Analizuojant solidarių bendraskolių tarpusavio santykius pirmiausia kvestionuotinas CK 6.12 straipsnis, numatantis vieno bendraskolio prievolės pripažinimo pasekmių taikymą visiems solidariams skolininkams. Tokia taisyklė kritikuotina kaip neleistinais sukurianti trečiajam asmeniui pareigas, paneigianti prievolių daugeto koncepciją. Tiesa, toks skolininkas turi galimybę pasinaudoti visai kreditoriui skirtais atsikirtimais prieš prievolę įvykdžiusį skolininką, siekiantį prisiteisti dalį sumokėtos sumos, tačiau abejotina, ar tai yra pakankama atsvara CK 6.12 straipsnio 1 daliai. Galimai siūlytina atsisakyti pastarosios taisyklės arba papildyti ją, numatant išlygas, pavyzdžiui, esant procesiniam atstovavimui.

7. Kaip nepakankamai konkrečiai formuluojama, kritikuotina ir CK 6.14 straipsnio 1 dalis. Išsami teismų praktika, sprendžiant bylas dėl priverstinio vykdymo iš solidaraus skolininko, nedalyvavusio byloje priteisiant skolą, raidos analizė, leidžia teigti, kad minėta norma turėtų būti taikoma maksimaliai siaurai, t.y. kalbant tik apie individualaus pobūdžio ginčų sprendimą. Priverstinis vykdymas galimas tik iš skolininko, dalyvavusio priteisiant skolą.

8. Bendraskolis, įvykęs prievolę, vienais atvejais įgyja regresio teisę į kitus bendraskolius (CK 6.9, 6.280 str.), kitais – perimamos visos kreditoriaus teisės skolininko atžvilgiu, įskaitant ir reikalavimo užtikrinimus (CK 6.83, 6.101 str.). Deja, teismų praktikoje, esant klaidinančiam sąvokų regresas, subrogacija, reikalavimo perleidimas, cesija vartojimui CK, šios situacijos taip pat nėra aiškiai atribojamos, kas gali lemti netinkamą asmenų teisių ir pareigų apimties suvokimą. Nors tikėtina, jog sąvokų tinkamas vartojimas ilgainiui bus iškristalizuotas teismų praktikoje, iš esmės situaciją pakeistų CK pakeitimai, aiškiai atribojantys šias sąvokas ir tinkamai apibrėžiantys jų turinį.

9. Subsidiari atsakomybė, nors CK reglamentuojama atskirai nuo dalinių ir solidarių prievolių, laikytina trečiąja skolininkų daugeto atsakomybės forma. Remiantis užsienio teisės doktrinoje išsakomomis nuomonėmis bei Lietuvos teismų praktikoje pateikiamais išaiškinimais, manytina, jog CK 6.245 straipsnio 5 ir 6 dalių, reglamentuojančių subsidiarią atsakomybę, formuluotės keistinos: pirmiausia numatyta kreditoriaus pareiga prieš kreipiantis į subsidiarų skolininką imtis adekvačių neteisminių priemonių, kad prievolė būtų įvykdyta pagrindinio skolininko; nesulaukus siekiamo rezultato, kreditoriui suteiktina teisė dėl prievolės vykdymo kreiptis į subsidiarų skolininką, o pastarajam taip pat neįvykdžius priklausančios prievolės, kreditoriui numatyta galimybė kreiptis į teismą, atsakovais nurodant abu bendraskolius. Toks reglamentavimas būtų priimtinas teisinių santykių subjektams, ir iš esmės neprieštarautų dabartinėje teismų praktikoje išsakomoms idėjoms, atvirkščiai, jas sukonkretintų, susistemintų ir įtvirtintų kaip taikytiną elgesio taisyklę. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog atskiri subsidiarią atsakomybę įtvirtinantys atvejai dažniai kur kas geriau atskleidžia subsidiarios atsakomybės kaip papildomos prievolės esmę, jos taikymą numatant tik pagrindiniam skolininkui neturint objektyvių galimybių vykdyti prievolę.

10. Bendrai vertinant analizuotus aspektus, konstatuotina, jog kompleksinė darbo pradžioje iškelta hipotezė dalyje, kur buvo teigiama, jog galiojantis skolininkų daugeto civilinės atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje nėra pakankamai aiškus, nuoseklus ir suderintas, pasiteisino, tačiau antrasis elementas, kuriame daryta prielaida, jog teismų praktikoje formuluojamos taisyklės užpildo visas teisinio reglamentavimo spragas, kas įgalina teismus vystyti vieningą praktiką skolininkų daugeto atsakomybės bylose, laikytina nepasiteisinusia. Pripažintina, jog tobulintinas ne tik teisinis reglamentavimas, tačiau, tinkamai sutvarkius įstatymus, tikslintina ir teismų praktika.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-19); Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-1130);
2. 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR) // Valstybės žinios, 1998, Nr. 107-2932;
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
5. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138 (negalioja);
6. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042;
7. Lietuvos Respublikos čekių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-852;
8. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851;
9. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810;
10. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios, Nr. 61-2340 (atitaisymas skelbtas: Valstybės žinios, 2007, Nr. 63);
11. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 112-4990;
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 580 patvirtintos Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės // Valstybės žinios, 2003, Nr. 47-2079;
13. Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas anglų kalba (pranc. *Code Civil des Français*) Order No. 2004-164 of 20 Feb. 2004. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-12] <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#PRELIMINARY%20TITLE%20OF>;
14. Rusijos civilinis kodeksas rusų kalba (Гражданский кодекс РФ (ГК РФ) от 30.11.1994 N 51-ФЗ) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-12] <<http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/>>;
15. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas anglų kalba (The Civil Code of the Russian Federation (with the Additions and Amendments of February 20, August 12, 1996, October 24, 1997, July 8, December 17, 1999, April 16, May 15, November 26, 2001, March 21, November 14, 26, 2002, January 10, March 26, November 11, December 23, 2003)) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-03]. <<http://www.russian-civil-code.com>>;

16. Vokietijos civilinis kodeksas anglų kalba (German Civil Code BGB of 18 August 1896; last amended by statute of 4 December 2008 I 2586) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-04]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html>;

Specialioji literatūra

17. Ambrasienė D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009;
18. Ambrasienė D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004;
19. Ambrasienė D., Sinkevičius E. Vežėjo civilinė atsakomybė pagal Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją ir jos draudimas: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004;
20. Baranauskas E., *et al.* Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007;
21. Cirtautienė S. Šiuolaikinė neturtinės žalos atlyginimo kaip civilinių teisių gynimo koncepcija: daktaro dis. Soc. mokslai, teisė (01 S). Vilnius: MRU, 2008;
22. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002;
23. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003;
24. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995;
25. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002;
26. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996;
27. Mikelėnas V., *et al.* Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997;
28. Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009;
29. Selelionytė – Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro dis. Soc. mokslai, teisė (01 S). Vilnius: MRU, 2008;
30. Stanislovaitis R. Lietuvos komercinė teisė. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2003;
31. Šatas J. Prievolių teisinis reguliavimas vidaus ir tarptautinėje komercijoje. Kaunas: Technologija, 1999;
32. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 435-436
33. Vasarienė D. Civilinė teisė. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002;
34. Žeruolis J., *et al.* Tarybinė civilinė teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Mintis, 1975;

35. Busch D., *et al.* The Principles of European Contract Law (Part III) and Dutch Law. A Commentary II. The Hague: Kluwer Law International, 2006;
36. Deakin S., *et al.* Markesinis and Deakin's Tort Law (Sixth Edition). Oxford: Oxford University Press, 2008;
37. Drobniġ U. Personal Security (PEL Pers. Sec.). Munchen: Sellier. European Law Publishers, 2007;
38. European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary. Vienna: Springer, 2005;
39. Koziol H., Steininger B. C. (eds.). European Tort Law 2007. Wien: SpringerWienNewYork, 2008;
40. Lando O. (ed.), *et al.* The Commission on European Contract Law. Principles of European Contract Law. Part III. The Hague; London; New York: Kluwer Law International, 2002.
41. Martin – Casals M. (ed.), *et al.* European Center of Tort and Insurance Law. Children in Tort Law. Part II: Children as Victims. Verlag/Wien: Springer, 2007;
42. Martin – Casals M. (ed.), *et al.* European Center of Tort and Insurance Law. Children in Tort Law. Part I: Children as Tortfeasors. Wien; New York (N.Y.): Springer, 2006;
43. Osakwe Ch. Russian Civil Code. Part 1 – 3: Text and Analysis / Translation and Commentary. Moskow: Wolters Kluwer, 2008;
44. Rogers W.V.H. (ed.), *et al.* Unification of Tort Law: Multiple Tortfeasors. The Hague: Kluwer Law International, 2004;
45. Spier J. (ed.), *et al.* Unification on Tort Law: Liability for damages caused by others. The Hague: Kluwer Law International, 2003;
46. Магницкая Е. В., Евстегнеев Е.Н. Правоведение: учебное пособие. 2-е изд. даролн. и перераб. Санкт-Петербург: Петер, 2004;
47. Штыка А.А. Практика применения гражданского законодательства Федеральным арбитражным судом Московского округа: постатейные материалы к ч. 1 и 2 Гражд. кодекса Рос. Федерации: справ.-практ.т.пособие. Москва: Wolters Kluwer, 2005;

Moksliniai straipsniai

48. Ambrasienė D., Cirtautienė S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar *sui generis* // Jurisprudencija. 2008. Nr. 10 (112). P. 52-63;
49. Augustaitis A. Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles) // Juristas. 2004, Nr. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-17] <<http://senas.paciolis.lt/?cid=30418&details=1>>;
50. Baranauskas E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 37 (29). P. 59-65;

51. Juškevičius J., Rudzinskas A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai // *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 12(114). P. 73-81;
52. Kiršienė J. Loenova N. Qualification of Pre-contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses // *Jurisprudencija*. 2009, Nr. 1(115). P. 221-246;
53. Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievolės // *Jurisprudencija*. 2004, Nr. 55 (47). P. 68-77;
54. Kontautas T. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusiojo asmens teisė į draudimo išmoką // *Teisė*. 2003, Nr. 49. P. 66–74;
55. Mikalonienė L. Subsidiari skolininko atsakomybė // *Teisė*. 2010, Nr. 76. P. 176–189;
56. Papijanc V. *Piercing the Corporate Veil** institutas ir patronuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievolės Lietuvos teisėje // *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 10 (112). P. 95-102;
57. Selelionytė – Drukteinienė S. Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė? // *Jurisprudencija*. 2010, Nr. 3(121). P. 233– 250;
58. Selelionytė - Drukteinienė S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // *Justitia*. 2008, Nr. 1 (67). P. 2-14;
59. Brown H. L. Parent-Subsidiary Liability under the Foreign Corrupt Practices Act // *Baylor Law Review*. 1998, Nr. 2. P. 1-63;
60. Chan D., Pae S. An Analysis of the Economic Consequences of the Proportionate Liability Rule // *Contemporary Accounting Research*. 1998, Vol. 15, No 4. P. 457–480;
61. Coggiola N. Asbestos Cases in the Italian Courts: Duelling with Uncertainty // *InDret* 4/2009. P. 1-34 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-09]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1499096>;
62. McDonald B. Proportionate Liability in Australia: The Devil in the Detail // *Sydney Law School Research Paper No. 06/25; Australian Bar Review*. 2005, Vol. 26. P. 29-50;
63. Peck J. J. Proportionate Liability: the Emerging Global Standard // *Critical Perspectives on Accounting*. 1999, Vol. 10, issue 3. P. 377-386;
64. Rostron A. Beyond Market Share Liability: A Theory of Proportional Share Liability for Nonfungible Products // *UCLA Law Review*. 2004, Nr. 151. P. 151-215;
65. Simpson A. G. Pa. Court Strikes Down 'Deep Pockets' Tort Reform // *Insurance Journal*. 2005. [interaktyvus]. [2010-03-22]. <<http://www.insurancejournal.com/news/east/2005/07/27/57648.htm>>;
66. Wagner. G. The Law of Torts in the Draft Common Frame of Reference (April 24, 2009) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-02]. <<http://ssrn.com/abstract=1394343>>;

Kiti šaltiniai

67. Antstolių rūmai. Krizės spaudžiami kreditoriai aktyviau reikalauja skolų (2009-03-04) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-11]. <<http://www.antstoliurumai.lt/index.php/pageid/1013/articlepage/2/articleid/729>>;
68. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas 2007;
69. Teisės žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-12] <<http://dictionary.law.com>>;
70. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003;
71. Garner B. A. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. St. Paul: West Group, 1999;
72. Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-09]. <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/index.html>;
73. Principles of European Tort Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-09] <<http://civil.udg.es/tort/principles/pdf/petl.pdf>>;
74. Review of the Law of Negligence. Final Report. Commonwealth of Australia, 2002 [interaktyvus]. [2010-04-02]. <http://revofneg.treasury.gov.au/content/Report2/PDF/Law_Neg_Final.pdf>;
75. Study Group on a European Civil Code. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Munich: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2009. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-11] <http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf>.
76. Study Group on a European Civil Code. Personal Security Contracts [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-29] <http://www.sgecc.uos.de/media/downloads/personal_security_contracts_2005_10.pdf>;
77. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-09]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>>;

Teismų praktika

78. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai;

79. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas byloje Nr. 26/07 „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“;
80. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas byloje Nr. 36/2006-8/2009-49/2009 „Dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo išmokų už neturtinę žalą“;
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *G. M. v. UAB „Antriniai metalai“* ir kt.; bylos Nr. 3K-161/98, kat. 3;
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v. Vilniaus m. 12-ojo notarų biuro notarė D. J.* ir kt., Nr. 3K-3-398/1999, kat. 7; 62; Teismų praktika 12;
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. P. v. R. B., A. U.* ir kt., Nr. 3K-3-336/2000, kat. 62; Teismų praktika 13;
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. V. J. M.*, Nr. 3K-3-331/2001, kat. 39.4; 39.6.2.13;
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Vilniaus degtinė“ v. UAB „Lietuvos draudimo“ Kreditų draudimas*, Nr. 3K-3-1289/2002, kat. 40.13; 40.3; 32.2;
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas“ v. R. L. firma ir D. L.*, Nr. 3K-3-1459/2002, kat. 67; 39.6.1; 50;
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *Ž. S. v. 553 Gyvenamųjų namų statybos bendrija ir UAB „Biveka“*, Nr. 3K-7-1156/2002 m., kat. 1.4; 36.4; 47.3; 94.1; 94.2;
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, kat. 18; Teismų praktika 18;
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje *„Apollo Melkprodukten b. v.“ v. UAB „Rainio transportas“, UAB DK „Lindra“* ir kt., Nr. 3K-3-730/2003, kat. 67, 54; Teismų praktika 20;
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje *R. L., V. L. v. Z. S.* ir kt., byla Nr. 3K-3-764/2003, kat. 39.2.2; 39.9;
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Göllner spedition“ v. S. B.* ir kt., bylos Nr. 3K-3-124/2004, kat. 21.1; Teismų praktika 21;

92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. T. v. AB „Lietuvos draudimas“ ir A. U.*, Nr. 3K-3-367/2004, kat. 31.3.1; 39.6.1; 67; 39.6.2.12;
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. v. R. O.*, Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.2; 39.4; 39.6.2.12;
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Senovė“ ir kt.*, Nr. 3k-7-466/2004, kat. 39.6.2.11; 67; 39.4; 39.2.4; Teismų praktika 23;
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *G. G. v. UADB „Balticums draudimas“*, Nr. 3k-3-633/2004, kat. 39.6.1; 39.6.2.12; 67;
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas“ v. V. B. Pl, R. L. Il, D. L.*, Nr. 3k-3-620/2004, kat. 103; 39.6.1;
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *Rusijos įmonė „InKomLiga“ v. UAB DK „Lindra“ ir kt.*, Nr. 3k-3-671/2004, kat. 54; 67; Teismų praktika 23;
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje *A. A. ir G. A. v. N. J. ir AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3k-3-86/2005, kat. 44.5.2.16; 44.5.1; 44.2.4.2;
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *R. L., V. L. v. Z. S. ir kt.*, Nr. 3K-3-156/2005, kat. 44.5.2.1;
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *D. V. v. J. R., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3k-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1;
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje *O. M. v. D. B., Kretingos socialinių paslaugų centras*, Nr. 3K-3-399/2005, kat. 44.5.2.12; Teismų praktika 24;
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB ERGO Lietuva“ ir kt.*, Nr. 3K-3-503/2005, kat. 73.2.6.1; 37; 38; Teismų praktika 25;
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *M. S. v. notarė L. P.*, Nr. 3K-3-25/2006, kat. 95.3; 73.2.6.4.1;
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vakarų Baltijos korporacija“ v. antstolė L. U. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-35/2006, kat. 75.7; 129.17; Teismų praktika 25;
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. D. v. R. V., A. V., ir kt.*, Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12; 44.5.2.16;

106. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v. G. A., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-420/2006, kat. 73.2.6.4.1; 44.1;
107. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. VĮ Registrų centras ir kt.*, Nr. 3K-3-295/2006, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.5; 73.2.6.4.1;
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Parex lizingas“ v. UAB „MRI Finansinis auditas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-439/2006, kat. 28.1;
109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *AB bankas „NORD/LB Lietuva“ v. R. K.*, Nr. 3K-3-428/2006, kat. 126.5; 126.8; 36.2; 27.3.2.5; Teismų praktika 26;
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-604/2006, kat. 114.4; 126.8;
111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *AB „IF draudimas“ v. UAB „Ketonas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-53/2007, kat. 35.3.1; 62.1; 38;
112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius v. AB „Lietuvos draudimas“*, bylos Nr. 3K-7-73/2007, kat. 38; 37; 24.1;
113. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 15 d. nutartį civilinėje byloje *Varėnos rajono savivaldybė v. Ž. S. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-100/2007, kat. 95.3.;
114. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *antstolis A. S. v. UAB „Birių krovinių terminalas“*, bylos Nr. 3K-3-238/2007, kat. 129.1; 116.10.3; 122.1; 112; 27.7; 1; 129.12;
115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. – S. v. A. S.*, Nr. 3K-3-275/2007, kat. 116.10.2; 75.7; 122.4; 35.3.1;
116. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. G. J.*, Nr. 3K-3-410/2007, kat. 78.2.1; 75.4.3; 118.5; 121.15; 77.4.2; 75.8; 44.5.1;
117. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. G., K. G. v. R. G.*, Nr. 3K-3-533/2007, kat. 122.4; 116.10.3;
118. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. UAB „Portolitus“, P.V. firma*, Nr. 3K-3-536/2007, kat. 60 ; 73.2.6.2; Teismų praktika 29;
119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. V. v. V. R.*, bylos Nr. 3K-3-607/2007, kat. 75.7; 129.11; 114.6;
120. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *J. U., R. U., S. U. ir M. U. v. UAB „Evera“*, Nr. 3K-3-79/2008, kat. 44.5.2.4; 44.5.2.2;

121. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *AB bankas „Hansabankas“ v. antstolis A. B. ir kt.*, Nr. 3K-7-114/2008, kat. 121.18; 44;
122. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *V. Š. ir I. Š. v. UAB „Gabuva“ ir kt.*, Nr. 3K-7-149/2008, kat. 93.2.1; 95.4; 129.17; 75.7; Teismų praktika 29;
123. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. D.*, bylos Nr. 3K-7-59/2008, kat. 44.5.2.17; 44.5.2.1; Teismų praktika 29;
124. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *S. U., G. U. ir kt. v. D. N. ir kt.*, Nr. 3K-3-215/2008, kat. 121.21; 44.8; 44.5.2.5; 114.8.2; 114.11;
125. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. notarė O. A.* Nr. 3K-3-264/2008, kat. 73.2.6.4.1;
126. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. UAB „Viltis“ ir kt.*, Nr. 3K-3-219/2008; kat. 44.5.2.4; 114.8.2;
127. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *LR transporto priemonių draudikų biuras v. A. G. ir K. B.*, Nr. 3K-3-325/2008; kat. 44.5.2.4; 73.2.6.1;
128. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vilniaus autobusai“ v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-320/2008, kat. 42.8; 73.2.13; 35.3.1; 36.2; 73.1; 36.1;
129. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“ ir kt.*, Nr. 3K-3-388/2008, kat. 84; 44.8;
130. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29, kat. 2.1.15.; 29;
131. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. Panevėžio miesto 7-ojo notarų biuro notarė D. M.*, Nr. 3K-3-452/2008, kat. 33; 44.2; 73.2.6.4.1; 44.2.4;
132. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. J. v. A. J.*, Nr. 3K-3-482/2008, kat. 75.7; 75.8; Teismų praktika 30;
133. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. įmonė v. UAB „Karmo“*, Nr. 3K-3-541/2008, kat.: 95.3; 21.13; 121.20;

134. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Alaja“ ir ko“ v. K. A. ir V. A., Nr. 3K-3-509/2008, kat.: 27.1;
135. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. Viešosios policijos apsaugos tarnyba ir kt., Nr. 3K-3-46/2009, kat. 38;
136. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje AB „Sofratus“ v. UAB „Energijos taupymo centras“. Nr. 3K-3-15/2009, kat.: 28.1; 42.8; 42.10;
137. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-110/2009, kat. 129.19.3; 129;
138. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansabankas“ v. A. A., bylos Nr. 3K-3-117/2009, kat. 75.7;
139. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „If draudimas“ v. VĮ „Automagistralė“ ir kt., Nr. 3K-3-62/2009; kat.: 44.5.2.8;
140. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje A. R. v. kooperatinė bendrovė „Kėdainių šilas“ ir kt., Nr. 3K-3-147/2009, kat. 27.3.2.2;
141. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „If draudimas v. UAB „Artūro transportas“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-165/2009, kat. 24.3; 73.2.6.2; 60; 38;
142. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje E. S. ir D. S. v. R. P. ir L. P., Nr. 3K-3-178/2009, kat. 35.3.1;
143. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje AB „Swedbank“ v. P. B., D. B., Nr. 3K-7-229/2009, kat. 35.3.1; 75.7; 36.2; Teismų praktika 32;
144. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje S. L. G. v. antstolis G. M. ir kt., Nr. 3K-3-248/2009, kat. 129.3; 129.17;
145. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, kat. 129.17; 116.10.3; 75.7; Teismų praktika 32;
146. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjos Janinos Stripeikienės atskiroji nuomonė Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 3 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, kat. 116.1; Teismų praktika 32;
147. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alveronas“ v. I. S., R. P. ir kt., Nr. 3K-3-329/2009, kat.: 27.7; 44.5.2.1;
148. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č. ir kt., Nr. 3K-3-486/2009, kat.: 27.7; 44.5.2.1;

149. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Personalo valdymo grupė“ v. UAB „Švaros greitis“*, Nr. 3K-3-543/2009, kat. 35.3.1;
150. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. J. G., M. A. ir kt.*, Nr. 3K-3-497/2009, kat.: 35.3.1; 44.5.2.12; Teismų praktika 33;
151. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2010, kat. 126.8; 95.6; 36.2;
152. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. antstolis J. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-33/2010, kat. 44.2.4.1; 41; 44.5.2.14; 44.5.2.1; 129.17; 129.2;
153. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *E. V. M. S. ir kt. v. UAB „Mūsų namų valdos“ ir kt.*, Nr. 3K-3-76/2010, kat. 44.2.1;
154. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *M. T. v. antstolė N. Š. ir kt.*, Nr. 3K-3-81/2010, kat. 75.7; 116.10.3; 129.13; 129.5;
155. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje *S. R. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*, Nr. 3K-3-53/2010, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1; 44.5.2.16; 95.2; 95.3; 35.3.1; 44.5.2.4; II.5; 44.2.2;
156. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *T. B. (procesinių teisių perėmėjas – I. B.) v. antstolė R. M. ir kt.*, Nr. 3K-3-79/2010, kat. 114.8.2; 121.19.2; 73.2.6.4.3;
157. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. R. V. ir kt.*, Nr. 3K-3-83/2010, kat. 44.5.2.16; 38; 73.1; 35.3.1; 73.2.13; 44.5.2.14; Teismų praktika 33;
158. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Swedbank“ v. R. N.*, Nr. 3K-7-173/2010, kat. 75.7; 116.11; Teismų praktika 33;
159. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. D. D., G. Ž. ir kt.*, Nr. 3K-3-196/2010, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.14;
160. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. A. v. A. A.*, Nr. 3K-P-186/2010, kat. 78.2.1; 75.7; 75.8; Teismų praktika 33;
161. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. T. Ž. ir kt.*, Nr. 3K-3-434/2010, kat. 44.5.2.12; 95.4; 77.1;
162. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuva Statoil“ v. UAB „J. P. Transportas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-450/2010, kat. 36.2; 35.4; 40.1;

163. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Lavisos garantas“ v. V. B. PĮ, R. L. IĮ*, Nr. 2A-234/2004, kat. 32.2;
164. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Autoūkis“ v. Vilniaus apskrities futbolo federacija ir kt.*, Nr. 2A-275/2004, kat. 67;
165. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugpjūčio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Abplanalp Engineering“ v. UAB „Transtira“ ir kt.*, Nr. 2-397/2005, kat. 110.1;
166. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Zigstata“ v. UAB „Kartreks“ ir kt.*, Nr. 2-81/2007, kat. 110.1;
167. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Geostatyba“ v. UAB „SRV statyba“*, Nr. 2A-184/2007, kat. 114.11; 36.1;
168. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 3 d. sprendimas civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt.*, Nr. 2A-11/2006, kat. 20.2; 44.5.2.17;
169. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. AB „Lietuvos draudimas“ ir kt.*, Nr. 2A-312/2007, kat. 54; 44; 73.2.5; 60;
170. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB Sampo banko lizingas v. UAB „Metoil“*, Nr. 2-439/2007, kat. 110.1;
171. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. Vilniaus 9-ojo notaro biuro notarė O. A. ir kt.*, Nr. 2A-350/2007, kat. 44.1; 73.2.6.4.1;
172. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. UAB „Viltis“ ir kt.*, Nr. 2A-448/2007, kat. 44.5.2.4;
173. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 19 d. nutartis byloje *UAB DK „PZU Lietuva“ v. AB „Lietuvos draudimas“, D. J.*, Nr. 2A-181/2008, kat. 106.4; 110.1; 38; 73.2.5.5;
174. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Ribenos prekyba“*, Nr. 2A-187/2008, kat. 44.2.4.1; 45.2;
175. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Sofratus“ v. UAB „Energijos taupymo centras“*, Nr. 2A-543/2008, kat. 42.1; 56; 52.3; 28.1;
176. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje *AB „FlyLAL-Lithuanian Airlines“ v. Latvijos įmonei „Air Baltic Corporation“ A/S ir kt.*, Nr. 2-949/2008, kat. 110.1; 130.1;
177. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 10 d. sprendimas civilinėje byloje *AB bankas „Hansabankas“ v. R. P. B.*, Nr. 2A-248/2009, kat. 63.2; 102.2; 36.2;
178. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Transekspedicija“ v. UAB „Lastra“ ir kt.*, Nr. 2-532/2009, kat. 110.1;

179. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. G. O. ir S. O.*, Nr. 2A-551/2009, kat. 35.1;
180. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1465/2009, kat. 126.5;
181. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *AB Parex bankas v. UAB „Baltoji Savingė“ ir kt.*, Nr. 2-1575/2009, kat. 126.2;
182. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *AB SEB bankas v. S. P. ir M. P.*, Nr. 2-92/2010, kat. 116.5.3;
183. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. UAB „Ravanda“ ir kt.*, Nr. 2-597/2010, 110.1;
184. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *A. Z. Ir kt. v. G. Z. Ir kt.*, Nr. 2A-412/2010, kat. 44.5.2.12; 121.20; 95.4;
185. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *I. M. ir E. R. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 2A-193/2010, kat. 44.5.2.1; 44.2; 73.2.6.4.1; 134;
186. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *AB DnB NORD bankas v. I. S.*, Nr. 2A-617/2010, kat. 63.2; 35.1; 36.2;
187. Kauno apygardos teismo 2010 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *G. K. v. V. G. ir A. Š.*, Nr. 2S-144-153/2010, kat. 122.3; 122.1; 122.5; 102.5;
188. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. v. Z. L.*, Nr. 2A-270-460/2009, kat. 35; 35.5; 121; 121.21;
189. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *UADB „Seesam Lietuva“ v. AB „Klaipėdos energija“ ir kt.*, Nr. 2A-408-370/2010, kat. 44.5.2.17; 44.2; 44.5.1; 114.11; 44.2.4.1; 73..2.5.1.1;
190. Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 22 d. civilinė byla *L. Š. ir D. Š. v. M. B. , R. B. ir kt.*, Nr. 2A-353-357/2009, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.11; 121.18;
191. Šiaulių apygardos teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *D. J., A. J. v. A. K., G. K. ir kt.*, Nr. 2A-54-267/2010, kat. 44.5.2.1.2.; 121.21;
192. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Universali arena“ v. UAB „Sofritas“*, Nr. 2A-501-302/2009, kat. 44.2; 52.1; 44.5.1; 44.5; 44.2.4.1; 44; 44.2.4; 54;
193. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. vasario 21 sprendimas byloje *Golder v. Didžioji Britanija*, pareiškimo Nr. 4451/70, serija A 18;
194. Kalifornijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Sindell v. Abbott Laboratories* 26 Cal. 3d 588 (1980);
195. Kalifornijos Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Summers v. Tice*, 33 Cal.2d 80 (1948).

SANTRAUKA
SKOLININKŲ DAUGETO ATSAKOMYBĖS YPATUMAI (TEORINĖS IR PRAKTINĖS
PROBLEMOS)

Raktiniai žodžiai: *dalinė, solidari, subsidiari atsakomybė, skolininkų (pasyvusis) daugetas.*

Darbe analizuojami skolininkų daugeto atsakomybės formų (dalinė, solidari, subsidiari) teisinio reglamentavimo ir praktinio taikymo probleminiai aspektai. Konstatuojama, kad skolininkų daugeto atsakomybės taikymo problematika prasideda vien susidūrus su situacija, kurioje galimai veikia keletas asmenų, mat dėl abstrakčių įstatymo formuluočių žemesnių instancijų teismai dažnai susiduria su keblumais nustatant, kurie asmenys laikytini atsakingais už kilusią žalą. Tinkamas atsakingų subjektų identifikavimas yra būtinas taikytinos atsakomybės formos – dalinės, solidarios ar subsidiarios, parinkimui.

Analizuojant dalinę civilinę atsakomybę kaip opiausia problema įvardijama atsakomybės dalių paskirstymas nukrypstant nuo lygių dalių principo, kuris galimas tik sutarties ir įstatymo numatytais atvejais. Nagrinėjant teismų praktiką pastebimas plečiamasis nukrypimo nuo lygių dalių principo aiškinimas. Remiantis užsienio šalių praktiką svarstoma galimybė įstatyme atsisakyti lygių atsakomybės dalių principo arba išplėsti nukrypimo nuo jo atvejų ratą. Atitinkamai, iš teismų reikalautina ieškoti objektyvių, protingų kriterijų, detaliau argumentuoti, kuo remiantis paskirstomos atsakomybės dalys.

Nagrinėjant solidariąją atsakomybę orientuojamasi į deliktinius santykius, vertinamas doktrinoje ir teismų praktikoje suformuotas solidarios atsakomybės taikymo atvejų sąrašas, svarstoma, jog jis galimai siaurintinas, kai kuriais atvejais jaučiamas akivaizdus poreikis detalizuoti nurodytų atvejų taikymo apimtį, taikymo sritis. Nemažai dėmesio skiriama solidarios atsakomybės kilimui skirtingais pagrindais, dažniausiai pasitaikančio civilinės atsakomybės draudimo santykiuose. Kritikuojamas nepakankamai aiškus teisinis reglamentavimas ir nevieninga teismų praktika aiškinant tą pačią normą. Keliamos idėjos, jog kelių asmenų solidarios atsakomybės atveju, vienam jų turint civilinės atsakomybės draudimą, priešingai nei manoma dabartinėje teismų praktikoje, draudikas neturėtų būti laikomas solidariu atsakovu, mat tai kuria atsakomybės subjektų teisių ir pareigų disbalansą.

Santykiai tarp solidarių bendraskolių taip pat analizuojami kaip probleminiai, ypač kalbant apie CK 6.12 straipsnio 1 dalį ir CK 6.14 straipsnio 1 dalį. Remiantis teismų praktikos dėl išieškojimo iš solidariai atsakingo sutuoktinio, nedalyvavusio pirminėje byloje, raidos analize, daroma išvada, kad pastaroji norma visais atvejais taikytina siaurai, neapima atvejų, kuomet teismo sprendimu iš vieno solidaraus bendraskolio priteisiama visa skola. CK 6.12 straipsnio 1 dalis vertinama dar kritiškiau,

iškeliant pasiūlymą jos apskritai atsisakyti kaip neatitinkančios civilinės teisės principų ir menkai pripažįstamos teismų praktikoje arba detalizuoti.

Tiriamas ir nevienodas atsakomybės padalijimo tarp solidarių bendraskolių reglamentavimas – CK 6.9 ir 6.280 straipsniai prievolę įvykdžiusiam bendraskoliui numato regresinį reikalavimą, nes baigiasi išoriniai ir prasideda nauji vidiniai solidarios atsakomybės santykiai. Specialiuose laidavimo santykiuose laiduotojas (solidarus skolininkas) perima visas kreditoriaus teises, t.y. įvyksta cesija. Tesimų praktikoje, greičiausiai dėl nevieningos reglamentavimo, išvelgtinas šių sąvokos painiojamas, kas gali lemti netinkamą teisių ir pareigų ginčo subjektams paskirstymą. Atsakomybės dalių nustatyto atveju vėl susiduriama su dalinės atsakomybės taikymu. CK 6.9 ir 6.280 straipsniai numato skirtingas taisykles, kurias darbe tam tikra apimtimi, remiantis užsienio šalių praktika, siūloma išplėsti.

Perėjus prie subsidiarios atsakomybės analizės, įvertinus Lietuvos teisės doktrinos ir teismų praktikos pozicijas, bei išnagrinėjus kelių užsienio autorių nuomones, teikiamas siūlymas modifikuoti subsidiarios atsakomybės institutą, pirmiausia įtvirtinant, jog kreditorius, prieš nukreipdamas reikalavimą į subsidiarų skolininką, turi išnaudoti visas protingas neteismines priemones skolą atgauti iš pagrindinio skolininko. Antra, kreditoriui kreipusis į teismą, eliminuotina subsidiaraus skolininko pareiga į bylą įtraukti pagrindinį skolininką; pareiga bendraatsakoviais į bylą įtraukti abu skolininkus priskirtina ieškovui. Tuomet vykdymo procese galima operatyviai atlikti išieškojimo procedūras. Šią idėją pagrindžia ir atskiruose subsidiarios atsakomybės reglamentuojamuose santykiuose akcentuojamas pagrindinio skolininko objektyvus negalėjimas įvykdyti prievolę.

Galiausiai daroma išvada, jog problemos egzistuoja tiek įstatyminio reglamentavimo, tiek doktrininio aiškinimo, tiek teismų praktikos lygmenyse. Nuosekliai koreguojant pirmąjį, manytina, teigiamų rezultatų būtų pasiekta ir kituose.

SUMMARY

PECULIARITIES OF THE MULTIPLE DEBTORS' LIABILITY (THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEMS)

Keywords: *partial, proportional, solidary, joint and several, subsidiary liability, multiple debtors, multiple tortfeasors.*

The paper analyses problematic aspects of multiple debtors' liability. Problems of multiple debtors' liability begin when there is a possibility that the responsibilities lies on several people. Due to abstract formulation of the law, lower courts are often confronted with problems in determining the persons responsible. Failing to identify the fact of multiple debtors or the exact person responsible, results problems in choosing the correct for of liability – partial, solidary or subsidiary.

One of the problems in the regulation and application of partial civil liability - apportionment of the liability and the departure from the principle of equal parts currently allowed when provided by law or contract. Case law gives extended approach to this rule. That, together with the foreign law and practice, leads to a discussion of either waiving of the principle of equal shares or extending the tolerance range in cases of the divergence of equal shares. Additionally, the courts are required to present a more detailed argumentation on the apportionment of liability, thereby searching for objective, reasonable criteria.

The examination of solidary (or joint and several) liability is mostly covers cases of liability for torts. The paper analyses the list of situations provided by the doctrine and case law when solidary liability arise, emphasizing the need to specify how these situations should be understood and what is the scope of their application. One of the most problematic cases is when different grounds result the application of solidary liability, e.g., in civil liability insurance. Here the lack of clear legal regulations is criticizes as well as the heterogeneous case law interpretations on the same norm. While examining the situation of several tortfeasors liability when one of them has civil liability insurance, contrary to the current case law, the author suggests, that insurer should be held liable only in that part where the insured person is liable. Such understanding could be explained in regard to the balance of rights and obligations of the acting subjects.

The relationship between solidary liable multiple debtors, especially having in mind Art. 6.12 para. 1 and Art. 6.14 para. 1 of CC is also analyzed as a problematic area. Having in mind the evolution of a case law on the recovery from the spouse who was not taking part in the trail, it is suggested to interpret the latter article strictly. The evaluation of Art. 6.12 para. 1 of CC is even more radical, offering to decline this rule as the one that does not comply with the principles of civil law and is poorly recognized in case law.

Moving on to the division of liability among solidary responsible debtors, analyzing the norms regulating it, we face slightly different regulations. Art. 6.9 and 6.280 of the CC offer a recourse claim as the outer relationship of solidary liability finishes and the inner one begins. Thus in special situations of surety the guarantor (joint debtor) steps into the shoes of the creditor (transference). Due to overall heterogeneous legal regulation, these different situations, approaches and concepts are often confused. This may lead to improper qualification of the relation and attribution of rights and obligations of subjects participating in the dispute. As to the proportion of the liability among solidary debtors, the partial liability comes into play again. Aforementioned articles suggest different approaches that, assumingly, should be extended to cover more relevant factors for proper apportionment.

After examination of Lithuanian legal doctrine and case law, also several foreign authors' opinions on the idea and application of subsidiary liability, an offer for a different legal regulation was made. It is proposed to set stricter rules for the creditor before turning the claim to the subsidiary liable debtor; that is the creditor should be obliged to make use of all extrajudicial means to receive execution of the obligation from the prime debtor. In case of failure the claim may be set towards secondary debtor. Additionally, the obligation to draw the prime debtor into the process should be transferred to the plaintiff as he is the subject initiating the process and deciding on the procedural status of the subjects of the case. This assures time and other recourses – saving process of implementing court decision. Such an idea is indirectly supported by norms regulating specific cases of the application of subsidiary liability where the objective impossibility of the prime debtor to fulfilling his obligations is stressed.

The final conclusion states that contradictions exist in all levels: legal regulation, doctrine and case law. Apparently, consistent adjustment of the first would most likely lead to positive achievements in other segments as well.